FORSKNINGSRAPPORT

"SKOLTENE EN GLEMT KULTUR I BARENTSREGIONEN"

En kronologisk beskrivelse av koloniseringen av Sør-Varanger, Kola og deler av Nord-Finland samt en beskrivelse av "skoltenes" kultur, historie, bosetning og nåværende situasjon i Norge, Russland og Finland.

Utarbeidet av :
Cand. mag. Mikit Ivanowitz

Neiden, 25.03.02 - rev. 070202

Erkebiskop Sergij fra Paris & Metropolitt Ambrosius fra Finland – 2001.
Bildet er tatt utenfor St. Georgs kapell i Skoltebyen.

FORORD

Først litt om egen bakgrunn og engasjement i dette arbeidet. Undertegnede er født under krigen og vokste opp i Skoltebyen, som er skoltenes kjerne området i Norge. Skoltebyen har vært et av de mest konfliktfylte områder i Finnmark, og diskriminering av urbefolkningen i området har vært til stede til nyere tid. Som ung mann flyttet undertegnede fra Neiden i 1960 på grunn av skolegang, men har årlig besøkt bygda inntil jeg flyttet tilbake til hjemstedet i 1998. Denne flyttingen ble en konsekvens av det kulturelle engasjement og et toårig kulturfagstudie ved Høgskolen i Alta (daværende Finnmark Distriktshøgskole).

Fra november 1996 og til 31 desember 1998 ble undertegnede ansatt prosjektet "Utvikling av østsamisk museumskompetanse". Målsettingen for dette prosjektet var å gi generell basiskunnskap om museumsdrift. De viktigste av tilsettingskriteriene var kulturell kompetanse og deretter en tilfredstillende teoretisk bakgrunn.

Skoltebefolkningen har siden grensesettingen i 1826 blitt utsatt for et voldsomt press, og befolkningen har blitt fordrevet fra sine tradisjonelle sii'daområder. Skoltene i det tidligere Sovjetunionen (Russland) ble i forbindelse med den kalde krigen tvunget til å flytte fra sine tradisjonelle sii'daområder, mens fredningen av Skoltebyen i Neiden[1] på slutten av 1990-tallet har ført til at skoltene i Norge også har blitt fordrevet fra sitt siste kjerneområde i Norge.

Sovjetunionen innlemmet i 1944 den smale finske klaven[2] og kyststripen der under seg. Dette medførte at skoltesii'daene i dette området ble demilitarisert, og skoltene fikk valget mellom å flytte til Finland eller til andre nærområder på Kola. Dette medførte at noen av skoltene valgte å flytte til Finland på 1940-tallet, mens andre igjen flyttet og ble bosatt i kollektiver på Kola.

I Norge ble Pasvikskoltene fordrevet fra sine områder, mens Neidenskoltene gradvis ble fratatt alle rettigheter og naturgrunnlag for å overleve og bevare sin kulturelle egenart og identitet. Disse forflytningene og tapene har ført til en kulturell utarming og splittelse av skoltebefolkningene i regionen, og det århundre gamle kulturfellesskapet og sii'daordningen gikk i oppløsning. Man kan gjerne si at det var stormaktspolitikk, sosialdarwinisme, kolonisering, den russiske revolusjonen og andre verdenskrig som førte til disse dramatiske endringer for dette spesielle kulturfellesskapet.

Etter grensesettingen i 1826 ble Neidensii'daen delt i to. Sii'daens befolkning ble værende på norsk side. Senere ble sii'daene øst for Neiden evakuert og tvangsflyttet til Nellim- og Sevetti-järviområdet i Nord-Finland og til andre områder på Kola. Dette førte til en svært vanskelig livssituasjon for skoltene. Skoltene lever i dag atskilt og spredt rundt i nasjonalstatene Norge, Russland og Finland. I Norge og Russland er situasjonen for kulturen svært marginal, mens den kulturelle situasjonen i Finland er noe lysere og må betraktes som hjertet i regionen. Skoltene i Neiden har vært klar over at det har vært en tilsvarende negativ utvikling i Finland og i Russland. Det var i den forbindelse at det ble tatt et initiativ for å dokumentere skoltenes/ østsamenes nåværende kulturelle, sosiale og politiske situasjon i Norge, Finland og Russland.

I samarbeide med Tromsø Museum ble det derfor i år 2000 søkt om prosjektmidler for dette prosjektet. Universitets- og landsdelsmuseet i Tromsø har vært en sentral deltaker i prosjektet.

Arbeidet gikk i fire faser:

1. Diskusjon mellom aktører med etterfølgende prosjektsøknad.
2. Forberedelser og innhenting og utvelgelse av faktamateriale.
3. Intervjuer ble foretatt i Norge, Finland og Russkland samt utskrivning av intervjuene
4. Gjennomgang av diverse kildemateriale, intervjuer og rapportskrivning.

[1] I Sør-Varanger kommune.
[2] Petsamokilen

Undertegnede takker Fagenhet for Samisk Etnografi ved Troms Museum for god bistand og støtte under prosjektarbeidet. En spesiell takk til Johan Albert Kalstad, som var en god støtte og diskusjonspartner under hele prosjektarbeidet og deltok aktivt under intervjuarbeidet.

Som teoretisk basisgrunnlag har undertegnede brukt Väinö Tanners bok, egen hovedoppgave fra Kulturfagstudiet i Alta samt annet materiale om skoltene. Bakerst i rapporten gis kildehenvisninger til den litteraturen som er benyttet som støtte til dette arbeidet.

MÅLSETTING

Målsettingen med denne rapporten var å samle inn informasjon for å få en oversikt over skoltenes/ østsamenes nåværende kulturelle, sosiale og politiske situasjon i Norge, Finland og Russland. I begynnelsen av denne rapporten vil undertegnede trekke frem noen begreper og teorier som mange forskere har brukt om denne urbefolkningen som rapporten omhandler.

Tanner, Niemi og andre forskere har benyttet begrepet østsame eller skoltesame i sine avhandlinger, mens undertegnede vil bruke begrepet "skolt". Grunnen til det er at undertegnede under egen barn- og ungdomstid i ”Skoltebyen” alltid ble kalt for en "skolt", men skoltebegrepet brukes fortsatt i Finland og begrepet har vært brukt i over 150 år i Norge.

Avslutningsvis vil undertegnede legge frem en egen teori om skoltebegrepet. Videre er rapportens målsetting å gi de statlige myndigheter i Norge, Finland og Russland en mest mulig korrekt beskrivelse av skoltene/ østsamene nåværende situasjon i de tre land[3].

Under intervjureisen i skolteområdene i Norge, Finland og på Kola fikk vi informantenes åpenhjertige beretninger om de tidligere og nåværende sosiale og kulturelle forhold skoltene/ østsamene har levd og fortsatt lever under. Tiden og økonomien ble en bestemmende faktor for lengden på intervjuarbeidet, men de intervjuene vi gjorde ble etter vår mening en god indikator for å kunne gi en beskrivelse av de historiske forhold og den nåværende situasjonen for skoltene i de tre landene. Videre er målsettingen for rapporten å engasjere andre forskergrupper enn arkeologer til å delta i en fremtidig diskurs om det mangfoldige samiske kulturlandskapet i Nordkalotten. Den viktigste målsettingen for denne rapporten er å lage et konstruktivt oppslagsverk[4], som gir et virkelighetsbilde av en samisk minoritetskultur i regionen, som står i fare for å dø ut. Både i Russland og i Norge er skolte kulturen i ferd med å forsvinne. Den samme tendensen er i Finland, men i det finske skolteområdets kjerneområde, Sevettijärvi, er skoltekulturen fortsatt vital og levende. I tillegg til skoltene i Sevettijärvi finnes det fortsatt en liten håndfull kulturbærere i Russland og Norge, som blir/ er viktige ressurser i det fremtidige arbeidet for å få i gang en kulturell revitalisering i de respektive land. Men skal en fremtidig revitalisering av skoltekulturen kunne lykkes, så er man avhengige av:

1. Statlige myndigheter i de respektive land må bidra snarlig med økonomisk bistand.
2. Skoltenes representanter må gis økonomisk bistand for å kunne involveres som viktige ressurspersoner i en revitaliseringsprosess på sine lokale nærområder.
3. Myndighetene må bygge opp lokale ”kultursentra” i de respektive land slik at skoltene kan få et miljø for språklig og kulturell utfoldelse/ revitalisering.
4. Skoltene er den eldste samiske befolkningen og regnes av mange som samenes vugge. De er den virkelige urbefolkningen i det nordlige Barentsområdet, og myndighetene i Norge, Finland og Russland må etablere virkemidler for å avhjelpe i den kritiske fasen.

Bare ved økonomiske strakstiltak fra myndighetene i de respektive land og kulturell bistand fra de finske skoltene i Sevettijärvi[5], så kan en kulturell revitalisering av kulturen lykkes.

[3] Sett og dokumentert av urbefolkningens egen representant i Norge.
[4] Kildehenvisninger til annen relevant litteratur
[5] Sevettijärvi = Če’vetjâu’rr på skoltisk og betyr ”Svanesjøen”

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD……2
MÅLSETTING..……3

1. INNLEDNING 4

2. HISTORISK OG KULTURELL BAKGRUNN 6
2.1.0 TEORIER OM KOLONISERING 6
2.2.0 BEFOLKNINGEN I DET GRENSELØSE "FENNOSKANDIA" 6
2.3.0 KOLONISERINGEN AV GRENSELANDET OG SII'DAOMRÅDENE 7
2.3.1 Hovedtrekkene i koloniseringen av skolte områdene i Sør-Varanger 7
2.3.2 Hovedtrekkene i koloniseringen av det nordlige Lappland i Finland 9
2.3.3 Hovedtrekkene i koloniseringen av Kola (tidligere Ter). 10
2.4.0 NORGE, RUSSLANDOG FELLESDISTRIKTET FØR 1826 11

3. LANDOMRÅDER, LEVESETT OG SOSIALT LIV 12
3.1.0 SKOLTE SII'DAENE OG SII'DAORDNINGEN 12
3.1.1 Sii'daene på det tidligere Terområdet 12
3.1.2 Sii'da ordningen 16
3.1.3 Hva skjedde med skolte sii'daene og skoltene som ble på norsk side 17
3.1.4 Hva skjedde med skolte sii'daene og skoltene som var i Petsamokilen 19
3.1.5 Hva skjedde med skolte sii'daene og skoltene som ble/ var i Russland 20
3.2.0 SKOLTENES RELIGION OG KULTURSYMBOLER 21
3.3.0 SKOLTENES SITUASJON FØR 1826 22
3.4.0 TEORIER OM SKOLTENE OG SKOLTE BEGREPETS OPPHAV 22
3.5.0 SKOLTENES SÆREGNE KULTURSYMBOLER 27
3.6.0 SAMISK USYNLIGGJØRING AV SKOLTE KULTUREN 28
3.7.0 STIGMATISERING, ASSIMILERING OG DEN SAMISKE BEVEGELSEN 29
3.8.0 DIKOTOMISERING, SYMBOLBRUK OG DISKRIMINERING 29
3.9.0 FREDNING AV SKOLTEBYEN OG SAMISK FORVALTNINGSANSVAR 30

4. GRENSER, RETTIGHETER OG RESSURSER 32
4.1.0 GRENSESETTINGEN KNUSTE EN KULTUR 32
4.2.0 PASVIK- OG NEIDEN SII'DAENS SKJEBNE ETTER 1826 33
4.3.0 SOSIALDARWINISME OG RUSSE FRYKT I NORGE 35
4.4.0 ÅRSRYTMEN I SKOLTENES TIDLIGERE RESURSUTNYTTING 36
4.5.0 TIDLIGERE RESSURSFORVALTNING INNEN SKOLTE SII'DAENE 38
4.6.0 ER SAMENE EN ENHETLIG FOLKEGRUPPE I NORD? 41
4.7.0 GENERELLE UTVIKLINGSTREKK ETTER GRENSESETTINGEN 41
4.7.1 Utviklingstrekk i Norge 41
4.7.2 Utviklingstrekk i Russland 46
4.7.3 Utviklingstrekk i Finland 47
4.8.0 KULTURENS SITUASJON I NORGE, RUSSLAND OG FINLAND 52
4.8.1 Kulturens situasjon i Norge 52
4.8.2 Kulturens situasjon i Russland 54
4.8.3 Kulturens situasjon i Finland 56

5. OPPSUMMERING 59
5.1.0 KULTURELL OPPLØSNING OG IDENTITETSENDRING 59
5.2.0 RESYMÉ AV DE HISTORISKE UTVIKLINGSTREKK. 60

LITTERATUROVERSIKT: 62

AVSLUTNINGSKOMMENTAR TIL RAPPORTEN: 63

Vedlegg 1: Kart over den gamle Neiden sii'daen før 1826 er bak rapporten……..……..……67
Vedlegg 2: Kart over skolte området i Finland er bak i rapporten…..…..……..……..68

Jfr. forøvrig kartene på side 13, 14, 15, 20 og 52.

1. INNLEDNING

Denne rapporten gir en historisk beskrivelse av Nordkalottens forhistorie, kolonisering og videre en beskrivelse av skoltenes[6] kultur, historie, bosetning og nåværende situasjon i Norge, Finland og Russland. Før 1826 var Sør-Varanger et grenseløst landområde mellom Russland, Finland, Sverige og Danmark og Norge. På grunn av områdets rike ressurser og stormakts-politikk ble skoltesamfunnet rammet av flere katastrofer som førte til dramatiske endringer for dette kulturfellesskapet. Disse grensesettingene og tvangsflyttingene fra de tradisjonelle sii'da-områdene førte til en kulturell katastrofe - til skolte samfunnets oppløsning. Skoltene, som før 1826 levde i et kulturfellesskap, lever i dag atskilt og spredt rundt i nasjonalstatene Russland, Finland og Norge.

Russiske forskere (Soja Sokolova[7], 1992, s. 92) mener de russiske samer stammer fra sirtja-folket. Mange forskere har fra forskjellige tider hatt ulike teorier om skoltene og deres opprinnelse.

Ifølge Tanner i boken "Skoltlapparna" (1929, s. 238, 290-293) og Hallström (1911, s.304) henvises det til flere kilder om de østlig boende lapper. De fleste forskere fra 18-1900-tallet mente det var stor forskjell mellom de russiske lapper (tidligere kalt Terfinner) og de norske og finske lutherske samer, mens denne forskjellen blir usynliggjort av mange forskere.

Allerede fra den kjente Bjarmelandsferden kan Ottar ha vært i kontakt med skoltene. Ottar fortalte at han kom til en stor flod, som kan ha vært Tuloma. Han fortalte at landet var øde, utenom noen fiskere, fuglefangere og jegere, som alle var Finner.

Ottar kalte landet for Bjarmenes (Beormas) og Terfinnenes land. Tanner har oversatt Terfinnenes land til den "ryska lappmarken", også nevnt på eldre kart som "Terskoi-Loporie" (Tanner 1929, s.254-258). I nyere kilder har også elva Tuloma blitt bekreftet av tsaren å tilhøre skoltene, så muligheten for at skoltene var de "Terfinner" som Ottar omtalte er til stede. Skoltene har også etter hvert blitt omtalt med forskjellige betegnelser i eldre dansk-norske kilder. Blant annet som "østhavsfinner" eller "russefinner". Begrepene "lapp" og "finn" har til tider også blitt brukt om skoltene. Skoltenes sii'daorganisasjon har ifølge Odner blitt brukt for å rekonstruere den samiske sii'daordningen.

I boka "FINNER OG TERFINNER" stiller Knut Odner et spørsmål om skoltenes organisasjonsform er den gamle samiske organisasjonsformen. Skoltekulturen har mange fellestrekk med den øvrige samiske kulturen, men det finnes også en rekke elementer som også er ganske forskjellige fra den norske og finske samekulturen.

Skoltene ble tidligere kalt for en minoritet i den samiske minoriteten med særegne kulturtrekk og tradisjoner. Astri Andresen[8], Einar Niemi og andre mener at skoltene var/ er en egen minoritet. I boka "Sii'daen som forsvant" skriver Astri Andresen i innledningen:

> *"Skoltene utgjorde en særskilt del av det samiske folket; de hadde blant annet et eget språk, et eget geografisk område, og religionen var greskortodoks. De kaller seg selv nuortelazzak (også omtalt som skolter eller skoltesamer)".*

I Aftenposten av 24.mai 1993 sier Einar Niemi, sitat:

> *"Skoltesamene, eller østsamene, er på flere måter en unik minoritet. ...Det som har skjedd med den østsamiske minoritet er egentlig trist. .... Men det kreves tilrettelegging, og her er skoltesamene uenige".*

Det finnes mye kildemateriale om skoltene både i Finland og Russland, men tiden ble for kort og ressursene var for små for å skaffe tilveie all denne kunnskapen i dette prosjektet.

---

[6] I nyere samisk forskning ofte kalt for skoltesamer eller i de siste år østsamer

[7] "På rejse i Vest Sibirien" – Utgitt i 1982 – Dansk oversettelse – forlaget Progres 1987.

[8] Sii'daen som forsvant (1989)

I tillegg til det skriftlige kildematerialet er rapporten i hovedsak bygd på intervjuer av informanter med tilhørighet til kulturen, men også egen kulturkunnskap og erfaringer fra oppveksttiden i "Skoltebyen" fra slutten av 40-tallet og fram til i dag har vært en god ballast under prosjektarbeidet. Under planleggingen av arbeidet ble man av tidsmessige og praktiske grunner enige om å dele områdene slik:

- *Norge (Neidensii'daen - Njauddâm-sijdd)*
- *Finland (del av tidligere Njauddâm-sijdd): Nellim- og Sevettijärvi-området.*
- *Russland (flere sii'daområder beskrives i rapporten som et område).*

Intervjuarbeidet strekte seg over to uker. Ca. en uke i Finland og ca. en uke i Russland, men det er også brukt noe materiale fra tidligere intervjuer av informanter fra Norge og Russland.

Norske informanter:

Informant 1N (A) er mann og 83 år. Han er født, vokst opp og har vært bosatt i Skoltebyen i sitt liv. Han ble gift i godt voksen alder, har fått en sønn på slutten av 80-tallet og er i dag bosatt i København. Informant 2N (B) og 3N (C) er to brødre på 64, henholdsvis 66 år. De er begge vokst opp i Skoltebyen og bor i Neiden. Informant 4N (D) er en mann på 69 år, men har aldri vært bosatt i Skoltebyen. Han kaller seg for østsame og er en av flere som har frasagt seg rettigheter på etnisk grunnlag. Undertegnedes bestemor og far fortalte mye om skoltenes liv og hverdag i Skoltebyen i gamle dager, og undertegnede[9] regner seg derfor for en informant.

Finske informanter:

Under arbeidet med intervjuene av skoltene/ østsamene i Sevettijärvi- og Nellimområdet Finland deltok Johan Albert Kalstad. I Sevettijärvi intervjuet vi tre informanter og i Nellim-området intervjuet vi to informanter. Informant 1F er kvinne, født i Petsjenga og 77 år. Informant 2F er mann, født i Petsjenga (familien boplass) og 61 år. Informant 3F er kvinne, født ved Nitijärvi og 31 år. Informant 4F er kvinne, født ved Nitsiärvi og 42 år. Informant 5F er kvinne gift med en skolt, bosatt ved Käväjärvi og 53 år. Hun er ikke skolt, men har spesielt gode historiske og kulturelle kunnskaper om den samiske befolkningene i Nord-Finland. Hun er Magister i administrativ vitenskap, og intervjuet alle skoltene i Sevettijärvi- og Nellim-området på 1970-tallet, etter oppdrag av Skogsministeriet i Finland.

Russiske informanter:

Informant 1R er kvinne, ca. 35 år og leder i adm. for samiske saker i Murmansk. Informant 2R er kvinne og bor i Øvre Toluma (Muetke-sijdd) og er 64 år. Hun er svært kunnskapsrik om egen kultur/ språk og er en av de viktigste og siste ressurspersoner for kulturell revitalisering. Informant 3R er kvinne, bor i Sjongoj (Muekte-/Suenjel) og er 79 år. Informant 4R er kvinne, 62 år og president for sameforeningene på Kola. Informant 5R er en gruppe (gamle/ eldre) skolter/ østsamer fra Toluma (Nuerthjaur). De fortalte at det har svært vanskelig å være en same/ skolt i dette området og at kulturen er iferd med å bli borte. Alle nødvendige data om informantene og notater fra intervjuene er registrert i egne skjemaer.

Johan Albert Kalstad[10] og Tor Magne Berg var i 1998 og 2000 og intervjuet en del eldre skolter/ østsamer på Kola, og noe av dette kildematerialet har undertegnede fått tilgang til å bruke i denne rapporten.

[9] Undertegnede er født i 1942 og vokst opp i Skoltebyen. Flyttet første gang bort fra området i 1960, men har siden den tid omtrent hver sommer besøkt hjemplassen. Har derfor en god oversikt over utviklingen som har vært i Skoltebyen fra slutten av 40-tallet og frem til i dag – er selv en god informant.

[10] Konservator/ amanuensis ved Tromsø Museum

2. HISTORISK OG KULTURELL BAKGRUNN

2.1.0 Teorier om kolonisering

Ifølge en teori (Tanner[11]) kom menneskene til Kola og Sør-Varanger i slutten av siste istid, for ca. 10 000 år siden. Isen dekket da det meste av landområdene i hele Nord-Europa. Den geologiske forskningen viser at istiden slutter for ca. 8 700 år siden (Tanner 1929, s.11). Etter hvert oppsto det et isfritt belte fra Svartehavsområdet og nordover mot Kvitsjøen. Lenge før isen hadde trukket seg tilbake, oppsto det en isfri kyststripe, fra Vesterålen til Kvitsjøens munning. Klimaet ble varmere, noe som førte til at vegetasjon og dyr fulgte nordover. Senere undersøkelser viser at det var nettopp i de isfrie områdene langs kysten at innvandrerne hadde slått seg ned. Nummedals (1926) viktige funn i Alta påviser bosetning langs Ishavskysten (Komsakulturen). Tanner henviser til Nickul, Storå, Tegengren samt andre som ikke er tatt med i rapporten, mens Niemi skriver at det er mye som tyder på at sii'daordningen går langt tilbake i forhistorisk tid. I sin upubliserte artikkel "Østsamene i Neiden - ressurstilpasning og rettigheter" (s.5) henviser Niemi til arkeologisk materiale fra forhistorisk tid (jfr. Tanner: 371, Simonsen: 38, Olsen 1984:110-11, 174 f. og 1983:321).

Bjørnar Olsen ved Tromsø Museum beskriver bosetningen på Sør-Varanger fra 1500-tallet og bakover til 600-800 f.Kr., og mener at området i den perioden var befolket av skolte-samene. Flere funn i Sør-Varanger dokumenterer også denne bosetningen. De eldste funn på Kjelmøya, som er ca. 3000 år gamle, viser tydelige sammenhenger både til Komsakulturen og bosetningen omkring år null (Bjørnar Olsen 1984:58 f). Arkeologene mener ifølge Bjørnar Olsen at labyrintenes mønster har en såpass spesiell form at de neppe kan ha oppstått spontant både i Sør-Varanger og i Knossos og Pompei (Hovedkilde Knut Odner, "Viking", 1961).

I en artikkel fra Sør-Varanger Avis (220793) med overskriften "Fra Kreta til Holmengrå" mener artikkelforfatteren at det må foreligge en sammenheng mellom skoltekulturen og det gamle Helles. Labyrintene styrker også en teori som konservator Sigvald Normann Hanssen ved Sør-Varanger kommune lanserte i sin tid, om at skoltene var et folk som muligens hadde sine røtter fra Svartehavsområdet?

2.2.0 Befolkningen i det grenseløse "Fennoskandia"

Väinö Tanner beskriver i boken "Skoltlapparna" om de nordlige arktiske strøk som "Fenno-skandia", mens moderne litteratur betegner de tilnærmet samme områder som "Sameland". Før 1751 var det fortsatt ingen grenser mellom Norge, Sverige og Russland.

Først i 1751 ble grensen mellom Norge og Sverige fastsatt fra Sør-Norge til et sted mellom Polmak og Bugøyfjord (sannsynligvis frem til "råmerket som markerte grensen mellom Neiden- og Varanger-sii'daen). Samtidig fikk den samiske befolkningen i de samme områdene sitt "Magna Carta" med "Lappecodicillen".

Først i 1826 ble statsgrensen lagt mellom Norge og Russland/ Finland. Før 1826 levde en skoltene i det grenseløse området, som de betraktet som sitt område. Ressursgrunnlaget i de arktiske og subarktiske områder var lite variert, men bærekraftig.

Veidekulturene besto av små grupper av lokalsamfunn, som hentet ressurser fra det arktiske området. For de mange veidesamfunn var fangst, jakt og fiske det viktigste nærings-grunnlaget, selv om sanking av bær, sopp og andre vekster også hadde en stor betydning for deres livsgrunnlag.

Fra tusenvis av år tilbake har menneskene hatt sine ressursområder med sine grenser eller "råmerker", som det heter ifølge eldre skriftlige kilder. Som oftest fulgte grensene vannskiller og vassdrag som var viktige fangst og fiskeområder, og også viktige ferdselsveier, sommer som vinter. Men disse grensene skilte ikke folkegruppene fra hverandre.

[11] Väinö Tanner: Antropologiska studier inom Petsamoområdet. Skoltlapparna. Fenni a 49 nr. 4 –1929.

Skoltene utnyttet de store ressursområdene etter avtale med sine naboer i de tilstøtende sii'daområdene. Dette området var grenseløst frem til 1826, men siden 1326har det rike ressursgrunnlaget skapt konflikter om retten til å beskatte dette området.

I årtusener har fordelingen og bruken av dette landområdet utviklet seg fra veidekulturen, og tilpasset seg etter ressursgrunnlaget. Koloniseringen av området økte presset på ressursene, og dette endret etter hvert veidekulturens villreinfangst til tamreindrift, som fortsatt utøves ikke bare i "Sameland", men i store deler av området. Opprinnelig var menneskene i dette kulturlandskapet fangstfolk og jegere, men de hadde temmet rein som de brukte til villreinjakt og til transport.

Før grensen ble lagt gjennom Neidensii'daen krevde både Norge og Russland eiendomsretten til skoltenes sii'daområder. Neiden-, Pasvik- og Petsjengasii'daen dannet det tidligere såkalte norsk-/russiske fellesdistriktet fra første halvdel av 1600-tallet og frem til 1826. Hele området og dets urbefolkning sto under russisk verdslig- og kirkelig jurisdiksjon, og var kun felles i skattemessig forstand. Frem til 1826 var det skoltene som til daglig hadde bruksrettighetene til dette rike arktiske området, men etter at grensen ble fastlagt ble alle skoltenes hevdvunne rettigheter gradvis overført til de som koloniserte områdene etter 1826.

2.3.0 Koloniseringen av grenselandet og sii'daområdene

I hele det store nordlige arktiske området fantes ingen grenser, og naturen var rik og jomfruelig, med nok av vilt i skogene, og hvor elver og innsjøer var fulle av fisk. Til det ressursrike området på Kola og Sør-Varanger kom "skoltene" for tusenvis av år siden. Skolte befolkningen vokste og spredte seg etterhvert over store deler av Kola.

Skoltene hadde stor innflytelse over sine områder, noe man finner i statlige arkiv i de respektive land. Ved flere anledninger nektet skoltene at andre trengte seg inn på deres områder og forsynte seg av de rike ressursene i området.

Ifølge Niemi hevdet skoltene ved flere anledninger på 1500-tallet at inntrengerne ikke kunne fange laks eller annen fangst innenfor deres sii'daområder uten deres samtykke. Under den russiske klosterekspansjonen maktet skoltene å utnytte denne grense-posisjonen til egen fordel, og tsaren var beskytter av deres rettigheter.

Samtidig opptrådte de dansk-norske myndigheter varsomt i området for ikke å provosere russerne, og for ikke å bli utestengt. Russerne på sin side var også redd for at skoltene skulle vende seg vestover". Som man ser av den vanlige oppfatningen på den tiden, så var skoltene enerådende i området helt frem til grensen mellom Finland/ Russland og Norge-/ Sverige ble fastlagt.

2.3.1 Hovedtrekkene i koloniseringen av skolte områdene i Sør-Varanger

Frem til grensesettingen i 1826 var skoltene enerådende i Sør-Varanger og på Kola.
Sitat fra Einar Niemis artikkel "Østsamene som veidefolk og reindriftsutøvere":
"Mye tyder på at østsamenes historie i Sør-Varanger går langt tilbake i førhistorisk tid.
I en russisk skatteinstruks fra 1517, et såkalt "benådningsbrev" utstedt av tsar Vasilij III Ivanowitsj, nevnes Neiden som russisk skatteland med garanti om russisk "støtte og vern" mot nabofolkene, som måtte holde seg borte fra næringsområdene til samene "udi Naifdain". Dette ble gjentatt flere ganger på 1500-tallet, også senere ved forhandlinger med de dansk-norske myndighetene.

Vanlig oppfatning på den tiden var at området fra Bugøyfjord og østover var mer russisk enn norsk. Kyststrekningen østover fra Bugøyfjord ble kalt "Russesiden" eller "Raftesiden", men ifølge eldre stedsnavn i Tanadalen har skolteområdene gått lengre vest. Tanadalen og Varangerfjorden har i nyere tid blitt betraktet som sjøsamiske områder, men det viser seg at den samiske forskningen på stedsnavn har avdekket en rekke skoltiske stedsnavn i Tanadalen og rundt Varangerfjorden.

Eksempler på slike skolteiske stedsnavn i Tanadalen er Masjok og Sirma. Tor Frette skriver om stedsnavn i en artikkel[12] og mener at det ikke finnes ordstammer på nordsamisk som begynner med máske, og at denne ordstammen bare finnes på skoltisk.

På skoltisk betyr ordet "máske" bukt eller krok/ krøkning. Navnet Masjok betyr på skoltisk en krokete elv, og Masjok er kroket ifølge Frette.

Et annet skoltisk stedsnavn i Tanadalen er Sirma. Sirma betyr "den grå", som er et skoltisk pseudonym for ulv. Den tidligere stedsnavnforskningen[13] viser at det tidligere høyst sannsynlig har vært en skoltebosetning i Tanadalen, men at den ble borte eller assimilert av de nye som koloniserte dalen.

Etter undertegnedes oppfatning tyder dette på at de arkeologiske funnene i Varangerområdet (Nesseby omrrådet) dokumenterer en tidligere skoltisk bosetning, og ikke en sjøsamisk bosetning. Undertegnede er svært forunderet over at den nyere forskningen ikke gir noen informasjon om denne stedsnavnforskningen[14] i Tana!

Under den russiske klosterekspansjonen maktet skoltene å utnytte denne grenseposisjonen til egen fordel, og Tsaren var beskytter av deres rettigheter. Samtidig opptrådte de dansk-norske myndigheter varsomt i området for ikke å provosere russerne, og for ikke å bli utestengt.

Russerne på sin side var også redd for at skoltene skulle vende seg vestover.
Den vanlige oppfatningen på den tiden viser at skoltene var enerådende i området helt frem til 1826, da grensen mot Finland/ Russland og Norge-/Sverige ble fastsatt.

Etter at statsgrensen ble fastsatt, begynte en kolonisering av Ishavskysten av kvener, norske fjellfinner og deretter av nordmenn.

Først etter at man fant jernmalm i Bjørnevatn i 1902, ble det fart i den norske koloniseringen. Fra 1830-40-tallet begynte kven koloniseringen å få fart i Neidendalen. Skoltebyen[15] i Njauddâm (Neiden) var opprinnelig skoltenes sommerboplass, men grense-settingen og kvenkoloniseringen førte til at stedet ble helårsboplass for Neiden skoltene.

Allerede på 1700-tallet oppfordret norske myndigheter at de norske lapper skulle bosette seg innenfor de russiske lappers sii'daområder, noe en del også gjorde.
Men først fra 1800-tallet kan det sies at en rekke forhold bidro til at skoltenes tradisjonelle kultur ble truet. Næringsutøvelsen ble justert i forhold til den nye situasjonen, uten at den tradisjonelle tilpasningen gikk i oppløsning før på første halvdel av 1900-tallet.

Den første innvandringen fra Finland til Nord-Norge begynte allerede på 1500-1600 tallet, men vokste under den store Nordiske krig (1700-1720). Størstedelen kom fra Tornedalen til Lyngen, Skjerøy og til Alta-området, men noen også til andre deler av Finnmark.

På 1700-tallet var innvandrerne[16] stort sett bønder, mens det på 1800-tallet var arbeidsinn-vandringer i to bølger. Den første bølgen kom omkring 1810 til Øst-Finnmark og den andre etter 1830-tallet, og da begynte også kvenkoloniseringen av Neidendalen.

Generelt økte innvandringen til Øst-Finnmark etter 1820-tallet og Nord-Varanger og Vadsø-området ble tyngdepunktet etter 1860-tallet.

Ifølge Einar Niemi ble fornorskingspolitikk og ideologisk skifte i synet på etniske minoriteter i andre halvdel av 1800-tallet som bidro sterkt til en nedvurdering av skoltene og deres kultur. Men ikke mist etablering av storindustri i kommunen økte presset mot kulturen.

Et konkret eksempel er hvordan fossekraften i Neidenelva ble ansett som så viktig at arealene ved "Skoltefossen" ble gjort tilgjengelig for en eventuell overdragelse til gruveselskapet. Det førte til at den gamle fellesjorda[17] ble oppløst og utskiftet i individuelle privateiendommer i 1903-04, som et ledd i dette planarbeidet.

---

[12] Artikkel av Tor Frette: "Litt om samiske stedsnavn i Tana". I boka Samiske kulturminner, utgitt 1991.
[13] Denne stedsnavnforskningen som bekrefter tidligere skoltisk bosetning er lite omtalt i andre kilder.
[14] Undertegnede fikk tilfeldigvis informasjon om dette fra lokale informanter i Tana.
[15] Nyere navn på skoltenes sommerboplass.
[16] "Finsk bosetning i Nord-Norge". Kvenseminaret i Rovaniemi i 1980 – foreleser Jokipu Mauno
[17] Området er kjent under navnet "Skoltebyen" og har vært skoltenes sommerboplass i århundrer før 1826.

Denne utviklingen var ifølge professor Niemi et skifte i rettstenkingen på slutten av 1700-tallet. Dette innebar at beskyttelse av eksklusiv rett på basis av alders tids bruk ble avløst av sikring av bygdelagets behov, der formel lik rett til alle innen et bygdelag ble knesatt som prinsipp.

2.3.2 Hovedtrekkene i koloniseringen av det nordlige Lappland i Finland

Omkring år 1000 eKr. var det ingen annen enn skolte- og samisk bosetting i Nord-Finland, i området som i dag er Lapplands len. Samene kom relativt sent sørfra og ble naboer med østersjø finnene og overtok deres språk. Etter flytting lenger nordover utviklet språket seg igjen, og samene levde av litt tamreindrift og jakt og fiske. Om vinteren var de samlet i mindre grupper på 10-12 familier ("byer"), der de bodde i torvgammer.

Fra 1100-1200-tallet begynte koloniseringen fra Sørvest-Finland og Karelen å trenge seg inn i Lappmarken. Blant annet av jegere og skatte oppkrevere i første fase, og i neste fase begynte bonde koloniseringen (svedje bruk) av Lappmarken. Kvenene kom fra traktene omkring Tampere, mens karelene kom fra Ladogaområdet.

På slutten av 1200-tallet kom kvenene og bosatte seg ved Kemi- og Tornioelvenes nedre løp. Samene ble nødt til å trekke seg lenger innover med unntak av de som ble assimilert av kvenene. Områdene var rike på fisk og det var godt om pelsdyr. En gruppe rike bønder fikk enerett (birkarler) på all handel og skattelegging av samene. Senere på 1200-tallet kom noen kareler og bosatte seg omkring Oulo. Mot slutten av middelalderen hadde den finske befolkningen spredt seg til Rovaniemi og Pelloområdet.

På 1500-tallet kom et stort antall savolaxere fra sørøstre del av Finland og bosatte seg i skogsområdene i Nord-Finland. Samene omkring Kemielv og i Enare levde på 1600-tallet som før av jakt og fiske, mens samene i Enontekiö og Utsjok hadde gått over til reindrift allerede på 1500-tallet. Omkring år 1630 flyttet en del finske bønder til skogssamenes bosetningsområder nord om Rovaniemi til Kittilä og Kemijärvi, og det økte presset på samisk kultur i området.

Fra slutten av 1600-tallet var det en betydelig innvandring av finlendere fra Østerbotten til samebyene i det nåværende Posio og Kuusamo len, og de ble raskt en majoritet i det samiske området. Den finske bondekoloniseringen kom til Enareområdet på 1800-tallet, noe som kan skyldes den utenrikspolitiske situasjonen mellom Russland-Finland[18], Danmark-Norge og Sverige. Denne innvandringen førte til en kraftig vekst i innbyggertallet på 1800-tallet i Inareområdet. Samtidig var det uår og lite mat, noe som førte til sesongarbeide og emigrasjon til Nord-Troms og Finnmark (ca. 10 000 finner innvandret til Norge).

Etterspørsel etter trevarer og tjære fra slutten av 1800-tallet i Bottenvik området bidro til å øke arbeidsinnvandringen til Lappland, og industrialiseringen førte til at Kemi by ble grunnlagt i 1869. Dette i sin tur skapte et stort behov for arbeidskraft, som igjen førte til at emigrasjonen til Norge og Amerika nesten stanset opp. Fra Sør-Finland ble folk lokket til Nord-Finland på grunn av arbeidsmulighetene i skogbruket. Dette førte til en for stor befolkningsvekst i Bottenviken, dårligere tider og ny emigrasjon.

Etter selvstendigheten i 1917 fikk Finland Petsamo området i 1920 med isfrie havn, men akutt mangel på kapital og elendige kommunikasjoner i nord skapte problemer. Petsamo nikkelverk ble derfor leid ut til et kanadisk gruveselskap, som etablerte gruvedrift og skapte et grunnlag for en ny arbeidsinnvandring og befolkningsvekst.

Dette førte igjen til dannelsen av Lapplands len i 1938 med Rovaniemi som administrativt sentrum. Etter vinterkrigen (1939-40) ble Petsamokilen tilbakeført til Sovjetunionen.

[18] Vedfredeni Fredrikshavn i 1809 ble de østligste områder i Torneo lappmark skilt fra Sverige og ble en del av storfyrstedømmet Finland-Russland er eksempel på den utenrikspolitiske situasjonen.

Skoltene som bodde i Petsamo kilen fikk valget mellom å bli i Sovjetunioen eller flytte til Finland. Alle skoltene måtte forlate sine hjem i denne Petsamokilen, som ble tilbakeført til Sovjetunionen.

Noen flyttet til kollektiver lenger øst på Kola, mens de fleste valgte å reise til Østerbotn i Finland. Etter freden kunne skoltene ikke vende tilbake til sine opprinnelige områder, fordi Sovjetunionen hadde båndlagt (demilitarisert) Pasvik-, Petsjenga- og Suenjelsii'daene.
Den finske stat gav skoltene etter 2. verdenskrig adgang til skogsområdene nord for Enaresjøen[19], der de fortsatt lever seg av reindrift og fiske.

2.3.3 Hovedtrekkene i koloniseringen av Kola (tidligere Ter).

Kolonisering av Kola og Nord-Russland foregikk over to akser, nemlig over Novgorod veien og fra Rostovområdet. Men allerede fra 11-1400-tallet presset Tartar-Mongolene russerne nordover mot Arkhangelsk, noe som førte til at markedsplassen Kholmogory ble grunnlagt i 1533. Befolkningsøkningen på grunn av denne markedsplassen førte til at havnebyen Arkhangelsk ble grunnlagt i 1583-84. Det var den første byen med funksjoner som en havneby med direkte forbindelse til utenlandske havner.

På Kola (Ter = eldre russisk navn på Kola) har de russiske lapper[20] vært alene i hundrer av år før nenetserne kom som de første kolonister. Imidlertid spilte klostrene en sentral rolle i det kristne Russlands tusenårige historie, og klostrenes makt ble som for føydalherrene i andre deler av Russland.

Helt frem til midten av 1700-tallet stod klostrene på Kola i sentrum for det meste av utviklingen i området. Klosterkoloniseringen startet omtrent samtidig med at folk fra Novgorod begynte å slå seg ned ved Kvitsjøen på 1200-og 1300-tallet.

Novgoroderne fortrengte delvis, og tok delvis opp i seg den lokale befolkningen, som da bestod av kareler, tsjuder og de som tidligere ble kalt kolalapper. Befolkningen i dette området beholdt hele tiden sin personlige frihet, til forskjell fra bøndene i Sentral-Russland, som på 1500-tallet ble livegne under godseierne.

I pomorområdene vokste det gradvis byer rundt klostrene. NOVGOROD ble erobret i 1478 av storfyrsten i Moskva, som i 1499 fikk kontrollen over nordområdene og Kola.
Dette førte til at klostrene fikk mer makt og startet misjonen på 1500-tallet og oppbygning av klostre og kirker. Klostrene fikk ekspandere, fordi adelen ikke engasjerte seg i disse områdene.

På 1570-tallet ble Kola by grunnlagt i Kolafjorden, noe som førte til økt russisk handel med skoltene fra slutten av 1500-tallet. På 1500-tallet begynte pomorene å vandre til Murmansk kysten for å fiske om våren, og reiste tilbake om høsten.

Det ble opphavet til pomorhandelen, og klostrene utviklet nye næringer i sine områder. De var først ute med å føre opp bygninger av stein, som erstattet trebygningene. Det ble bygd fabrikker som produserte teglstein og annen bygningsstein og kalk.

Klostrene engasjerte arkitekter og bygningsarbeidere utenfra og lærte opp lokalbefolkningen å bygge i stein. Klostrene hadde gods spredt utover hele Kvitsjøområdet, og i hver større landsby bodde en forvalter som bestyrte godset på vegne av klosteret[21]. De store klostrene hadde egne gullsmeder, treskjærere og ofte egne ikonmalerverksteder.

Blant annet var Solovkiklosteret i Kvitsjøen en viktig og mektig institusjon i så måte, og der fikk folk opplæring innen jordbruk, bygningsfag og de lærte å lese og skrive.
Noen av klostrene gav også undervisning innen matematikk, fysikk og astrologi mv.

Solovkiklosteret og andre store klostre i nordområdene hadde egne garnisoner, som kunne forsvare klostrenes interesser. Ved de store klostrene ble det kopiert bøker etter siste halvdel av 1500-tallet, som i hovedsak fikk lokal utbredelse.

---

[21] Det nåværende "skolteområdet" i Nord-Finland (halvdelen til tidligere Njauddâm sijdd).
[20] Skoltene ble på 1800-tallet kalt for russiske lapper.
[21] Klostrene var økonomiske pionerer i nord.

Fra slutten av 1700-tallet ble klostrene i nordområdene svekket etter at Katarina II konfiskerte klostrenes jordeiendommer i 1764. Etter 17-1800-tallet har flere andre større og mindre befolkningsgrupper flyttet til Kola-området.

De første skatteoppkreverne fra russisk side var Ladogamennene, som tidligere vandret nordover til Kola for å "skattlegge" samene og nenetserne. Senere overtok Novgorod skattekrevingen på "Ter", etter at Solovkiklosteret ble grunnlagt i 1436.

I 1860 gav Tsaren i Russland tillatelse til norsk kolonisering på Kola, og nordmenn som flyttet til Kola fikk privilegier for å handle med Norge. Den norske koloniseringen førte til at regjeringen i St. Petersburg ble interessert i Kolahalvøya[22]. Det bodde ingen eller få russere på Murmansk kysten før midten av 1800-tallet, og først i 1899 ble havnebyen Alexandrovsk nord for dagens Murmansk innvidd.

Grensesettingen i 1826, nasjonalisme og senere den russiske revolusjonen (1914-17) førte til kollektivisering og industrialisering, også på Kola. Denne utviklingen førte til arbeidsinn-vandringer og ny kolonisering av Kolaområdet etter den russiske revolusjonen. Etter 1920 fikk Finland sin selvstendighet og landet fikk beholde en kile mot Ishavet, som senere har blitt kalt for Petsamokilen. Den russiske revolusjonen, kollektiviseringen og vinterkrigen mellom Sovjetunionen og Finland førte til at skoltene innen Petsamokilen fikk valget mellom å flytte til Finland eller bli tvangsflyttet og innlemmet i kollhoser på Kola. Petsamokilen ble demilitarisert og er fortsatt i dag et båndlagt område.

2.4.0 Norge, Russland og fellesdistriktet før 1826

Hvilke forhold hadde Norge og Russland til fellesdistriktet, skoltene og samene i området? Temaet er behandlet av Oscar Albert Johnsen i Finnmarkens politiske historie (han har studert norsk/ russisk grensespørsmål fra middelalderen til 1826). Inntil 1600-tallet strakte det felles norsk-russiske skattedistriktet seg fra Kolahalvøya til Lyngen i vest. Da svenskekongen begynte å kreve inn russeskatten av samene på kysten av Finnmark og Troms, nedla Tsaren forbud mot norsk skatteinnkreving på Kolahalvøya.

Tilsvarende dansk-norsk skatteforbud kom mot russiske skatteoppkrevere til Finnmark og Troms. Forhandlingene i Teusina mellom Russland og Sverige om skattlegging og grenser førte til freden i 1595.

Senere Kalmarkrigen og fredsforhandlingene derfra har materiale som dokumenterer at Neidenskoltene sto seg godt økonomisk (Niemi 1989, s.7). Skoltene ble trukket frem som eksempel til etterfølgelse for andre.

Omkring 1790, mens finnmarkshandelen og den utstrakte kredittordningen ble debattert, skrev den danske regjeringsøkonom Carl Pontoppidan. På basis av grundige undersøkeleser i Finnmark var "Russefinnene" en dokumentasjon på at kredittordninger kunne unngås. Skoltene klarte seg nemlig godt uten kreditt til tross for et hardt skattepress.

De skoltesii'daene Petsjenga, Pasvik og Neiden ble fra begynnelsen av 1600-tallet til først på 1800-tallet betraktet som et felles norsk-russisk skatteland (området er også kjent under navnet "fellesdistriktet").

Frem til 1813 skattet skoltene både til Russland og til Norge-Danmark, men de sto under russisk verdslig og kirkelig jurisdiksjon. Perioden mellom 1814 og 1826 krevde heller ikke Norge-Sverige skatt av skoltene. Fogden i Øst-Finnmark gjennomførte hvert tredje år fra slutten av 1700-tallet en reise (siste gang i 1813) til Malmis for å protestere mot tapte skatte-inntekter. Det var et dansk-norsk krav fram til slutten av 1700-tallet om en grense som la hele fellesdistriktet under Norge.

Russland mente å ha sterkere krav til fellesdistriktet, fordi de russiske lapper (skoltene) var russiske borgere og de var i tillegg underlagt russisk jurisdiksjon.

[22] Norsk kolonisering i Vajdaguba og i Tsypnavolok. Stalins utrenskinger i 1936 fikk alvorlige konsekvenser, også for nordmennene på Kola.

I tillegg hadde de russiske lapper (skoltene) også tidligere mottatt privilegier av den russiske Tsar og ikke minst hadde skoltenes viktigste handelsvei alltid gått østover. Under Kristian 4. hevdet Danmark-Norge suverenitet over Kola, som ble betraktet som gammelt dansk-norsk land. Etter kongens død gikk kravet ut av praktisk politikk, og Kolahalvøya ble etterhvert betraktet som ensidig russisk.

Imidlertid ble skattekravet opprettholdt gjennom de såkalte Malmreisene. Rathke gir etter sitt besøk i Neiden i 1802 en varm og begeistret skildring av Neidenskoltene. Han roser deres renslighet som han forbinder med religionsutøvelsen (Tanner, s. 219-20). Einar Niemi og Astri Andresen[23] mente at alt tydet på at Neidenskoltene ennå ved inngangen til 1800-tallet sto seg godt økonomisk, selv om store deler av befolkningen i Finnmark opplevde fattigdom og nød.

3. LANDOMRÅDER, LEVESETT OG SOSIALT LIV

3.1.0 Skolte sii'daene og sii'daordningen

3.1.1 Sii'daene på det tidligere Teområdet

Fra tidlig på 1300-tallet var det strid mellom Norge og Novgorod. Det førte til et skatteforlik i 1326. Dette førte til at alle skoltesii'daene ble et felles skatteland for flere stater, men underlagt russisk rettslig og kirkelig jurisdiksjon.

Forhandlingene etter Kalmarkrigen i 1611-1613 førte til at Neiden-, Pasvik-, Petsjenga- og Suenjelsii'daene ble et dansk-norsk og russisk felles skatteområde, men fortsatt under russisk rettslig- og kirkelig jurisdiksjon. Dette skattemessige fellesdistriktet er i Samerettsutredningen beskrevet å være skoltenes[24] tidligere sii'daområder (pkt. 7.2.1). Utredningen var derfor med på å skape en større usikkerhet om skoltenes sii'da-områdene på Kola.

Blant norske, finske og russiske forskere har det vært noe uenighet om hvor mange skoltesii'daer det er. Allerede før grensesettingen i 1826 var det usikkerhet om hvilken av sii'daene som kunne regnes som de tradisjonelle skoltesii'daer på Kolahalvøya. Den vestligste var Neidensii'daen og den østligste kunne være Tersii'daen. Imidlertid har det alltid vært en del usikkerhet om dette, så jeg nevner alle sii'daene som ifølge Tanner (29, s.85-86) og dr. Itkonen til tider har blitt vurdert som skoltesii'daer[25] (jfr. kartoversikt på neste side):

1. *Njauddâm (Sks) (Neiden) sijdd*
2. *Paaččjokk (Sks) (Pasvik) sijdd*
3. *Peäccam (Sks) (Petsjenga) sijdd*
4. *Mue´tkk (Sks) (Muetke) sijdd*
5. *Suõ´n`jel (Sks) (Suenjell) sijdd*
6. *Nuõ´ttjäu´jäu´rr (Sks) (Nuortijärvi) sijdd*
7. *A´hkél (As) (Ah´kel) sijdd*
8. *Sââ´rvesjäu´rr (As) (Hirvasjärvi) sijdd*
9. *Ču´kksuâl (As) sijdd*
10. *Kiillt (Kld) (Kildin) sijdd*
11. *Koarrdõgk (Kld) sijdd*
12. *Lejjaa´vvr (Kld) sijdd*
13. *Aarsjogk (Kld) sijdd*
14. *Luujaavv`r (Kld) sijdd*
15. *Maaziell`k (Kld) (Masel`ga) sijdd*
16. *Jofkyj (Ts) sijdd*
17. *Kuõddemjaavvre (Ts) sijdd*
18. *Lyymbes (Ts) sijdd*
19. *Pyõnne (Ts) (Ponoi) sijdd*
20. *Sosnyõffke (Ts) sijdd*
21. *Kiintuš (Ts) sijdd*

[23] "Sii'daen som forsvant" - hovedoppgave i historie – utgitt 1989

[24] I Samerettsutredningens pkt 7.2.1 er antallet skoltesii'daer beskrevet til 4, og dette er ikke korrekt fordi disse skoltesii'daene inngår i det såkalte fellesdistriktet. Forhandlingene etter Kalmarkrigen i 1611-1613 førte til opprettelsen av felles skattedistriktet. Neiden-, Pasvik-, Petsjenga- og Suenjelsii'daene ble da et dansk-norsk og russisk skatteområde, men fortsatt under russisk rettslig- og kirkelig jurisdiksjon.

[25] Sii'danavn på skoltesamisk og norsk/ finsk.

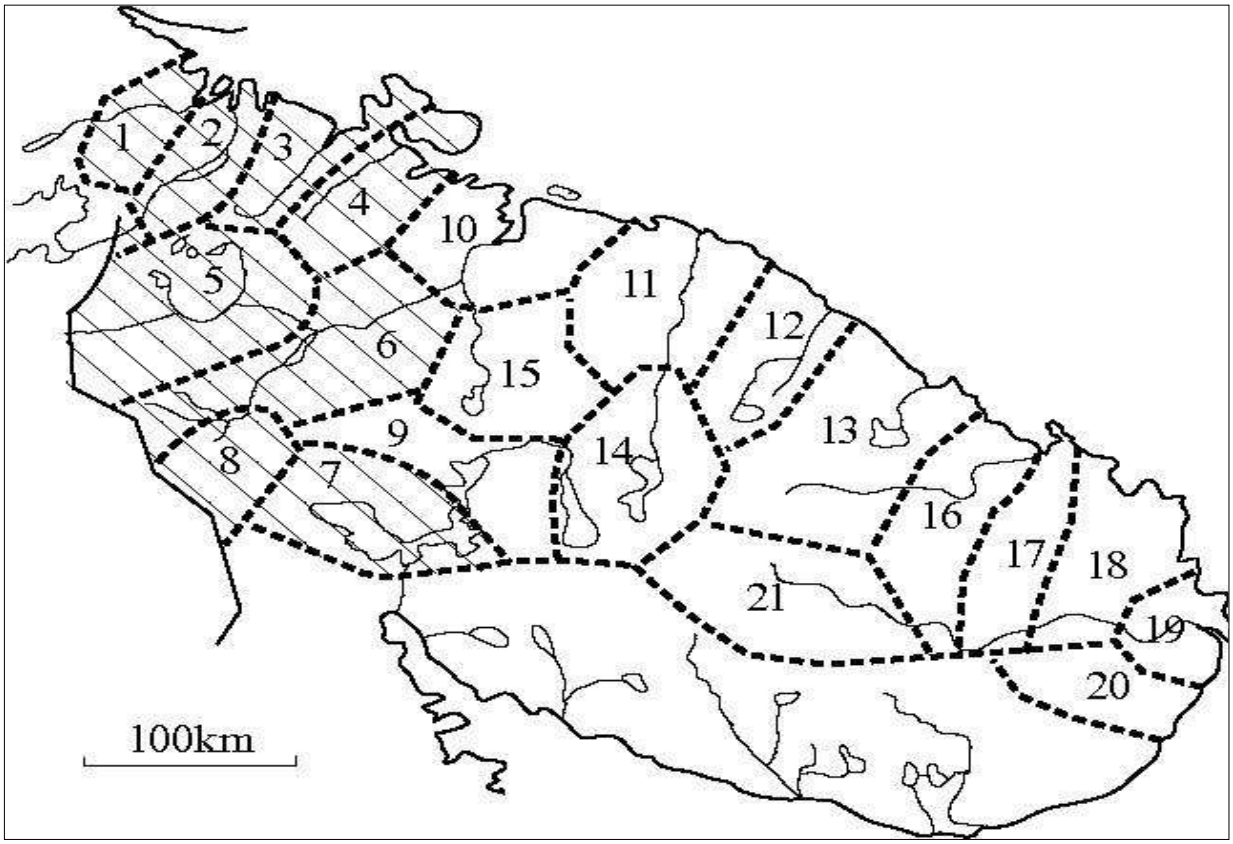

Skoltesii'daene i.h.h.t. Karl Nickul – Ottar 4/97. Jfr. sii'daoversiktene på side 12 og 14.

De tre mest omtalte sii'daene i Petsjengaområdet, der Tanner oppholdt seg mest under sitt feltarbeide i forbindelse med boken "Skoltlapparna" var Petsjenga -, Pasvik - og Suenjelsijdd (sii'da). Den minst beskrevne er Nuortijärvisii'daen. Ifølge Tanner var utstrekningen for skolte-sii'daene vanskelig å definere. Den regionale utbredelsen og sii'daområder for skoltenevar svært upresis skrev Tanner i boka, og området var svært vanskelig å avgrense. Han skrev at skoltene var greskortodokse, og at man i den sammenheng sannsynligvis ikke bare kunne betrakte de greskortodokse lapparne i fellesområdet som skolter.

Tanner henviser videre til Helland (finn. Amt. Bd. II; s. 6), som mener at alle greskortodoke lappar vestenfor linjen Kolamandra er skolter. Tanner henviser også til dr Itkonen, som skrev at Murmansk finnene kalte Kildin lappene for skolter, og videre at Kuolajärvi finnene mente det samme om Ahkél-lappene. Alle lappene på Kola halvøya ble tidligere kalt for Kolalapper/ Terfinner eller som russefinner, russelapper osv.

Sii'daene på Kola har den samme sosiale livsform, religion og organisasjon, og alle deltok på 1800-tallet og tidligere på den store Kolasobbar. Det største skillet har i den senere år vært den språklige utviklingen, noe som etter undertegnedes oppfatning ikke behøver å være et kulturskille[26].

I nyere tid har særlig språkforskerne begynt å trekke grenser mellom de man på 1800-tallet kalte russelappene eller russefinnene. Blant annet har den nordsamiske språkforskeren Pekka Samalahti diskutert dette i en interessant forskningsrapport "The Saami languages and their main dialect areas". (Kart over språkområdet på neste side).

[26] Jfr. side 64 vedrørende professor Beckmans artikkel.

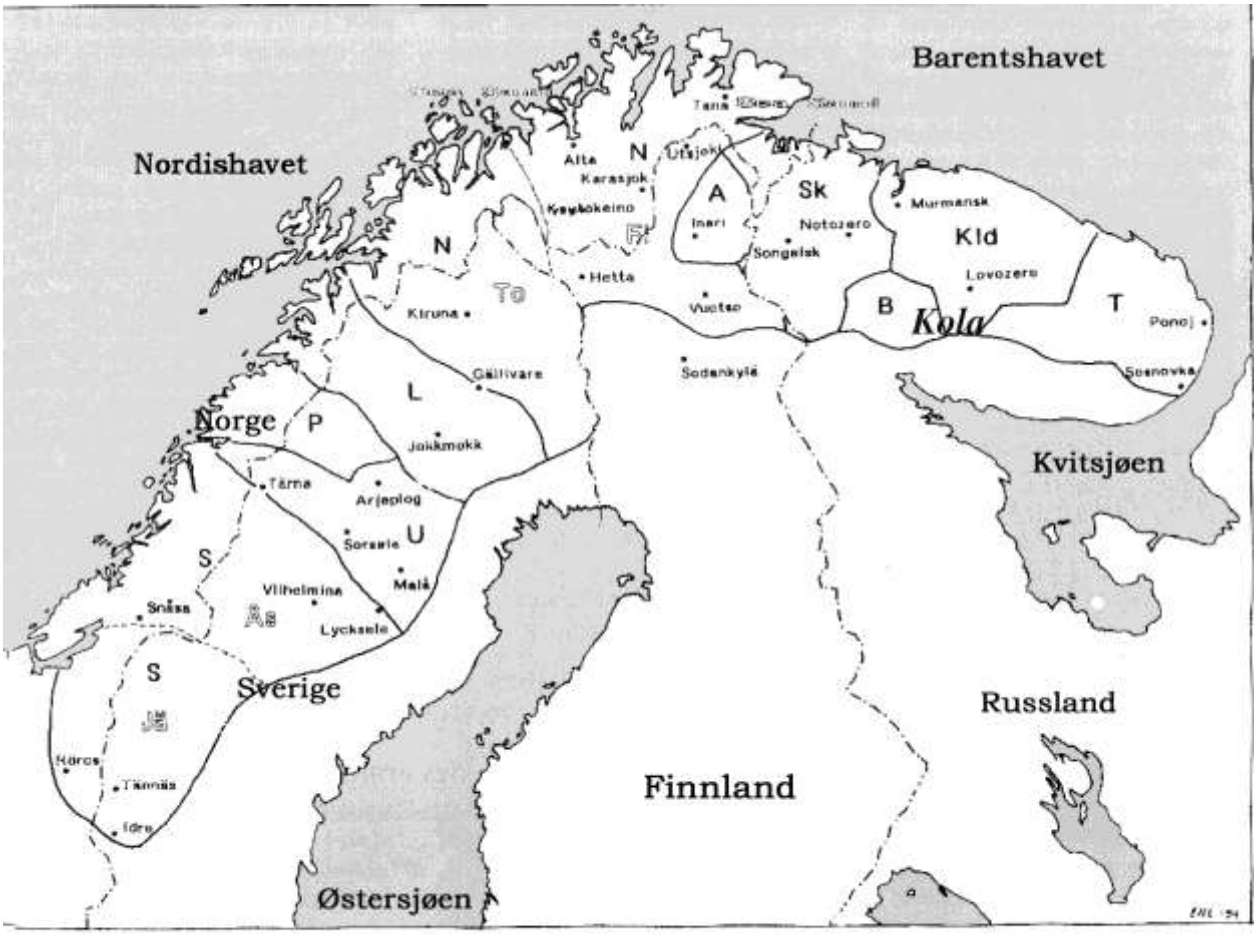

Die geographische Aufteilung der verschiedenen Sámisprachen gem. P. Sammallahti. Quelle: Aikio, S. (1992).

S = Südsámisch, einschließlich der Jämtland (Jä) und Åsele (Ås) Dialekte

U = Umesámisch, ***P = Pitesámisch*** ***L = Lulesámisch***

N = Nordsámisch, einschließlich der Torneå (To), Finnmark (Fi) und Meersámischen Dialekte

A= Anár (Inari) Sámisch ***Sk = Skoltsámisch***

B = Áhkkil (Babinsk) Sámisch ***Kld = Kildinsámisch*** ***T = Tersámisch***

Anmerkung: Seit dem II. Weltkrieg wird Skoltsámisch auch in Inari/Finnland, gesprochen.

Quelle: Aikio, S.; Aikio-Puoskari, U.; Helander, J.: The Sámi Culture in Finland, Helsinki 1994

Nedenfor en oppstilling av de 8 sii'daområder, som i de siste årene har vært betraktet som de tradisjonelle skoltesii'daer (rapporten omhandler disse sii'daene):

1. Njauddâm (Sks) (Neiden) sijdd *2. Paaččjokk (Sks) (Pasvik) sijdd*
3. Peäccam (Sks) (Petsjenga) sijdd *4. Suõ´nn`jel (Sks) (Suenjel) sijdd*
5. Mue´tkk (Sks) (Muetke) sijdd *6. Nuõ´ttjäu´jäu´rr (Sks) (Nuortijärvi) sijdd*
7. A´hkél (Sks) (Ah´kel) sijdd *8. Sââ´rvesjäu´rr (Sks) (Hirvasjärvi) sijdd*

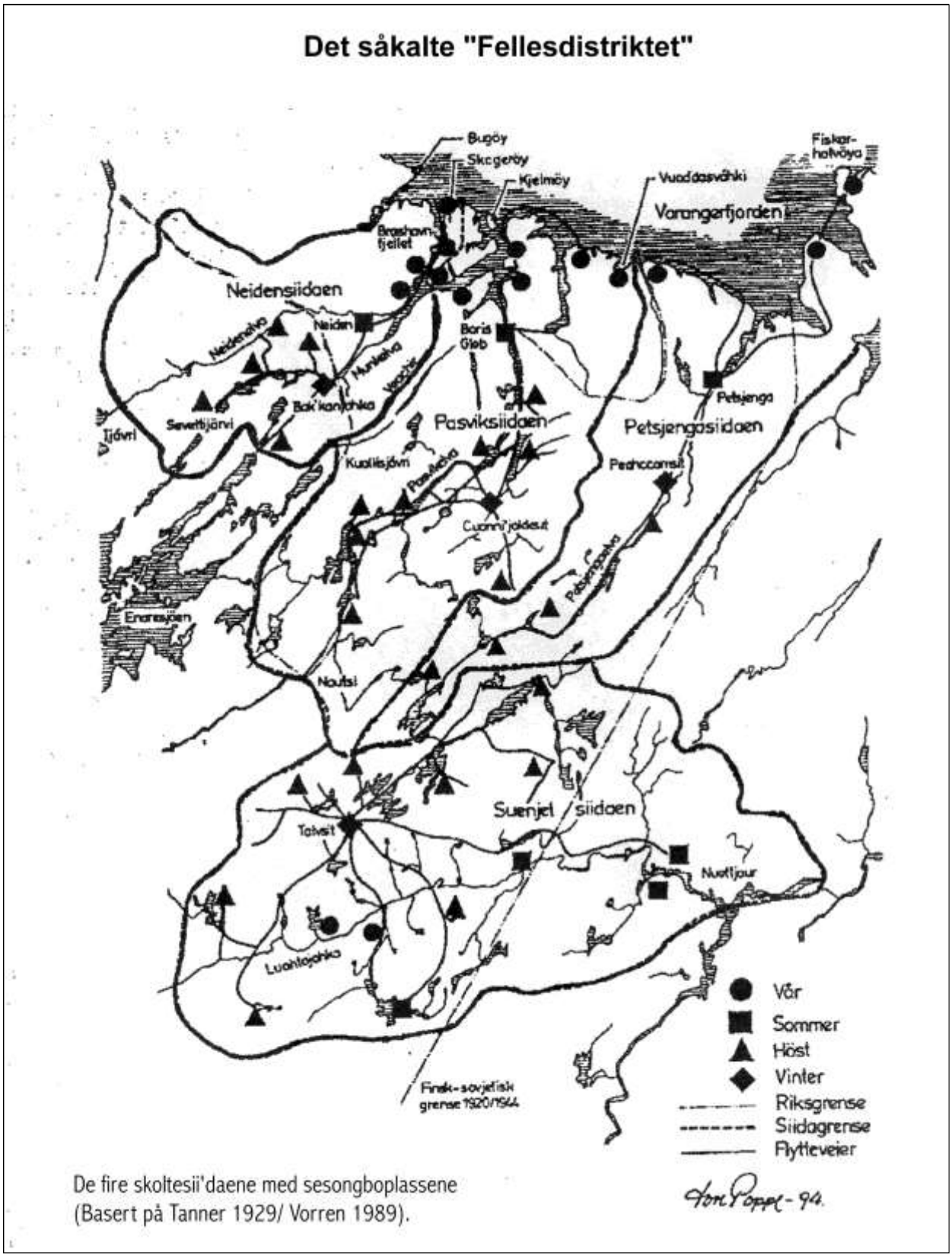

Pasvik- og Petsjenga sii'daen grenser mot Varanger- og Kolafjorden. Disse sii'daene sammen med Neidensii'daen ble på 1800-tallet betraktet som kystlappiske sii'daer, mens Suenjel-, Nuettjaur-, Muetke-, Ah´kel- og Sarvesii'daene ble betraktet som skogslappiske sii'daer.
Sii'daene Njauddâm-, Paaccjokk-, Peäccam- og Suõ´nn'jel ble i en periode betraktet som et felles skatteområde og senere kjent under navnet "Fellesdistriktet" (jfr. sii'daoversikt side 13).

Om vintrene flyttet alle skoltene til sine vinter boplasser. Skoltene som grenset til kysten flyttet om somrene til Varanger- og Kolafjorden, mens de øvrige flyttet til sommer boplassene ved de store innsjøer på Kola.

I ulike historiske kilder er det blitt beskrevet at skogslappene (skoltene) hadde flere rein enn kystlappene/ skoltene på Kola, men kildene er usikre. Det finnes fortsatt i dag gamle leudder i noen av innlandssii'daene, som kan støtte disse kildene om sii'daenes tidligere reinrikdom. Ofte ble skoltene langs kystsonen betraktet som de rikeste p.g.a. de fiskerike fjordene og de store lakseelevene i tillegg til innlandsressursene.

Før grensen ble fastlagt mellom Russland/Finland og Sverige/ Norge var sii'daområdene (arealene) skoltenes råderett[27]. Skoltene i fellesdistriktet var svært velstående før grensen ble lagt, men grensesettingen førte til drastiske endringer for denne befolkningen på norsk side.

De norske myndigheter la til rette for en rask kolonisering av området, noe som førte til at skoltene ble fratatt alle sine tidligere hevdvunne rettigheter. Men ganske snart ble skoltene på norsk side i et mindre tall, og de ble raskt presset bort fra sine tradisjonelle fiskeplasser i fjordene.

De som koloniserte Pasvik- og Neiden dalen fikk myndighetenes støtte til å overta alle skoltenes rettigheter i Pasvik- og i Neidenområdet. Pasvikskoltene fikk bruke noen av sine ressurser på norsk side frem til 1924, men da de norske myndigheter betalte 12 000 gullkroner til den finske stat som vederlag til skoltene ble det slutt på grensetrafikken. Dette ble i hovedsak slutten for Pasvikskoltenes[28] bruk av ressurser på norsk område.

3.1.2 Sii'daordningen

Begrepet sii'da betegner et avgrenset geografisk område med den gruppen av mennesker som har rett til å bruke området. Den russiske (Novgorodske) betegnelsen på denne gruppen var Погость (=Kirkeforsamling, menighet, sokn, og /eller skattelag).

I dette russiske forvaltningssystemet som ble tilpasset skoltenes forhold, var den minste organisasjonsenheten, "pogosten", identisk med "sii'daorganisasjonen". Tre sii'daer dannet et valgforbund med en "starosta" - "tre-sii'daersoldermann" i spissen. Denne oldermann sammen med representanter fra "pogostene", var så mellomleddet mellom staten og sii'daene.
Ellers hadde sii'daforsamlingen eller tinget som på samisk kaltes for " Norrâz", frie hender til å ordne med sii'daens indre anliggender, som de hadde gjort fra Arilds tid.

Skoltesii'daens administrasjon, norrâz, fordelte "sii'daområdets" fiskevann og fangstmarker til de ulike familier, etter størrelse og behov. Samtidig hadde norrâz ansvar for å løse tvister og dømme mindre forseelser eller forbrytelser.

"Norráz" trådde sammen om vinteren i vinterbyen, og hver familie var representert. Representantene valgte en leder for forsamlingen for en tid. To av skoltesii'daene ble tidligere kalt for skogslappesii'daer, nemlig Suenjel- og Nuortijärvi-sii'da. De andre sii'daer hadde regelmessig kontakt med kysten, og kunne ikke benevnes det samme (Tanner: s.345-46).

Ifølge Tanner og Vorren var den gamle veidetidens "sii'daorganisasjonen" enkelt oppbygd. Den baserte seg på familieenhetene. Hvert familie overhode, mann eller kvinne, hadde plass i et sii'daråd. Dette rådet valgte så en formann, "oaivolmmai" eller hovedmann.

På 1800-tallet ble det såkalte "volostsystemet" innført også i disse sii'daområdene. Kunnskapen om skoltene og deres sii'daorganisasjon er meget god på grunn av Väinö Tanners arbeide, og i store trekk har de norske samenes sii'daorganisasjon blitt rekonstruert på grunn av kunnskapene om skoltesii'daene (Odner 1982, s.42, Vorren).

Den ytterste kyststripen både i Neiden, Pasvik og Petsjenga skal lenge ha blitt betraktet som en fellesallmenning. Mens på 1700-tallet ser grensen ut til å være noe flytende mellom Neiden og Varanger sameby, i den forstand at Varangersamene fikk tillatelse til å drive med reindrift innenfor Neiden-sii'daen.

---

[27] Lokalt under Norrâz for den enkelte sii'da, men underlagt fellesskapet organisasjon "Kolasobbar".
[28] Noen Pasvik skolter, som flyttet til Sevettijärvi i Finland benyttet sine fiskeplasser til midten av 1960-tallet.

I et utdrag av Vardøhus Lens Justisprotokoll fremgår det at to vitner på tinget i Vadsø 12/8 1653 påsto at de hadde hørt at Neiden elv hadde tilhørt Varanger samer. Sitat fra protokollen:

"Gamle Folk, deres formænd, saavelsom Waranger Finder haver hørt, at bemeldte Neiden Elv udi forrige Tider haver været brugt og ligget under Varanger Finder samme Elv avstaaet Neiden Finner".

Noen sitater fra Tanners bok "Skoltlapparna":

"Det forefaller mig sålunda vara täligen antagligt, att Neidenskolter bebott det område, vilket återgives på t.ex. Schnitlers karta (fig. 6 i boken "Skoltlapparna"), sedan uråldriga tider. Omkring århundreskiftet 1800 torde Njaudämöz ha vistats på vintern i Räkkijäyr-trakten inom nordöstra delen av Enare socken, och torde de även ha ryckt fram mot Kessivuonoviken vid Enare sjø (Rosberg,s.126)".

Tanner (1929, s.216-19) henviser til NIELS KNAGs (Dansk Magasin, s. 275) beskrivelse av Neidenskoltene, sitat:

"Den 21 december 1690 voro enligt alla Neiden lappar ännu församlade i sine höstbyar. Om dessa byar voro belägna inom de nyssanförda trakterna, vilket är sannolikt, framgår dessvärre ej av KNAGS skildring. Neidenskolterna synes ganska väl ha kommit tilrätta med fisket; år 1790 (Pontoppidan: De Finmarske Magazins Samlinger, s.234) framhålles de grekisk-katolske lapparnas, bl.a. Neiden, driftighet såsom ett efterföljansvärt föredöme för den övriga befolkningen i finnmarken".

Videre henviser Tanner (1929, s.219) til Rathke som besøker Neiden 1/4 1802, der han gir en beskrivelse av skoltenes liv på den tiden:

"Neiden havde Utseende af en liden Bondebye med omtrent et halv Snees smaa Tømmer-huse, som her stod nær hinanden. Disse beboes kuns om Vinteren, men er øde om Sommeren, da Beboerne flytte et Par Miil længere ud mod Søekysten for at drive Fiskerie og insamle Edderduun".

I Rathkes beskrivelse går det også fram at Neidenskoltene var meget religiøse og holdt strengt på fasten. Skoltene spiste fisk i fastetiden, mens gjestene fikk spise kjøtt.

3.1.3 Hva skjedde med skoltesii'daene og skoltene som ble på norsk side

Neiden sii'daen (Njauddâm sijdd) var den vestligste av skoltesii'daene (Niemi, Vorren). Sii'daen grenset i øst mot Pasviksii'daen, som igjen grenset til Petsamo eller Petsjenga sii'daen. I sør grenset Neiden sii'daen til den skoglappiske Enare sii'daen og i vest til sjøsfinnene i Varanger. Ved sjøen var Bugøyfjord grense i vest og Kjøfjorden grense i øst, med vestsiden av Skogerøya til Neiden sii'daen.

I sørvest gikk grensen periodevis til Garsjøen og Diergejav're. Sii'daområdene fulgte normalt et "vannskilleprinsipp", men sii'dagrensene hadde også avvik til dette prinsippet. I andre skriftlige kilder går det frem at skoltesii'daene gikk helt til Tanadalen[29], men utdyper dette ikke nærmere i denne rapporten.

Skoltene i Neiden-, Pasvik- og Petsjenga sii'daen ble før grensesettingen i 1826 og sett på som svært velstående. Den danske regjeringsøkonom Carl Pentoppidan skrev omkring 1790, mens Finnmarkshandelen og den utstrakte kredittordningen ble debattert:

"På basis av grundige undersøkelser i Finnmark var "Russefinnene" en dokumentasjon på at kredittordninger kunne unngås".

[29] Sirma er et skoltisk stedsnavn og det er flere stedsnavn i Tana som dokumenterer en tidligere skolte-bosetning i dalen. Det tyder på at skoltesii'daene gikk lenger vestover enn forskerne gir inntrykk av.

[31] Reindrift og nomandisme i Varangerområdet

Dette viser at skoltene klarte seg godt uten kreditt, til tross for et hardt skattepress. Dvs. de betalte skatt til tre land, nemlig Russland/Finland, Sverige/ Norge og Danmark. Neiden, Pasvik og Petsjenga sii'daen inngikk i det som ble et norsk-russiske fellesdistrikt, etablert i 1612 og besto frem til 1826.

Skoltene har imidlertid brukt dette området fra uminnelige tider. De mente på denne bakgrunn å kunne bestemme hvordan ressursene skulle forvaltes. Skoltene sto under russisk jurisdiksjon. De er/var halvnomader (Vorren[30]) med faste boplasser, og flyttingen gjorde at de ikke kunne føre konstant kontroll med hvem som "utnyttet" deres områder. Disse problemene har utløst større og mindre konflikter mellom skolter, samer, kvener og nordmenn under ulike perioder, men konfliktene økte etter 1826.

Neiden skoltene valgte å bli i Neidendalen etter at grensen ble fastlagt, fordi de viktigste ressursene ble på norsk side. Blant annet fjordfisket i Varangerfjorden og det rike laksefisket i Neidenelva om somrene. Men grensesettingen førte også til at Neidenskoltene mistet retten til å ferdes på den finsk-russiske siden, og de ble derfor helt avhengige av ressursene på den norske siden av grensen.

Rettstvistene på 1800- og 1900-tallet førte til at de mistet eneretten til laksefisket i Neidenelva, og senere også deres tamreinflokk, som var deres siste livsgrunnlag for å overleve som et kulturfolk. Domsavsigelser om fiskerett i 1848 og 1930, mens laksetingene i 1864 og 1891 førte til negative konsekvenser for Neidenskoltenes næringstilpasning.

I praksis var det 1908-dommen som førte til at Neiden skoltenes særrett til kastenotfisket[31] gikk i oppløsning. I 1929 ble de to skoltenes hovedrein vokterne avsatt, og det førte til at skoltens reindrift gikk i oppløsning.

Senere rettssaker om fiskerett og reindrift i 1930, 1950-60 og i 1980-90-årene har ikke gitt skoltene medhold verken til reindrift eller annen nærings-virksomhet i Neiden. Flere av Neiden skoltene har opprettholdt en egen rettsoppfatning om at resursene tilhørte dem. Rettsoppfatningene har i årenes løp vært årsak til en rekke konflikter og rettssaker som Neiden skoltene har vært involvert i fra grensesettingen i 1826 og til 1980-tallet, men alle rettstvistene har de tapt. Flere av de norske informantene mener at deres forfedre hadde råderetten over alle ressurser innen Neidensii'daen, men rettighetene ble gravis frarøvet dem etter grensesettingen.

Ifølge Tønnesen[32] hadde både de "svenske" og de "russiske" finner(lapper) egne avgrensede territorier, som sii'daene hadde eiendomsrett til. Ifølge Tønnesen hadde skoltene og samene eneretten til de godene som var aktuelt å utnytte, nemlig jakt, fiske og beiterettene.

Før grensesettingen og koloniseringen av sii'daområdet hadde de full kontroll over egne ressursområder. Etter deres egne lokale oppfatninger hadde de hatt rett til å nekte utenforstående å bosette seg på sii'daområdet. Erik Solem[33] skriver i sin avhandling" Lappiske rettsstudier", sitat:

> *"Hos et primitivt folk som ernærer sig av jakt og fangst, vil det i og for sig ikke være bruk for noen eiendomsrett i moderne forstand. Behovet for en slik eiendomsrett melder sig først når jorden på en eller annen måte blir bearbeidet enten ved bebyggelse eller opdyrkning. På lappenes daværende utviklingstrin var ikke eiendomsretten, men retten til å drive fangst som var av betydning. Efter de oplysninger som foreligger, mener jeg også at den bruksrett den enkelte lapp eller lappfamilie har hatt til sitt "land" ikke har vært ubetinget."*

Etter grensesettingen i 1826 måtte skoltene i praksis oppgi råderetten til sitt sii'daområde og alle ressurser til den norske stat. Solem mente at ved overgangen til Norge burde Neiden skoltenes oppfatninger om sedvanerett ha blitt respektert. Dette ville ha vært i overens-stemmelse med norsk lovs krav om beskyttelse for bruk i alders tid.

---

[32] Livjelakfisket (med not)
[33] Retten til Finmarkens jord – 1979, s. 122.
[34] Lappiske rettstudier - 1970.

Tønnesen skrev også i sin avhandling at i løpet av den første 25-årsperiode etter kven-koloniseringen ble skoltenes hevdrettigheter "på alders tids" bruk ikke anerkjent av statsmaktene.

Einar Niemi mente det samme og skrev at for den norske regjering var det helt utenkelig å anerkjenne skoltenes rett, fordi det viktigste var å sikre en fast grense i den sikkerhets-polistiske situasjonen mot den "russiske fare".

3.1.4 Hva skjedde med skoltesii'daene og skoltene som var i Petsamokilen

Skoltene i Pasvik-, Petsjenga- og Suenjelsii'daen levde et noenlunde sorgløst liv frem til vinterkrigen, som brøt ut mellom Finland og Sovjetunionen i 1939. Den rusiske revolusjonen og kollektiviseringen fikk ingen konsekvenser for skoltene i Petsamokilen, men vinterkrigen førte til at skoltene måtte velge om de skulle flytte til Finland eller bli i Russland.

Skoltene i hele Petsamokilen ble tvunget til å flytte enten lenger inn på Kola eller til finsk område. De fleste av skoltene valgte og flytte til Finland, mens noen flyttet lenger inn på Kola. Petsamo- og Pasvikskoltene havnet etter vinterkrigen i Käväjärviområdet, henholdvis i Nellimområdet i Finland, mens Suenjelskoltene etter krigen ble bofaste i Sevettijärvi-området. Noen av Pasvikskoltene flyttet likevel til Sevettijärviområdet, fordi de hadde familie i Neiden og fiskeplasser på norsk side. De av Pasvikskoltene som bosatte seg i Sevettijärvi brukte sine tradisjonelle fiskeplasser i Bøkfjord, Jarfjord og i Pasvik til langt på 1960-tallet.

Blant de som brukte fiskeplassene årlig på norsk side etter 1949 var Katri Jefrimoff og brødrene Masja[34], Mikko og Illeppi Gerasimoff. Katri Jefrimoff og Mikko Gerasimoff var de siste som drev med fjordfisket til langt på 1960-tallet, men de måtte til slutt gi opp på grunn av alderdom og sviktende helse.

Under pkt. 4.7.2 gis en utførlig beskrivelse av skoltene som ble bofaste i Finland etter vinterkrigen. Før skoltene ble bofaste måtte de flytte mange ganger i Nord-Finland og mange ble flyttet helt ned til Kalajoki i Østerbotn.

Under disse uttallige transportene mistet de det meste av det de hadde fått med seg da de flyktet fra sine opprinnelige bosteder. De fleste av familiene mistet sine husdyr og det meste av reinsdyrene p.g.a. krigene og flytingene. De gjennomgikk mange vanskeligheter og måtte tåle mye før de endelig fikk tildelt områder og egne boliger, der de bosatte seg. (Kart på side 20 viser hovedmønsteret for flyttingen fra Petsamokilen til nåværende bosetning i Finland).

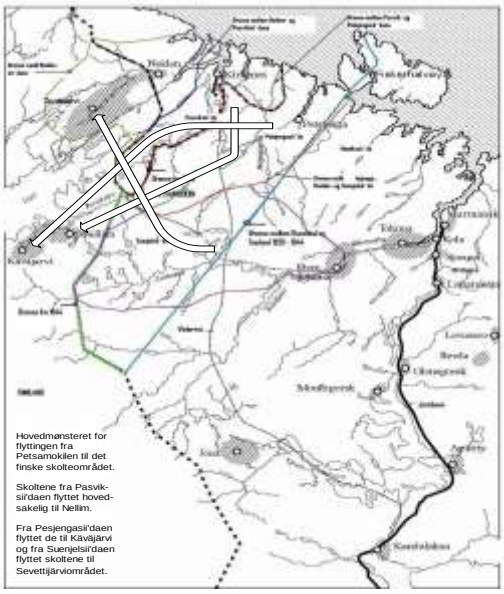

[34] Masja Gerasimoff ble tidlig foreldreløs og kom til Mikit & Anna Ivanowitz i Neiden som ca 2-3 år og flyttet tilbake nærmere sine egne søsken da han var mellom 10-12 år (til Pasviksii'daen) ifølge sønnen Pekka.

3.1.5 Hva skjedde med skolte sii'daene og skoltene som ble/ var i Russland[35]

I motsetning til de finske skoltene levde skoltene på russisk side et sorgløst og godt liv helt frem til 1930-tallet, men omveltningen i det russiske samfunnet etter revolusjonen ble enorme. Den største endringen var det kollektiviseringen som skapte. Skoltene i Muetke-sii'daen ble kollektivisert i 1930 og ble flyttet til Zapadnaja Litza, der de bodde mer eller mindre fast i kolhoset Tundra. Til tross for denne flyttingen levde de et relativt fredelig liv frem til 1937, men da skjedde det en uforståelig katastrofe.

NKVD (senere KGB) arresterte et stort antall av Muetke sii'daens menn, som ble sendt til arbeidsleirer, fengsler og mange ble likvidert. Ifølge noen av informantene ble de anklaget for spionasje, men de var ingen spioner. De hadde vært i kontakt med sine slektninger i Petsamo-kilen[36]. I Stalintiden var besøk av familiene i Petsamokilen nok for å bli dømt som spion.

I 1940 ble de gjenværende Muetkeskoltene flyttet østover til Tolumaelva, og her ble de innlemmet i nye kollhost sammen med skolter fra Nourtijärvi sii'daen.

Bakgrunnen for denne forflyttingen var sannsynligvis "ikke angrepspakten" mellom Sovjetunionen og Tyskland, som ble signert av utenriksministrene Molotov og Ribentropp.

Sii'daarealene ble demilitarisert og skoltene ble tvunget til å flytte fra sine tradisjonelle områder, fordi Sovjetunionen hadde leid bort Zapadnaja Litza til Tyskland. Tyskerne hadde planer om å bygge en ubåtbase der, men de rakk ikke å bygge basen før krigen brøt ut. I dag finner man Russland største atom ubåtbase der, og ifølge en av informantene ligger der en by med rundt 30 000 innbyggere i tilknytning til denne basen.

Skoltene som ble boende langs Tolumaelva mistet alle rein i løpet av krigen, og befolkningen ble etter hvert spredt rundt på Kolahalvøya og i Russland for øvrig. Øst for Suenjel- og sør for Muetkesii'daen lå den relativt folkerike Nourtijärvisii'daen. Sii'daen var en typisk innlands-sii'da, men i motsetning til Muethesii'daen hadde skoltene her relativt små reinflokker.

Fra slutten av 1800-tallet til begynnelsen av 1900-tallet var skolte befolkningen innen Muetke-sii'daen fordelt på 2-3 vinterboplasser i tilknytning til den store innsjøen Nourtjaur. Om somrene flyttet familiene til sommerboplassene, hvor de drev med utstrakt fiske, samtidig hadde de kontroll over reinene sine. Men skoltene i Nourtijärvisii'daen ble også tvangsflyttet på 1930-tallet, kollektivisert og flyttet til flere kollhoser.

Nourtijärvisii'daen gikk i oppløsning og befolkningen ble også her spredt rundt i Russland. Likevel bor det fortsatt igjen en liten del av Nourtijärvisii'daens befolkning langs Tulomaelva. Skoltene i Ah'hel- og Sarvessii'daene ble også tvangskollektivisert, ble spredt og bor i dag hovedsakelig utenfor sine tradisjonelle sii'daområder.

Under krigen ble unge menn fra Nourtijärvi- og Muetke- og andre skoltessii'daer på Kola innrullert i den røde arme, og de deltok aktivt på alle fronter og flere falt under kampene.

En av informantene fortalte at en Ivan Osipov Andrevitsj fra Moutke sijdd dro til Leningrad under krigen. Som følge av Stalins arrestasjoner ble han tatt som represalie og satt i en straffe bataljon. Bataljonen ble sendt til Ospekistan, og under kampene der ble han såret og sendt til nærmeste hospital. Etter krigen utdannet han seg til lærer, ble gift, fikk barn og arbeidet der som lærer på en skole til sin død i 1970. Informanten fortalte at Ivan etterlot seg en datter, Nina Osipov, som sannsynligvis fortsatt bor der. Som Ivan ble skoltene på grunn Stalintiden og 2. verdenskrig spredt rundt i Sovjetunionen, men en hel del bor fortsatt i Tomsk, Jona, Revda, Lovuzero, Murmansk, Laparskaja, Sjongoi, og rundt på Kola.

Soja Nosova og Lena Jakovleva
Informant/ildsjel og tolk

[35] Sovjetunionen mellom 1919-90

[36] I Petsamokilen lå Petsjenga-, Suenjell- og Pasviksii'daene.

Skolte sii'daene i det tidligere fellesdistriktet ble båndlagt, mens de øvrige skolte sii'da områdene på Kola ble kolonisert og befolket av andre ulike minoritetsgrupper. For øvrig fikk skoltene inndratt sine rettigheter til sii'daområdene, som ble statlig grunn og bebygd senere i ulik grad.

Store områder ble lagt som nasjonalparker og andre områder ble båndlagt eller regulert på annen måte. Blant annet ble store deler av Nourtijärvi skoltenes sii'daområde et offer for en statlig kraftutbygging på 1960-tallet, noe som førte til en større oppdemning av Nourtijärvi og Toluma elva ble regulert og fikk mindre vannføring. Denne utbygningen ødela Toluma som lakseselv, samtidig som store arealer rundt den tidligere store innsjøen Nourtijärvi ble lagt under vann, som den gamle skoltebygda Ristikenttä. De finske entreprenørene etterlot en del brakker ved Øvre Toluma, og der bor det fortsatt gamle skolter. Det finnes også en spredt bosetning av skolter langs Tolumaelva og i boligblokkene i Toluma.

Skoltebosetningene er generelt spredt rundt i mindre grupper, og den generelle kulturelle situasjonen innen de tradisjonelle skoltesii'daene på russisk side er svært kritisk i dag.

3.2.0 Skoltenes religion og kultursymboler

På begynnelsen av 1500-tallet kom Trifon til Petschenga med tanke på å kristne skoltene til den gresk ortodokse tro. Trifon fikk bygd en kirke ved Petschengaelva som fikk navnet Den Hellige Trefoldighets kirke og rundt denne kirke oppsto Petschenga kloster.

I 1565 fikk Hl. Trifon bygd St. Georgs kapell i Skoltebyen. Frem til 1914 kom presten fra Boris-Gleb hver sommer for å utføre den hellige liturgi og andre nødvendige seremonier i kirken, som dåp, bryllup og begravelser. Dåp ble utført i elva like nedenfor kapellet, og den siste dåpen før 1990 som man med sikkerhet kjenner til ble utført i 1912.

Fra 1914 og utover foregikk en fornorskningspolitikk, som gjorde at skoltene måtte ta norske navn og de ble nektet å utøve sin gresk ortodokse religion frem til 1950-årene. Først i 1990 ble det igjen utført dåp ved St. Georgs kapell i Neiden.

St. Georgs kapell feiret 400 års jubileum den 5. september 1965. Jogar Ivanowitz[37] var en sentral person og initiativtaker, som bidro til at denne markeringen fant sted. Siden dette jubileum er kapellet igjen kommet i funksjon, og hvert år siden har det siste søndag i august blitt holdt en gudstjeneste ved kapellet. Kapellet har også hatt en betydning for helbredelse, idet det kom syke mennesker fra fjern og nær for å søke bot og helbredelse.

Det er fortalt at pilegrimene tidligere gikk til kapellet og derfra gikk de til Trifonkulpen, der de badet og vasket seg. Ifølge tradisjonen har Hl. Trifon velsignet denne kulpen og elva, og vannet har for de troende den dag i dag en legende kraft og rensende virkning.

Klosterkoloniseringen og kristningen av skoltene på 1500-tallet førte høyst sannsynligvis til visse endringer i den kulturelle utviklingen i skoltesii'daene. Kristningen av skoltene førte til både negative og positive utviklingstrekk i en kulturell sammenheng. Man må anta at kirka og religionen også førte med seg mye ny kunnskap, som ble viktige for skoltene i det daglige.

Etter min oppfatning må man kunne si at det religiøse aspektet ved kulturen har hatt stor betydning, også når det gjelder hvordan skoltene så på sine rettigheter til bruken av land og vann. Under ellers vanskelige og trange kår har de sakrale handlinger vært et bindemiddel til å holde kulturen sammen både på norsk og finsk side.

De årlige gudstjenestene siden 1965 ved St. Georgs kapell har vært et viktig religiøst og kulturelt møtested for skoltene i Norge og Finland. Denne årlige religiøse kulturmarkeringen ved St. Georgs kapell i Skoltebyen har vært et sentralt symbol og bidratt til at skoltekulturen har blitt synliggjort og overlevd i Norge.

Skoltebyen, laksefisket i elva, kastenotfisket og St. Georgs kapell har så lenge skoltene bodde i Skoltebyen vært sterke symboler, som har preget skoltenes identitet. Kapellet er fortsatt et sterkt og viktig symbol for kulturen, noe den årlige gudstjenesten siste søndag i august er en manifestasjon for.

[37] Undertegnedes far, som for det meste sto alene om å fremme skoltenes rettigheter og kultur i Norge.

De arkeologiske utgravninger fra området viser at kulturen har en flere tusenårig historie i Sør-Varanger og på Kola. Neidendalen eller Njauddâm[38], som betyr Mårdalen (eller mår-området) på skoltisk, har i århundrer vært skoltenes sommerboplass.

Få steder i verden har en slik kulturell kontinuitet, og dette er unikt i seg selv. Bosettingen i *Skoltebyen må antas å ha bli lagt på grunn av elva og det rike kastenotfisket[39] i Skoltefossen,* som skoltene har drevet på i århundrer. Dette århundre lange og sannsynligvis tusenårige skolte tradisjonen er i dag "adoptert" av fellesfisket i Neiden, der de fleste parthavere er kvenskættede. Skoltebyen har også i dag en stor betydning for skoltenes identitet, og er fortsatt Neidenskoltenes kjerneområde.

25.juli 1992 konverterte noen av skoltene til sine forfedres tro og stiftet "St. Georgs kirkeforening.

Kirkeforeningen er filial av Hl. Nikolai ortodokse menighet i Oslo, og er under-ordnet denne menighetens regelverk. Som sådan er den ledet av Hl. Nikolai menighets presteskap, og understilt samme øvrighet som Hl. Nikolai menighet i Oslo. Den orto-dokse kirken i Norge er endel av erkestiftet i Paris, erkebiskop Sergij, under patriarkatet i Konstantinopel, ved patriark Bartolomeus.

Den lokale menigheten foran St. Georgs kapell i 1992

3.3.0 Skoltenes situasjon før 1826

Ifølge Niemi tydet alt på at Neidenskoltene ennå ved inngangen til 1800-tallet sto seg godt økonomisk, selv om store deler av befolkningen i Finnmark opplevde fattigdom og nød. Forhandlingene i Teusina mellom Russland og Sverige om skattlegging og grenser førte til freden i 1595. Senere Kalmarkrigen og fredsforhandlingene derfra har materiale som dokumenterer at Neidenskoltene sto seg godt økonomisk (Niemi 1989, s.7).

Skoltene ble trukket frem som eksempel til etterfølgelse for andre. Omkring 1790, mens finnmarkshandelen og den utstrakte kredittordningen ble debattert, skrev den danske regjeringsøkonom Carl Pontoppidan. På basis av grundige undersøkeleser i Finnmark var "Russefinnene" en dokumentasjon på at kredittordninger kunne unngås.

Skoltene klarte seg nemlig godt uten kreditt til tross for et hardt skattepress. Rathke gir etter sitt besøk i Neiden i 1802 en varm og begeistret skildring av Neidenskoltene. Han roser deres renslighet, som han forbinder med religionsutøvelsen (Tanner 1929, s. 219-20).

Den økonomiske og sosiale strukturen i sii'dafelleskapet var fortsatt inntakt i mange år etter at grensen ble fastsatt i 1826, men båndene mellom de øvrige skoltesii'daene og Neiden sii'daen (Njauddâm sijdd) ble gradvis svekket utover 1800-tallet.

3.4.0 Teorier om skoltene og skolte begrepets opphav

I boken "Skoltlapparna" har Tanner et kapittel "Om Petsamoskoltarnas antropologiska typ", der henviser han til ulike forskeres meninger om skoltenes opphav.
Blant annet henviser Tanner (1929, s. 282) til Hallström (1911, s.304) och Zolotarjoff (1928, s.12 f) om de ostligare boende lapparna, sitat:

> *"Om man också i skolternas civilisation ock språk i mycket högre grad än hos västlapparna kan spåra kvarlevor av den äkte gamla lappkulturen på de fleste områden, så är folket i rasialt hänseende icke mere, kanskje ej ens till övervägande del lappsk".*

[38] Njaudâm er en annen skrivemåte brukt av andre skribenter, men korrekt skrivemåte er Njaudâm.
[39] Skoltenes tradisjonelle kastenotfiske ble kalt for livjelak

At Tanner har tatt opp temaet i boken var kanskje ikke så underlig, men det er likevel en interessant observasjon og viser datidens ulike oppfatninger om skoltenes opphav.

Skoltene er ikke det samme folket som samer. Undertegnede er defor undrende til dagens forskere som slår fast at skoltene er de samme folket som nordsamene. Genetisk er de forskjellige og det finnes en rekke kilder som bekrefter det.

Mange forskere har fra forskjellige tider hatt ulike teorier om skoltene og deres opprinnelse, noe kilder viser til Tanner (1929, s. 238, 290-293) og Hallström (1911, s.304) om de østlig boende lapper. De fleste forskere fra 18-1900-tallet mener at det er stor forskjell mellom de russiske lapper (Terfinner = skolter) og de norske og finske lutherske samer.

Slik jeg ser det bruker de norske samene de forannevnte funn som en egen dokumentasjon, og som del av et grunnlag til å påberope seg urbefolkningsstatus.

Skoltenes sii'da organisasjon har ifølge Odner blitt brukt for å rekonstruere den samiske sii'daordningen.

I boka "FINNER OG TERFINNER" stiller Knut Odner et spørsmål om skoltenes organisasjonsform er den gamle samiske organisasjonsformen. Skolte kulturen har mange fellestrekk med den samiske kulturen, men en rekke elementer som også er ganske forskjellige fra den norske og finske samekulturen. Forskjellene er tydelige i skoltenes levesett, språk, klesskultur, navnetradisjoner og religionsutøvelse.

Mens skoltenes tilstedeværelse i Sør-Varanger og på Kola er dokumentert av flere forskere, var det på samme tid et landområde i Sør-Finland som ble kalt for Hemä (Tavasland). Dette er informasjon fra en forelesning av professor Olavi Korhonen, en svensk-finsk språkforsker.

Ifølge Korhonen betyr Hemä det samme som Sabmi. Også Nickul har beskrevet om samene langt nede i midt/ Sør-Finland på 13-1500-tallet. Den teorien er anerkjent av svenske og finske forskerne, som også mener at urstammen for det samiske kommer fra "Hämä".
I henhold til professor Korhonens beskrivelse av Hämä er det derfor svært sannsynlig at den samiske kulturen kommer fra Sør-Finland. Skolte kulturen i Barentsregionen var intakt flere tusen år tidligere og de var urbefolknigen i nord!

Ifølge denne teorien presset den finske bondekoloniseringen i forrige tusenårsskifte den gruppen sakte nordover mot Nord-Finland, Norge og Sverige. Etter undertegnedes oppfatning krysset mindre familiegrupper og enkeltindivider av de senere kalte lutherske lapper over grensene i nord, men de var sannsynligvis jegere og sankere!

Denne svensk-/finske teorien er ikke nevnt i nyere samisk forskning om samisk historie, noe som er besynderlig! I boka "Finner og Terfinner" sier professor Knut Odner at begrepet same oppsto omkring Kristi fødsel i Sør-Finland. Sitat fra boka:

> *"Finnes det annen historie enn gjettehistorie? Mitt hovedperspektiv er at handlinger må forstås i den kontekst handlingen forgår i. Dette gjelder også etnisk handling, hvor symbolaspektet står sentralt. Mitt hovedspørsmål i avhandlingen er: Hvorfor er samer? Ikke: Hva er samer? For samer er ikke noe uforanderlig naturfenomen som det går an å stille slike spørsmål om."*

Dette kan være en spennende og interessant teori. Flere andre er kritisk til den nyere samiske forskningen, som er for lite nyansert. I nyere tid har Trygve Andersen fra Alta skrevet en bok, der han stilte spørsmål om samene var en urbefolkning i Finnmark. Utgivelsen av boka ble stoppet, fordi noen mente at det ikke kunne stilles kritiske spørsmål om den samiske historien! Imidlertid er spørsmålet etter egen oppfatning svært relevant, fordi det i flere historiske kilder beskrives om finner. Hvem de var er helt umulig å si, fordi det ikke finnes noen DNA som kan dokumentere hvem de var!

Den arkeologiske forskningen på Kjelmøya dokumenterer på at skoltene har vært bofaste i Sør-Varanger i minst 2000 år, mens noe tilsvarende dokumentasjon finne ikke finnes om de såkalte samene. Det finnes pr i dag ingen som kan fastslå at begrepet «finn» betyr same!

Den samiske forskningen med emeritus Einar Niemi står i spissen for at begrepet finn og lapp betyr same! Det er den «samiske» forsker eliten som har klart å manipulere folk i Norge til å tro begrepet «finn» i historiske kilder betyr same, men det er et historisk bedrag!

Hvem disse menneskene var som ble kalt finner er helt umulig å vite! De kan like godt være skogsfinner eller Finner (fra Finnland) eller vannlige mennesker som bodde i mindre fattigslige familie gupper. Mange menneskervpå den tiden levde sikkert av jakt og sanking og levde i natur områder der de kunne finne noe å leve av. De hadde sikkert bygd sine gammer og hadde bålsteder for å lage mat. Derfor er det også umulig å vite om hvem eide bålplassene man finner i naturen! Etter undertegnedes oppfatning levde de fleste mennesker som jegere og fangere for tusen år siden. Menneskene på den tiden gikk i kofte, som de såkalte samene gjør!

Det er derfor umulig etter undertegnedes oppfatning å fastslå hvem de historiske funn er og deres etnisitet! I den samiske rettighetsdebatten har flere bidratt til å konstruere en historisk sannhet, som ikke eksisterer. Det finnes ingen historisk fakta opplysninger om det de folket som ble kalt for finner i Norge! Derfor er den samiske historien som skrives et historisk bedrag om den samiske historien på Nordkalotten.

Etter undertegnedes oppfatning er det en ”samisk nasjonalisme”, som driver frem denne etisk forkastelige og historieskrivningen.

Norgeshistorien må skrives om på grunn av nye opplysninger, og samenes historie må nyanseres og omskrives på samme måte. Alle i samfunnet må kunne delta i den historiske diskursen, fordi historien er et felleseie. Uten en slik mulighet for alle, så har man grunn til å tvile om Norge er et demokratisk samfunn for alle grupper!

Undertegnede mener at den samiske forskningen omskriver skoltenes historie til å bli en samisk historie. Tidligere ble det skrevet at Kjelmøyfunnene dokumenterte et skoltisk bosetning, mens disse funnene i nyere samisk forskning blir beskrevet som samiske funn.

Det er i dette perspektivet jeg stiller meg svært kritisk til at den samiske forskningen, fordi dette skaper et falskt bilde om en samisk virkelighet. Ofte kan det se ut som forskerne endrer på sine tidligere rapporter etter økonomiske interesser, og dette brukes av Sametingets i den samiske rettighetsdebatten om land og vann!

Fra begynnelsen av 1960-tallet begynte den samiske bevegelsen i Norge å bruke betegnelsen "skoltesame" eller østsame" om skoltene i Neiden. Noen av skoltene bosatt utenfor Skoltebyen begynte også etter hvert å bruke betegnelsen "østsame" om seg selv. Dette var i hovedsak et utslag av den negative stigmatiseringen som ordet "skolt" hadde fått blant befolkningen og skoltene i Neiden.

I de senere år har de norske samene gått over til kun å bruke betegnelsene ”østsame” om skoltene i Norge og ”Kolasame” om skoltene på Kola. Dette kommer særlig til uttrykk i all nyere samisk litteratur som har blitt utgitt de siste årene. Uttrykket "samene på Kola" er også blitt formidlet gjennom media, blant annet via TV-programmer fra de russiske skoltesii’da-områdene. Hvorfor har de norske samene de siste 40 år bidratt til denne begrepsendringen? Undertegnede mener at det er samene som tjener på at skillene mellom kulturene viskes bort!

I boka "SAMENE - en arktisk urbefolkning"(s.38) er Odd Mathis Hætta sterk kritisk til den norske assimileringspolitikken. Han skriver at denne politikken ikke gav rom for samene til å utvikle og bygge videre på sin egen kultur. Sametinget fører i dag en tilsvarende samisk assimileringspolitikk, som fører til en usynliggjøring av skoltekulturen i Norge!

Begrepet skolt har til tider vært brukt som et skjellsord, og gitt skoltene en mindreverdighets følelse. Selve ordet har hatt ulike tolkninger og blitt oppfattet forskjellig til ulike tider. Skolte begrepet har vært tolket som skalle, noe de færreste av skoltene likte, selv om noen også kunne være skallete. Kvenene i Neiden holdt lenge fast på denne betegnelsen, og til sist begynte skoltene selv å bruke begrepet "skolt" om seg selv (Enbusk 1984).

En annen teori går ut på at alle yngre menn blant skoltene vasket hodet med saltlake for å bli skallede. Dette ble gjort for å slippe unna militærtjenesten som varte i 21 år under tsartiden. Så lang militærtjeneste fikk alvorlige konsekvenser, idet man dermed mistet sitt ungdom og muligheten for å kunne stifte familie ble sterkt redusert.

Ordet "skolt" opplevde skoltene i perioder å være svært negativt. Skolte betegnelsen ble ofte brukt med et negativt fortegn, noe som førte til at skoltene fikk mindreverdighetskomplekser.

Også skoltene på Tanners tid hadde den samme oppfattelsen (Tanner, 1929, s.83). Dette førte med seg at mange av skoltene i Neiden gjorde sitt ytterste etter siste krig for å skjule sin identitet. Mange flyttet bort fra "Skoltebyen" for å unngå å bli kalt for en "skolt". Fortsatt i dag lever det store flertall av Neidenskoltene anonymt i det norske samfunnet på grunn av den tidligere lokale **"stigmatisering"**, som fortsatt viser seg å være tilstede. Flere av de finske informantene fortalte at skoltene ble nedvurdert og diskriminert på samme måte i Finland, særlig merket de dette etter at de hadde flyttet til Østerbotn og senere til de faste boplasser i Nellinm- og Sevettijärvi området. Denne diskrimineringen var merkbar i lange perioder på barneskolen, men spesielt på framhaldsskolen i Inare var det tøft. Ifølge en av informantene var det ikke uvanlig at mobbingen førte til slagsmål mellom skolter og finner.

Jogar Ivanowitz – 1897-1981. Arbeidet for at hans folk skulle få tilbake noe av sine rettiaheter.

Skoltene i Neiden hadde tilsvarende vanskelig forhold ved skolen. Denne diskrimineringen på skolen i Norge var verst før 2. verdens-krig, men flere av informantene har fortalt at de ble mobbet og banket opp. Så sent som på midten av 1960-tallet ble en av skoltene banket opp på skolen ved flere anledninger.

Under intervjuet med de russiske skolter fikk vi en forståelse av at noen mente at forholdene var ganske bra ved skolene før 1920, men da Petsamokilen igjen kom under Sovjetunionen ble skolesituasjonen verre for dem. Mange av skoltene plages ofte av nerveproblemer på grunn av den tidligere diskrimineringen. Flere av informantene mener at diskrimineringen fortsetter i dag, men har tatt nye former. Skoltene har også blitt omtalt med forskjellige betegnelser i eldre dansk-norske kilder. Blant annet som "østhavsfinner" eller "russefinner". Begrepene "lapp" og "finn" har til tider også blitt brukt om skoltene.

Flere forskere har skrevet at skoltene kalte seg for ”Nuortaladzak”, som visstnok skal bety tilnærmet "folk østfra". Noen igjen har tolket begrepet som samer fra øst. Imidlertid har jeg liten sans eller tro på at de selv kalte seg for "folk østfra" eller ”samer østfra”.

Alle folkegrupper og folk mener de er i verdens sentrum, og at begrepet østfra er satt av andre grupper/ folk. De ulike betegnelsene har skapt begrepsforvirring og identitetsproblemer for skoltene i regionen, og særlig i Norge. De ulike begrepene har vært et stort problem i Norge over lang tid, noe de tidligere rettstvistene/ dommene fra siste halvdel av 1800-tallet og senere er et synlig bevis for.

I de ulike domsavsigelsen (f. eks. i 1930-dommen) ble det brukt flere ulike begreper som skolt, skoltesame, skoltelapp, russefinn, Neidenfinn og Neidenskolt.

Flere av disse betegnelsene har senere blitt forvekslet og blandet med betegnelsen finn, som man på den tidsperioden kalte for kvener. Derfor har begrepsforvirringen i disse doms-avsigelsene ført til uriktige og motstridende tolkninger av rettstvistene i ettertid.

Denne begrepsforvirringen fortsetter og bidrar til å legalisere den samiske forskningens endring av skoltenes identitet og skoltebegrepet, som har vært enerådende i området over 150 år. Som en dokumentasjon på den begrepsendringen tar jeg med et par eksempler fra nyere tid for å belyse dette. I Aftenposten av 24. mai 1993 (s.6) sier professor Niemi, sitat:

> *"Jeg er imponert over skoltesamenes utholdenhet. Som historiker er jeg glad for at denne interessante minoritetskulturen har klart å overleve, mye på tross av myndighetene….. Skoltesamene er på flere måter en unik minoritet".*

Imidlertid har Niemi i de senere år gått over til å bruke ”østsame” i sin forskning om skoltene, men også Astri Andresen bruker ulike begreper og deler Niemis syn om at skoltene var/er en særegen minoritet. I sin bok "Sii’daen som forsvant" skriver hun innledningsvis i boka. Det "handler om hvordan det offentlige i vårt århundre har diskriminert en minoritetsgruppe, og frarøvet dem deres rettigheter" (Andresen 1989, s.13).

Imidlertid har man fra begynnelsen av 1830-tallet til over midten 1900-tallet vanligvis brukt betegnelsen "skolter" om skoltene.

Undertegnede vil derfor presisere at begrepene ”skoltesame" eller østsame" først ble tatt i bruk etter 1960-tallet om skoltene i Neiden. Noen av ”skoltene” begynte også etter hvert å ta i bruk begrepet "østsame" om seg selv. Dette var sannsynligvis et utslag av den negative stigmatiseringen som ordet "skolt" hadde fått blant befolkningen og blant ”skoltene”.

I de senere år har de fleste forskere også gått over til å bruke betegnelsene østsame om skoltene i Norge og Russland, mens skoltebegrepet fortsatt er det vanligste begrepet i Finland.

Tanner skrev i boka ”Skoltlapparna” at russerne ikke kjente til begrepet ”skolt”, men at de brukte betegnelsen ЛОПАРЬ om skoltene (Tanner 1929, s.86). Ifølge Tanner ble de gresk-katolske lappene/ skoltene (s. 83) kalt av den finske befolkningen i Petsamo for ”koltta”, og av de norske naboene for ”skolt”. Tanner henviser (s.83) til begrepene (Ailio: s. 37) ”skoltti” og ”Skolttilais”. Tanner mente at folk flest ikke kjente til disse ordenes rette betydning, og han kom med flere forsøk på gjetninger.

I boka ”Skoltlapparna” kan man ikke se at Tanner prøvde å finne skoltebegrepets betydning på russisk, men i stedet prøvde Tanner å finne forklaringer som preget hans tid (sosialdarwinismen). Forklaringene hans går i hovedsak på å definere begrepet “skolt”, som etter hans oppfatning var et norsk begrep på hodeskalle eller skalle. I Tanners teori begrunnelse for skoltebegrepet var skalligheten som en følge av skabb og hårsykdommer.

Skolpeteorien var en annen teori, som også Niemi ofte henviser til. Tanner henviste til at ordet skolt hadde en parallell i Nord-Norge, nemlig til begrepet skolp.

I historiske dokumenter er ”skolpene” et tilnavn på utviste personer/ familier[40] bosatt langs nordsiden av Varangerfjorden. Forøvrig henviste Tanner også til andre kilder, som han mente bekreftet hans teorier. I sin bok skrev Tanner at skoltene selv mente å være en egen gruppe, forskjellig fra de lutherske ”lapper”. Ifølge Tanner (s. 85) kalte skoltene seg selv for “sämelaš”, mens skoltene kalte de lutherske samer for ”varjelaš”. I boka henviser Tanner også til en Ailio (Tanner, S. 83) og begrepene ”skoltti” og ”Skolttilais”. Tanner skriver, sitat:

> *”Då ordets etymologi måhända icke för alla är känd , skall jag med någraord anföra, huru det uppkommit”, sitat slutt.*

I Tanners fremstilling i boka stiller han ingen språklige fortolkninger til teoriene, noe som har forundret meg. Imidlertid har mine egne russiske kunnskaper også vært fraværende, og det har derfor ikke vært mulig å finne nye fortolkninger av skoltebegrepet. Begrepet “Skolttilais” ligner på de finske begrepene “Suomalais” og “Norjalais”, og har med nasjonalitet å gjøre.

Som eksempler betyr begrepet “Suomalainen” **finlender** eller fra Finland og begrepet “Norjalainen” betyr **nordmann** eller fra Norge. Tanners forsøk på å definere begrepene ”skoltti” og ”skolttilais” er etter min oppfatning ganske tendensiøse og i tidens ånd.

Det finske begrepet ”skolttilais” har styrket undertegnedes oppfatning om at språkforståelsen av begrepet var/er sentralt. For noen tid siden fant undertegnede en tolkning på skoltebegrepet, som gir mening til Tanners tidligere teorier.

Undertegnede lanserer denne oppdagelsen som en egen teori. Blant annet fordi jeg i mange år har ment at begrepet ”Skolt” måtte komme av det finske begrepet ”koltta”, som sannsynligvis kan være utledet av navnet Kola.

For å avklare dette søkte undertegnede for en tid tilbake bistand fra velutdannet russisk kvinne, som arbeider ved Sør-Varanger Folkebibliotek. Hun har tidligere arbeidet ved Vitenskapsbiblioteket i Murmansk. Jeg la frem min teori for henne, og spurte om hun hadde tid til å undersøke om begrepet ”skolt” eller et lignende ord kunne bety noe på russisk. Etter mange måneder fikk jeg en dag tilbakemelding om det hun hadde funnet.

Hun fortalte at flere russere kjente til et begrep som tidligere var brukt om folk “fra Kola”, nemlig begrepet ”skoltti”.

[40] Personer som var blitt landsforvist fra Danmark og andre steder sørfra av ulike grunner.

Begrepet betyr ”fra Kola” på russisk og skrives ”С Колы” (uttales ”skåli”), men på folkemunne brukte man tidligere begrepet Сколты, som uttales skoltti. Undertegnede hadde ikke nevnt begrepet skoltti til henne**,** så da hun kom med denne forklaringen ble jeg ganske overrasket. Tanner henviser i boka[41] til Ailio og begrepet skoltti. Etter undertegnedes oppfatning er begrepet ”skolt” oppstått av det russiske **begrepet skoltti**, **som viser seg å bety ”fra Kola”** på 1800-talls russisk (fortsatt på folkemunne).

Begrepet skoltti er etter undertegnedes oppfatning forklaringenpå skoltebegrepets opphav**.** Da Friis og Tanner med flere reiste rundt i Kola på 1800-tallet og på begynnelsen av 1900-tallet, så var deres russiske kunnskaper ganske sikkert minimale. Fra J. A. Friis bok ”En Sommer i Finmarken, Russisk Lapmark og Nordkarelen” utgitt i 1871 viser det seg at Friis engasjerte tolker under sin reise på Kola, noe som var et uttrykk for de manglende russiske kunnskapene. Slike språkproblemer var høyst sannsynlig vanlige på den tiden, og sikkert også vanlig for forskere i dag på tilsvarende reiser. Min teori om skoltebegrepets opphav er mer sannsynlig i en språklig kontekst enn de tidligere teorier, som baserte seg på manglende språkkunnskaper og en sosialdarwinistisk tenkemåte. Ifølge boken ”Skolttlapparna” kan det tyde på at Tanner og Ailio manglet de nødvendige kunnskaper i russisk, så de oppfattet ikke at ordet ”Сколты” (skoltti) betydde på russisk ”fra Kola”.

3.5.0 Skoltenes særegne kultursymboler

Skolte kulturen har en hel rekke elementer som er forskjellige fra den samekulturen. Eksempler med ulikheter vises i skoltenes klesskultur, sangtradisjon (leudd er en spesiell sang-tradisjon for skoltene), danse- og dansevisetradisjon, leketradisjon (på vårboplassen), navne-tradisjoner (russiske navn), og at skoltene ble ortodokse tidlig på 1500-tallet. Skoltenes klessdrakt, og særlig kvinnenes var lik den vanlige russiske. Beskrivelsene av skoltenes klesskultur viser flere likheter med østeuropeisk klesskultur, og at den er forskjellig fra den øvrige samiske befolkningens klesskultur. Avdøde Nordvi[42] beskriver skoltene med henseende til utseende, sitat:

> *“Med hensyn til sprog, skikker, utseende og klæsdrakt er de temmelig forskjellige fra de norske lutherske lapper. Mennenes drakt er til dels russisk, liksom alle kvinner har anlagt det russiske hodeplagg”. Kofta kalte skoltene for “matsek”. Kvinnenes var hvit, og innenfor hadde kvinnene en annen kofte, som de kalte “sjussjo”, som skulle være rød. Den hadde ermene sydd fast bakpå ryggen (forøvrig ingen ermer fra skuldrene - Qvigstad). Av luene som fortsatt er i bruk kan nevnes enkelua som er rund og har flat bunn og kalles “bovenek”. De unge pikers lue er som enkenes, men uten bunn og kalles “berevesk”.*

Gifte kvinners lue har bunn, bøyet etter hodets form, og midt på bunnen stiger det opp en liten vinge av tøy, som bøyer seg litt fremover. Dette hodeplagget kalles “sjamsjar”.

Folkedans som ringdans og pardans er fortsatt en levende kulturtradisjon blant skoltene i Russland og i Finland. Danse- og klesstradisjonen knytter skoltene nærmere til de østlige folkegruppene i Russland enn til samene i Norge.

Slike dansetradisjoner har ikke den øvrige samiske befolkningen. Skoltene brukte videre en annen sledetype enn samene. Sleden, “saan”, er en lett slede og var/ er typisk for skoltene. Sledetypen ligner samojedenes “khan”, og det viser at skoltene i forbindelse med reindriften har en nærmere forbindelse østover til de samojediske folkegrupper enn til den samiske befolkningen forøvrig. Skoltenes navnetradisjon (russiske navn) viser at de der også har en større tilknytning til de østlige folkegruppene enn til den samiske befolkningen forøvrig.

I Ottars beretning til kong Alfred går det frem skriver Knut Odner i innlednigen til boka ”Finner og Terfinner” at Ottar skilte mellom to beslektede etniske grupper, nemlig finner og terfinner.

---

[41] Tanner 1929, s. 83

[42]Opptegnelser fra Sør-Varanger - Fra Verdens Gang 1903

Ottar berettet at terfinnene bodde lenger øst enn finnene, og Ottars skilte mellom disse finnenes næringsmønstre fra bjarmernes og nordboernes. Ter er det gamle navn på Kola og terfinnene var det som senere ble kalt for Kolafinnene/lappene. Terfinnene er etnisk forskjellig fra finnene, som ifølge Ottar hadde territorier vestfor terfinnens landområde.

Tidlig på 1500-tallet fikk Hl. Trifon i oppdrag av den russiske tsar å kristne skoltene på Kola. Skoltene ble av tsaren sett på som en egen folkegruppe. Dersom tsaren hadde ment at samene tilhørte den samme folkegruppen som skoltene, ville denne kristningen høyst sannsynlig ha innbefattet samene på samme tid? De forannevnte kultursymbolene og de historiske fakta viser eter undertegnedes oppfatning at "skoltene" (også på 1800-tallet kalt som russiske lapper) og samene har i en historisk kontekst to forskjellige historier og opphav.

3.6.0 Samisk usynliggjøring av skolte kulturen

Den norske samiske forskningen knytter i dag sine teorier om samisk tilstedeværelse i området og som urbefolkning, nettopp til funn som dokumenterer en flere tusen års skolte-bosetning på Kola og i Sør-Varanger. Skoltekulturen ble tidligere betraktet av de fleste forskere som en samisk minoritetskultur på grunn av at skoltene språk[43] kommer under den samme språkgruppe som det samiske, nemlig finsk-ugrisk språkgruppe. Om skoltene er en samisk minoritetskultur eller ikke er uvesentlig i denne sammenheng. Det viktigste er å få synliggjort at skoltekulturen er unik og forskjellig fra den vanlige samekulturen. I det århundre lange kulturmøtet mellom "lappene på Kola" og samene som har det oppstått flere felles kulturtrekk hos begge folkegruppene.

Forskeren Odd Mattis Hætte[44] henviser til at det finnes ulike samiske dialekter, og han mener at skoltesamisk er en slik hoveddialekt. Språket som i moderne samisk litteratur blir kalt for skoltesamisk er svært forskjellig fra vanlig samisk og skal visstnok inneholde russiske ord. Kjelmøyfunnene i Sør-Varanger ble tidligere beskrevet som dokumentasjon på en tusenårig skoltebosetning. I nyere tid er skoltebegrepet fjernet og funnene blir betegnet som samiske. Slik undertegnede ser det bruker de norske samene de forannevnte funn i Sør-Varanger som en egen dokumentasjon, mens de i virkeligheten dreier seg om skoltefunn. Kjente forskere som Astri Andresen[45], Einar Niemi og andre forskere har tidligere skrevet at skoltene var/ er en egen minoritet. I boka "Sii'daen som forsvant" skriver Astri Andresen i innledningen:

> *"Skoltene utgjorde en særskilt del av det samiske folket; de hadde blant annet et eget språk, et eget geografisk område, og religionen var greskortodoks. De kaller seg selv nuortelazzak (også omtalt som skolter eller skoltesamer)".*

Skoltene har i de senere år blitt definert i nyere samisk litteratur og av Sametinget som "samer", og ikke som skolter. Den tidligere forskningen stiller flere spørsmålstegn enn svar på hvem skoltene er! Ifølge de historiske kildene jeg nevnte i innledningen, så viser dette at "skoltene" på 1800-tallet mente å være forskjellig fra samene.

Mange forskere har også ment at skoltene var/ er en samisk minoritetskultur, men at de er en UNIK kultur. I nyere samisk forskning blir den kulturelle forskjellen usynliggjort, og det gis et inntrykk av at skoltene og samene har den samme bakgrunn og opprinnelse, noe undertegnede mener er historisk ukorrekt.

Forfatteren ønsker å sette et lite spørsmålstegn ved dagens samepolitiske måte å tolke historien på, som har ført til uheldige konsekvenser og usynliggjort at skoltenes historie og kultur ikke skiller seg fra samene på mange måter.

---

[43] Tidligere het det at det var et eget språk. I nyere tid har dette blitt endret til en samisk hoveddialekt
[44] Samene - en arktisk urbefolkning (1992; s. 34)
[45] Sii'daen som forsvant (1989)

3.7.0 Stigmatisering, assimilering og den samiske bevegelsen

Ordet "skolt" hadde i lange perioder et negativt stigma, og mange av skoltene klarte ikke den belastningen og flyttet derfor fra Skoltebyen. Fordi begrepet "skolt" hadde lav status, begynte noen av skoltene å bruke betegnelsen østsame om seg, idet de mente at samebetegnelsen hadde en høyere status. De av skoltene som gikk over til å bruke østsame om seg selv, fornektet på denne måten også sin egen kulturbakgrunn.

I den tidligere statlige assimilasjonsprosessen fra 1800-tallet og utover ble skolter og samer presset/ tvunget til å oppgi sin egen identitet (individbasert prosess). Dette førte til at de fleste av samene og skoltene prøvde å skjule sin identitet så godt som det lot seg gjøre (på grunn av lokal diskriminering), og etterhvert oppsto en lokal "disstigmatisering".

Eidheim: Når en skjuler sin identitet, må en samtidig fornekte den og markere avstand ovenfor andre (skolter). Ifølge Eidheim oppsto det en sosial feedback effekt, som førte til utilsiktede konsekvenser som virker tilbake på en selv.

Grønnhaug skriver at assimilering forhindrer organisasjon, og skaper individuelle strategier og sosial deinstitusjonalisering (dvs. fremmedgjøring til egen kultur).

Den samiske bevegelsen fra 1950-60-tallet var en av årsakene til at mange skolter som hadde et negativt stigma til begrepet skolt gikk over til å bruke betegnelsen østsame om seg selv. Dette fordi begrepet østsame var lansert, og de følte at betegnelsen same gav en høyere status. Samer med høyere utdanning etter krigen organiserte seg og dannet et politisk organ som ble det rådgivende politisk organ i Nordisk Råd. De samiske organisasjonene fikk etterhvert større innflytelse på det politiske plan i de enkelte nordiske land, men kanskje mest i Norge.

Denne prosessen var en "bevisstgjøringsprosess" for å ordne en samisk mobilisering på lokalt og regionalt plan. Denne prosessen ble en suksess for å revitalisere samekulturen, men samtidig har denne prosessen ført til en usynliggjøring av skoltekulturen i regionen.

De fleste av skoltene var mer stigmatisert enn de norske samene, så den samiske bevegelsens "bevisstgjøringsprosess" fikk ingen virkning i første omgang, med enkelte unntak. Etter hvert har flere av skoltene blitt bevisst sin egen kulturbakgrunn. Skoltene har fått kunnskap om at deres kultur og historie har betydning, også utenfor Nordkalotten.

Det årelange lokale og offentlige diskrimineringen har ført til at de fleste av skoltene flyttet bort fra Skoltebyen, og har på grunn av ”skammen” av å være skolt i alle år levd skjult i det norske samfunnet. Den samiske bevegelsens innføring av begrepet ”østsame” på 1960-tallet føltes for skoltene som levde utenfor Skoltebyen, som en hevning av status.

Dessverre har denne begrepsendringen ført til en identifikasjonskonflikt for skoltene, som i alle år har bodd i sitt kjerneområde i Norge, nemlig Skoltebyen.
Denne begrepsendringen har også ført til en usynliggjøring av skoltekulturen, noe som etter min mening har vært et bevisst mål i den samiske sfæren. Dette er etter min oppfatning en assimileringspolitikk, iverksatt av samene i Norge og i vinningshensikt.

Sametingets tidligere aktive engasjement med å etablere et Østsamisk museum på samiske premisser viser at Sametinget ikke tar hensyn til skoltene, men kun til de overordnede samiske interessene. I forbindelse med etableringen av museet i Neiden, ble en same[46] gitt et økonomisk støtte for å etablere seg på skoltenes kjerneområde i Norge er tydelig nok.

3.8.0 Dikotomisering, symbolbruk og diskriminering

I sitt arbeide benyttet den samiske bevegelsen dikotomisering (todeling - få frem ulikheter mellom det norske og det samiske) for å få frem at samer var forskjellige fra nordmenn, men at de var likeverdige. Den samiske bevegelsens mobilisering skapte en parallell symbol som sa at "vi er forskjellige, men like".

[46] Personen var i familie med lederen for De Samiske Samlinger, som var ansvarlig for etableringen av Østsamisk museum. Dette var et tydelig tegn, som viste at Sametinget å fortsette usynliggjøringen ved å etablere en ny identitet for skoltene, nemlig som østsamer.

På sikt klarte de samiske aktivister og mobilisere støtte lokalt, og de fikk lagt grunnlaget for den anerkjennelsen eller synliggjørelsen av samisk kultur som man har i dag, og symbol bruken var et sentralt element.

Samedrakt (kofte), joik, lavvo, sjamanisme, reindrift og språk ble viktige elementer i denne kampen. Samene ble etterhvert mer anerkjent i storsamfunnet, og dermed ble samenes situasjon mindre problematisk lokalt og regionalt.

Dette førte til at stadig flere samer "hentet" sine symboler (kofta) fram fra sine gjemmesteder, og det ble satt i kontrast til de norske symboler. Etter hvert fikk samene et nasjonal symbol (det samiske flagget). Symbolbruken var den mest utslagsgivende for feedbacken.

Altaaksjonen og demonstrasjoner foran stortinget var en av hovedårsakene til at Sametinget ble en realitet. Den norske stat har i århundrer undertrykt samekulturen og prøvd å assimilere samene i den norske kulturen, men staten lyktes ikke blant annet på grunn av den samiske bevegelsen.

Samene har opprettholdt og vedlikeholdt den etniske grensen i forhold til nordmenn, men samtidig har de prøvd å fjerne den samme kulturgrensen mellom samer og skolter.

Samer er forskjellige fra nordmenn, men de er likeverdige, noe som grunnlovsparagraf 110a gjenspeiler. Som samene i sin tur ble diskriminert av det norske storsamfunnet, har skoltene blitt usynliggjort av samekulturen, og på den måten diskriminert av de norske samene.

I de seneste år har vi sett at samene har undervist Kildin befolkningen på Kola i nordsamisk, og vi har observert at Den Norske Lutherske Samemisjonen driver misjons-virksomhet blant de såkalte ”russiske lapper” på Kola.

Disse har tidligere vært ortodoks kristne, og skal omvendes. Som tidligere nevnt har skoltene (kalt for russiske lapper på 1800-tallet) sitt eget språk og sin ortodokse tro, og er ikke hedninger som bør kristnes. Skoltene har siden tidlig på 1500-tallet vært kristnet, og religionen har i århundrer vært en **viktig bære-bjelke** for skoltekulturen.

St. Georgs kapell, Skoltebyen og kastenotfisket i Skoltefossen er de viktigste symbolene som har synliggjort i skoltekulturen i Sør-Varanger og Norge.

For nordsamene er deres kultursymboler viktige for å bevare nordsamisk identitet.
For oss skolter er språk, ortodoks tro og de andre særpregede kulturelementer viktige symboler for å bevare vår særpregede kulturelle egenart og identitet.

Lévi-Strauss har argumentert for at historieskrivningen er vår tids myte, fordi den foretar et meget selektivt utvalg av begivenheter og fortolker dem i lys av senere begivenheter.

Skoltenes historie som er omskrevet og beskrevet av andre enn skoltene selv, i et lys som fører til at kulturen holder på å bli borte er et godt eksempel i den retning.

3.9.0 Fredning av Skoltebyen og samisk forvaltningsansvar

Kommunens båndlegging av Skoltebyen fra begynnelsen av 1960-tallet og dagens fredning av Skoltebyen, som er Neidenskoltenes kjerneområde har ført til en dramatisk forverring av skoltenes kultur i Norge.
I fredningsdokumentet står at formålet med fredningen er, sitat:

> *”Formålet med fredningen er å bevare områdets historiske, kulturelle, religiøse og landskapsmessige verdier og forhindre at disse verdiene brukes på en måte som forringer dem. Fredningen skal ta vare på så vel overordnete trekk i kulturmiljøet, som enkeltelementer og sammenhengen mellom disse elementene. Fredningen skal videre legge til rette for en bruk som kan bidra til formidling, vedlikehold og utvikling av østsamisk kultur”.*

Fredningen av Skoltebyen skulle bidra til å bedre skoltenes situasjon i Norge, men i stedet har fredningen av Skoltebyen fått en svært negativ konsekvens fort de norske skoltene.

Den eldste urbefolkningen i Norge har med fredningen blitt kastet ut av sitt siste kjerneområde og gjort hjemløse og rettsløse i Norge. I den kulturpolitiske begrunnelsen for fredningen (vedl.6, pkt 4.3 i fredningsdokumentetene) står det skrevet om identitet, sitat:

”Østsamene er få, og deres nyere historie er langt på vei en fortelling om hvordan de gradvis ble fratatt sine tradisjonelle ressursområder.

At de fortsatt eksisterer som en egen gruppe illustrerer imidlertid at det ikke nødvendigvis er politisk og økonomisk makt som avgjør hva som forgår og hva som vedlikeholdes.

En av hjørnesteinene i neidensamenes østsamiske identitet er de nære båndene til den gamle fellesjorda ved Neidenelva og til elva utenfor.

Uten dette klare og sterke bindeleddet til tidligere generasjoner av østsamer hadde østsamisk identitet i Norge neppe vært vedlikeholdt.

Området har utgjort en livsnerve i østsamisk kulturutøvelse i en ubrutt linje fra svært lang tid tilbake. Selv om tidene har forandret seg og det konkrete og praktiske innholdet i den betydningen Skoltebyen har hatt, har variert, har østsamene holdt fast ved nettopp dette området. Området er i dag fundamentet for den østsamiske identiteten.

En slik kontinuitet i et områdes kulturelle betydning, og en slik grad av kulturell betydning knyttet til et spesielt område, er sjelden.”

Videre står det i fredningsdokumentene om Skoltebyens symbolbetydning, sitat:

”Skoltebyens symbolverdi er i første rekke knyttet til St. Georgs kapell. Det markerer østsamene som religiøs minoritet og også at kristningsforløpet i de samiske områdene tok andre former og skjedde til en annen tid enn i det øvrige Norge”.

Mens Norge markerte 1000-års jubiléet for kristningsverket i 1995, var det samme år 430 år siden den russiske munken Trifon lot bygge et gudshus for neidensamene. Symbolverdien er ikke bare knyttet til bygningen, men også til stedet og til at kapellet fortsatt er i bruk. Sammen med kapellet hører dessuten gravplassen og dåpskulpene, samt selve elveløpet med det hellige vann utenfor.

Ved siden av de religiøse symbolverdiene er området som helhet et symbol på østsamenes historie og på deres fortsatte stemme i både det samiske og det norske samfunnet. Det symboliserer også den historiske kontakten mellom øst og vest på Nordkalotten.”

I den etiske begrunnelsen for fredningen av Skoltebyen står det, sitat:

”Skoltebyens religiøse verdier, og revitaliseringen av den ortodokse troen, har vært et sentralt element i den østsamiske revitaliseringen”.

St. Georgs kapell med gravplassen og dåpskulpene er hellig grunn i ortodoks religion. Det er derfor viktig at bruken av området tar de nødvendige hensyn til disse kulturminnenes åndelige verdi og ikke behandler dem bare som interessante severdigheter.

De religiøse verdiene kan ellers bli truet av reiselivsinteresser med rent kommersielle hensikter. En fredning som kulturmiljø må derfor understreke at området skal behandles med respekt også for dets religiøse verdier og for de religiøse handlinger som er knyttet til det. Også gravplassen tilsier at området behandles med respekt og ærbødighet.

Denne respekten må også gjelde det forhold at neidensamenes forsvar av sin gravplass er den direkte årsak til at den er bevart for ettertiden.

Når de protestantiske menighetenes prester ikke gikk ut for å forhindre at de samiske gravplassene ble utsatt for «vitenskapelig» plyndring, kan det ha sammenheng med at protestantismen setter et skarpt skille mellom det legemlige og det åndelige.

I ortodoks religion kan troen i sterkere grad ha materielle uttrykk, og forståelsen av oppstandelsen har konkret innhold.”

Dessverre har fredningen av Skoltebyen fått en stikk motsatt konsekvens enn det man i fredningsdokumentene skulle legge til rette for. I alle år etter grensesettingen (1826) har alle skoltenes ressursområder og naturgrunnlag blitt overført andre i kommunen.

Ifølge Niemi gikk den siste skansen, da skoltene ble fratatt reinflokken på slutten av 1920-tallet. Til tross for at skoltene ble fratatt alle ressurser og muligheter til å ivareta sin kulturelle egenart, så har et fåtall av skoltene klart å bevare sin identitet og kulturelle bevissthet nettopp på grunn av at de har vært bofast i eget kjerneområde, Skoltebyen.

Når skoltene som har bevart sin identitet og kulturelle bevissthet har blitt tvunget til å flytte fra Skoltebyen, så mener skoltene at denne handlingen har vært et bevisst strategi fra Sametingets side for på sikt å bryte ned skoltenes nåværende "identitet".

De norske informantene som regner seg som "skolter" mener at Sametingets engasjement i fredningen av Skoltebyen og i arbeidet med å etablere et Østsamisk museum var et svik, og ikke et ønske om å løfte frem og synliggjøre skoltekulturen i Norge.

Ifølge informantene har Sametinget aldri hatt noen ambisjoner om å støtte skoltene, men målsettingen har vært å få et overordnet forvaltningsansvar over de tradisjonelle skolte-sii'daene på norsk side av grensen.

Skoltene har i en historisk kontekst hatt selvstyre og aldri vært underlagt en nordsamisk forvaltning. Tvert imot kan det dokumenteres at det alltid har vært konflikter mellom skoltene og de luthersek lapper (samene). Ifølge muntlige overleveringer ble Skoltebyen brent ned av Varangersamene på 1700-tallet, men det finnes også skriftlige kilder som beskriver konfliktene dem imellom.

Sametinget har til dags dato ikke bidratt med noe positivt for skoltene, men har siden 1995 lurt skoltene til å delta i en fredningsprosess som det samiske systemet har utnyttet til fulle.

Et eksempel på et narrespill var prosjektet "Utvikling av Østsamisk museumskompetanse", der en av skoltene ble tilsatt i et toårig prosjekt. Vedkommende ble lurt til å søke på prosjektet og flyttet i god tro med hele familien til Neiden.

Hele dette prosjektet var et narrespill for galleriene, slik at Samisk kulturminneråd fikk gjennomført fredningsprosedyren og Skoltebyen ble fredet.

Denne personen mistet alle nyttige arbeidsår fra 1996 til 2002 og er i dag arbeidsløs. Sametingets engasjement førte til at denne personen med hele sin familie har fått ødelagt sin egen og familienes samlede fremtidige pensjonsinntekter.

Både foreningen "Skoltene i Norge " og "Østsamene i Neiden" har i de siste 3-4 år vært kritiske til at Stortinget har gitt Sametinget forvaltningsansvar over skoltene, uten av skoltene førts ble forespurt. Dette viser at myndighetene i Norge fortsetter å betrakte skoltene i Norge, som en lavere stående gruppe og ikke som en verdig forhandlingspartner.

Under grenseforhandlingene på begynnelsen av 1800-tallet fikk skoltene aldri mulighet til å fremme sine synspunkter, og dagens situasjon er en parallell som viser at myndighetenes syn på skoltene ikke har endret seg.

4. GRENSER, RETTIGHETER OG RESSURSER

4.1.0 Grensesettingen knuste en kultur

Rundt 1822 ble konflikter mellom skolter[47], lutherske lapper (samer) og andre behandlet av sentrale russiske og norsk/svenske myndigheter. Konfliktene ble en utløsende faktor for grenseforhandlingen, og avtalen i 1826 om deling av fellesdistriktet.

Under grenseforhandlingene ble det bestemt bl.a. at Neidenskoltene kun skal kunne bruke sitt eget lands territorium (det norske). I motsetning fikk Pasvikskoltene, som fikk bruke både norsk og russisk territorium over et vist tidsrom, men de ble etterhvert tvunget og utvist til Russland av den norske staten. De russiske myndigheter frasa seg ansvaret for Neidenskoltene gjennom protokollen av 1834. Dette fikk store konsekvenser for Neidenskoltene, da de ikke lenger kunne opprettholde sitt tradisjonelle bruksmønster. Det førte til en avtale med en begrensning som lød slik (Vorren 1979, s.62-63):

[47] Russiske lapper/ senere kalt for samer

"Neidensamene skulle kun få benytte sitt høst og vinterområde så lenge de som var husbønder i 1826 levde".

Hvilken avtale det her refereres til vet man ikke, men Neidenskoltene fortsatte sitt bruk av det russisk-finske område helt frem til 1920-årene. Undertegnede finner ingen kilder som beskriver tidspunkt for når skoltene sluttet å krysse grensen, men ifølge informantene brukte flere av skoltene de finske områdene til midten av 1950-tallet.

Dersom de norske myndigheter hadde ønsket å bevare skoltenes rettigheter, så mente flere jurister at dette kunne vunnet frem. De lokale myndigheter både på norsk og russisk side sto på skoltenes side, i motsetning til det synet som sentrale myndigheter hadde på begge sider av den nye grensen. Tilslutt ble det de sentrale myndigheters syn som vant, og det ble ikke lagt vekt på skoltenes hevd og rettigheter.

Grensekonvensjonen fikk store konsekvenser for Neidenskoltene. For grensesettingen hadde skoltene råderett over sii'daområdet. Denne selvråderetten mistet skoltene da de kom under Norge, som på den tiden førte en helt annen politikk ovenfor minoriteter enn Russland.

Grensesettingen førte til at det tusenårige kulturfellesskapet gikk i oppløsning og skoltene lever i dag atskilt og spredt i nasjonalstatene Russland, Finland og Norge.

Neidenskoltene ble skilt fra sitt etniske og religiøse fellesskap ved denne konvensjonen, og ble en liten etnisk og religiøs minoritet i Norge. NOU 1997:4, kapittel 7 beskriver skoltenes tidligere tradisjonelle rettigheter til land og vann, og at skoltenes rettigheter ble overført til de som koloniserte landområdet som i dag kalles for Sør-Varanger.

4.2.0 Pasvik- og Neidensii'daens skjebne etter 1826

Tønnesen (Retten jorden i Finnmark, 1979, s.122-23) mener at både de "svenske" som de "russiske" lapper hadde egne avgrensede territorier, som de lokale bygdelagene (sii'daene) hadde eiendomsrett til. Ifølge Tønnesen hadde skoltene og lappene (samene) eneretten til de godene som var aktuelt å utnytte, nemlig jakt, fiske og beiterettene. Tønnesen mente at skoltene hadde fulle kontroll over egne ressurser og sii'daområder før grensesettingen og koloniseringen.

Etter deres egen vanlige lokale oppfatning hadde hatt rett til å nekte utenforstående å bosette seg på sii'daområdet. Også Solem støttet Tønnesen og skrev (Lappiske rettstudier, s. 84), sitat:

"Hos et primitivt folk som ernærer sig av jakt og fangst, vil det i og for sig ikke være bruk for noen eiendomsrett i moderne forstand. Behovet for en slik eiendomsrett melder sig først når jorden på en eller annen måte blir bearbeidet enten ved bebyggelse eller opdyrkning. På lappenes daværende utviklingstrin var ikke eiendomsretten, men retten til å drive fangst som var av betydning. Efter de oplysninger som foreligger, mener jeg også at den bruksrett den enkelte lapp eller lappfamilie har hatt til sitt "land" ikke har vært ubetinget."

Solem skriver videre (s. 86, 2 avsnitt), sitat:

"Hos skoltelappene har forholdet helt til den siste tid vært slik at det var Norrâz som hadde den avgjørende bestemmelse om fordelingen av jorden. Såfremt denne opfatning av forholdet er riktig, vil det si at den enkelte lapps eller lappfamiliers rett til landet bare var enbruksrett som til og med var avhengig av sii'daens samtykke. Det var således sii'daen som til syvende og sist hadde den avgjørende rett over sii'daområdet.
Ut fra dette syn på rettighetens beskaffenhet blir uttalelsene fra det syttende århundre om at "landet" ikke blev skiftet helt forklarlig. Efter lappisk opfatning har retten til "landet" fortonet sig på en annen måte enn almindelig eiendomsrett til en løsøregjenstand.
Det forelå i virkeligheten bare bruksrett som til og med var avhengig av sii'dafor-samlingens sanksjon. I det praktiske liv blev det naturligvis i de fleste tilfelle gått frem på den måten at arvingene fortsatte bruken. Derfor ser vi også at det stundom er tale om "arveland". Men hos skoltelappene har det i hvert fall hendt at sii'daforsamlingen har grepet inn i forholdet."

Da koloniseringen begynte måtte skoltene i praksis oppgi råderetten over sine ressurser til den norske stat etter grensesettingen. Ved overgangen til Norge skulle man tro at skolte-samfunnenes oppfatning om sedvanerett ville ha blitt respektert. Dette ville ha vært i overens-stemmelse med norsk lovs krav om beskyttelse for bruk i alders tid.

Ifølge Tønnesen var det imidlertid helt på det rene at statsadministrasjonen fra første dag anså disse distrikter (Sør-Varanger) for å ligge under samme regler som ellers gjaldt i fylket.

Dette var som hovedregel bare en konsekvens av det staten alltid hadde hevdet, nemlig at disse områdene egentlig alltid hadde vært en del av det norske Finnmark.

Et slikt syn var dog selvsagt ikke i veien for at lokale rettsdannelser kunne ha vært respektert, men slik gikk det ikke. Tønnesen mente at situasjonen var svært forskjellig for de to gruppene. Inntrengerne[48] kom etter tillatelse fra statsmyndighetene, og Tønnesen mente at det var mulig at denne motbruken ennå ikke var tilstrekkelig fast og langvarig til at eneretten er tapt.

Tønnesen mente at når det gjaldt de "russiske" samer ble bildet et annet. Disse var få og områdene i de aktuelle skoltebyene var fristende for større innflytting av nybyggere, og særlig ble den frodige Neidendalen utsatt for innvandring av nybyggere (kvener).

I boken skrev Tønnesen at i løpet av den første 25-årsperioden etter kvenkoloniseringen av Neidendalen ble de skoltesamiske rettigheter trampet under fot. Han mente at det ville vært ganske rimelig å mene det som Sør-Varanger herredsstyre sa om Neidenfolket i 1906, sitat:

> *"...Neidens innvånere har gammel og velbegrunnet rett til dette fiske, staten derimot har aldrig gjort noget for dets utvikling og har fra gammel tid ikke hatt nogen anpart i utbyttet. Fisket i Neidenelven ha sammen med andre rettigheter på den såkalte statens grunn dannet betingelsen for at dalen overhodet ble befolket. Dette tilhørte skoltelappene lenge før denne del av landet kom under norsk administrasjon og når disse lappene efter grensereguleringen i 1826 valgte å bli boende i Norge, var det vel forutsetningen at de måtte få beholde de kildene til livsopphold de hittil hadde hatt.."*

Tønnesen mente at argumentasjon av denne type ikke ble hørt av de statlige autoriteter. Som et eksempel på en særrett pekte han på det verdifulle fisket i Neidenelva, som skoltene hadde brukt som enerett i hundrevis av år. Skoltene måtte dele denne eneretten med innflytterne etter underrettsdommen av 1848.

Da fiskeretten ikke ble gitt rettsvern, var det ikke til å tenke på å søke beskyttelse for andre rettigheter. Rettsvesenet i Norge tok overhodet ingen hensyn til skoltenes sterke sedvaneretter til ressursene i området eller til deres gamle kastenotfiske.

Etter Tønnesens mening ble behandlingen av Neidenskoltene et grått kapittel i norsk retts-historie. Tønnesen mente at for Pasviksii'daens beboere stilte situasjonen seg på en annen måte, fordi Pasviksii'daen ble delt på tvers ved grensefastsettelsen.

Beboerne ble tvunget til å velge om de ville bli russiske eller norske, og de valgte å bli russiske. Ifølge Tønnesen var valget en livsnødvendighet for å kunne få beholde sine rettigheter i hele byområdet, også på den norske dalen. Dette fordi hele deres levesett var basert på en rasjonell utnyttelse av hele sii'da-området. Det ble da også tatt hensyn til dette ved traktaten av 1826 artikkel 7 og 8 samt i tilleggsprotokoll av 18/6 august 1834. Tønnesen skisserte prinsippene for denne traktaten slik (Tønnesen 1979, s.123), sitat:

> *"Noen eiendomsrett til jorden i den norske del av Pasvikbyen ville man ikke ha noe av siden Pasvikskoltene hadde valgt å bli russiske statsborgere. Det kunne bare bli et spørsmål om bruksrettigheter. Av de rettigheter som kom på tale, ble det alt i 1826 truffet positive bestemmelse om at beiterett for rein og andre dyr ikke skulle foreligge lenger. Jakt fikk Pasvikskoltene lov til å drive frem til 1834".*

[48] De som koloniserte skoltenes områder i dagens Sør-Varanger var kvener, samer og nordmenn.

I forbindelse med grenseforhandlingene påpekte de finske forhandlerene at Pasvikskoltenes fiskeretter ikke bare har hatt sin hjemmel i traktaten mellom to land, men at de også grunner seg på "urgammal hävd". De norske forhandlerne mente derimot at "noget utenom protokollen liggende, selvstendig rettsgrunnlag for fisket forelå ikke".

Da man imidlertid antok at skoltene på grunn av deres kulturelle og økonomiske tilstand muligens ville få det vanskelig"... at få sitt krav på hevd grunnet rettighet ervervet ved de norske domstoler ..." ble det foreslått at det skulle betales skoltene i Pasvik 12 000 gullkroner, og at de dermed skulle ha fått erstatning for det tap de mente å ha lidd. Det ble da også gjort som foreslått og slutt protokollens artikkel II, 2. avsnitt fikk derved denne ordlyd (Tønnesen 1979, s.125):

> *"Den norske regjering, som ønsker å holde lappene skadesløse for tapet av nevnte fiske, vil - uten å anse sig forpliktet dertil og uten derved å anerkjenne nogen rett for lappene til å drive fisket - betale til fordel for disse lapper et beløp av 12 000 - tolv tusen - norske gullkroner. Dette beløp vil bli utbetalt til den finske regjering mot en bindende erklæring fra vedkommende lapper, hvorved de frafaller for sig og sine efterkommere ethvert krav på nevnte fiske eller på annen skadesløsholdelse for tapet av derav..."*

Dermed var Pasvik skoltene ute av norsk rettshistorie. Alle skolte sii'daene i Fellesdistriktet sto under russisk jurisdiksjon, og var organisert i områdene Neiden, Pasvik og Petsjenga. Disse sii'daene hadde egne rettsregler som russerne for en stor del anerkjente.

Også norskmenn brukte etterhvert deler av fellesdistriktet, men dette kunne først skje etter avtale med skoltene. Senere skjedde denne utnyttelsen av ressursene også uten skoltenes godkjennelse. Dette kunne skje, fordi skoltene flyttet mellom sesongboplassene.

Flyttingen gjorde at de ikke kunne føre kontroll over hele sii'daområdet, dersom noen brukte området uten sii'daens tillatelse. Imidlertid skapte dette ofte problemer, og utløste konflikter mellom skolter, nordmenn og samer allerede på 1700-tallet.

Før 1826 etterså Norrâz at reglene for bruk av sii'daressurser ble fulgt, og brudd førte til ulike former for straff. Retten til bruk av sii'daområdene (fellesdistriktet) kom etter 1826 til å markere 2 uforenelige oppfatninger (Tanner 1929, Tønnesen 1979, s.118-122):

1) *Skoltenes oppfatning var at de selv bestemte over bruken; at hevd måtte gjelde. En oppfatning som til en viss grad også ble støttet av russerne.*
2) *En norsk oppfatning av at de norske skulle kunne benytte, gjøre bruk av fellesområdene. Uten at skoltene måtte gi samtykke til det.*

For den norske var det helt utenkelig å kunne anerkjenne skoltenes rett[49]. En fast grense, russisk-norsk var siktemålet. Videre var muligheter til å sikre seg myndighet over sii'daens fellesområder et viktig moment. En kan også anta at den sikkerhetspolitiske situasjon, den "russiske fare", spilte inn. Ut fra foranstående oppfatninger kan man trekke konklusjon om at de norsk-svenske myndigheter ikke så det som sin oppgave å ivareta skoltenes interesser.

4.3.0 Sosialdarwinisme og russefrykt i Norge

Diskrimineringen av skoltene har variert og blitt gitt ulike uttrykk opp gjennom tidene fra 1826 og til i dag. Skoltene var før 1826 en velstående og anerkjent folkegruppe. Etter at grensen i 1826 ble en realitet, mistet skoltene gradvis alle sine rettigheter og dermed sitt grunnlag for å opprettholde sin tradisjonelle levemåte.

På 1800-tallet begynte nasjonalismen å få grobunn i Norge, noe som fikk særlig store følger for skoltene. Herbert Spencer lanserte "Sosialdarwinismen" etter modell av Darwins utviklingsteori. Sosialdarwinismen var en betegnelse på en evolusjonistisk utviklingsteori, som mener at de "høyerestående" kulturer vil overleve på bekostning av de "laverestående" kulturer.

[49] Jfr Astri Andresen – Sii'daen som forsvant – 1989.

Denne teorien ble et grunnleggende element for den politikk som ble ført i hele Norden. Kulturene og folkegruppene ble rangert etter en skala. Der kom den samiske befolkningen nederst, men lavest av alle på skalaen kom skoltene, muligens på grunn av deres russiske bakgrunn og russefrykt (samer og skolter hadde ingen fremtid).

Eriksen & Niemi (1980) tar opp temaet om den russiske og finske fare i tiden 1870-1940. Neidenskoltene ble i perioder sett på med stor mistenksomhet, som en mulig russisk fare. På grunn av russefrykten ble grensen derfor stengt i 1852.

Niemi & Eriksen hevder at fra midten av 1920-åra til 1930-åra ble det iverksatt en rekke sikkerhetspolitiske tiltak for å avskjerme mot Finland. Dette mente de fikk stor betydning for Neidenskoltene, og førte til at de senere mistet tilgang til sitt tradisjonelle vinterbeite område de brukte fram til mellomkrigs tiden.

Sosialdarwinisme og nasjonalisme gav norske myndigheter ideologisk legitimering for den minoritetspolitikk som ble ført. Staten eller det offentlige foretok flere tiltak for å styrke den norske bosettingen i Sør-Varanger. Dette skulle være et vern mot den finske og russiske fare som kvenene og skoltene representerte i området.

Fra midten av 1800-tallet og utover kom det etterhvert lover og regler som særlig diskriminerte skoltene, fordi få av dem kunne lese og skrive.

Fra lov av 1902 går det frem at for å kunne kjøpe jord måtte man beherske både norsk skriftlig og muntlig (Niemi). Dette fikk store konsekvenser for skoltene, fordi skoltenes språk-kunnskaper i norsk var svært begrenset. Fornorskingen i skoleverket med kongelig forordning fra 1851om å lære samene norsk og religion.

Fra 1800-tallet og til langt utpå 1900-tallet var skoleverket og den norske kirke en av de fremste til å diskriminere skoltene i Neiden.
Et eksempel på dette er en instruks fra 1880:

> *§4 Selv om flertallet av barna ikke forstår norsk, må læreren dog alltid ha de ovenfor givne Bestemmelser for Øie, og således la være å bruke finsk/samisk såfremt det ikke blir ytterst nødvendig.*

I dette tidsrommet ser man hvordan nasjonale og lokale økonomiske interesser med planer om utnyttelse av Pasvik- og Neidenelva i industriell sammenheng påvirket minoritets-politikken. På 1920-tallet ble skoltene fortrengt fra Pasvik som et resultat av denne politikken.

Etter grensesettingen ble Neidenskoltene boende i Norge, men de ble gradvis fratatt alle rettigheter til alle tradisjonelle næringer. Diskrimineringen av skoltene var allerede før krigen en stor belastning for Neiden skoltene. De fleste yngre, særlig jentene, flyttet fra bygda og "Skoltebyen" straks de ble gamle nok for å få seg arbeid utenfor bygda.

Til daglig ble skoltene mobbet og diskriminert av den kvenske og norske befolkningen som etterhvert hadde blitt i flertall. De fleste av disse skoltene (særlig kvinnene) som flyttet fra Neiden på 1950-tallet og tidligere har et svært vanskelig og stigmatisert forhold til egen kulturbakgrunn. Dette kom frem under intervjuarbeidet, fordi de fleste av skoltekvinnene ble frustrerte straks undertegnede spurte om å få intervjue dem fra tiden i Skoltebyen. De ønsket ikke å snakke om sin bakgrunn eller om tiden fra Skoltebyen. Dette viser at diskrimineringen av skoltene før krigen og frem til 1950-tallet må ha vært stor, noe også lærer Haaheims brev[50] til Tanner bekrefter.

4.4.0 Årsrytmen i skoltenes tidligere resursutnytting

Fra V. Tanners bok "Skoltlapparna":

> *"Sammenligner man samene (mener her skoltene) med f.eks. samojedene, så kan det iaktas påfallende likheter innen kulturene som renskjøtsel, hundedresur, redskaper og også innen kult og kulthandlinger".*

[50]Brevet er skrevet i Neiden, datert 26.10.26. Undertegnede har en kopi av originalen fra Tannerarkivet.

Tanner henviser til flere kilder som peker i samme retning. Allerede i steinalderen har det vært forbindelse mellom Ural og Fennoskandia (ref. fra Tanner: Ailio 1912, s.262 fff.).

Foruten fisket ute i havet og innsjøene i innlandet, var tømmertransport og skyss for reisende vintertid en viktig binæring for skoltene som grenset til kysten. En viktig del av skoltenes næringsgrunnlag var også pelsdyrfangst og jakt av vilt med snare og skytevåpen (villrein, rev, jerv og fuglevilt). Jordbruk og buskapsskjøtsel var helt ukjent for skoltene før 1826, mens fiske, jakt og fangst var deres tradisjonelle næringsgrunnlag. Vorren:

> "*Det vesentligste økonomiske grunnlaget for skoltene var fangst og fiske, helt frem til dette århundre".*

Neidensii'daen hadde 4 boplasser, høst-, vinter-, vår- og sommerboplass. På vinter- og sommerboplassen var alle familiene samlet på ett sted. Om våren og høsten hadde alle familiene hver sine boplasser. Til vårboplassene lå det bestemte fiskeplasser, og til hver høstboplasss lå et bestemt område med fangst- og fiskeressurser.

Fra vinterboplassene (iflg. en informant[51]) Vuottašjàrvi eller Bahkanjohka flyttet de i april utover til Kjøfjorden med et kort opphold på sommerboplassen ("Skoltebyen") ved Neidenelva. Endel av familienes eldste ble igjen på sommerboplassen for å klargjøre boplassen for sommeren. Forøvrig fordelte familiene seg på forskjellige fiskeplasser utover langs Kjøfjorden.

Her ble kvinner, barn og eldre igjen for å fiske laks, ørret og samle ederdun m.m. Mennene dro lenger utover fjorden til øyene i fjordmunningen for å fiske torsk og sei, samt for å fange sel og andre sjødyr for salg og til eget vinterforråd. Alt for flere hundre år siden har Kjøøya vært Neidenskoltenes fiskevær.

Øya ligger ytterst i Kjøfjorden mot Varangerfjorden og det åpne havet. Denne fiskeplassen omtales av Lillienskiold i 1698 (Niemi 1989, s.12):

> *"Kiø, hvor de Finner aff Neiden ved fiskeriets tid haffver deris tilhold, ligger yderst udj Kiøfiordens aabning, sydsydvest offver fra Wazø ved 1 Mil til beregning. En liden dog græsrig Øe"*

Mot slutten av juni eller i begynnelsen av juli flyttet de innover fjorden og oppover Neidenelva til "Skoltebyen", som var Neidenskoltenes sommerboplass. Her bodde skoltene hele sommeren, fisket laks og drev med mange aktiviteter for å forberede seg til vintersesongen. Familienes aktiviteter var bærplukking, sennagressanking, bereding, reparasjon og vedlikehold av klær og redskaper m.m. for å forberede seg på høsten og vinteren. Så kom høsten med parringstiden for reinsdyrene og dyrene samlet seg naturlig i flokker.

Da kom også tiden for villreinjakten og tiden for skoltene å flytte til høstboplassen. Fisken i innlandsjøene begynte på samme tid å trekke mot gyteplassene, slik at fisket der var på sitt beste. På høstboplassen drev kvinner, barn og gamle med fiske, mens mennene drev jakt og fangst.

Fram mot midten av desember drev familiene med innlandsfiske, jaktet og voktet sin rein. Fra midten av desember begynte de enkelte skoltefamilier å flytte fra sine separate høstboplasser for å samle seg på vinterboplassen (vinterbyen). Der tilbrakte de vinteren i fellesskap, og utvekslet erfaringer, kompletterte redskaper og klær, løste tvister og hygget seg i lystig lag ved koieilden.

Når dagene igjen begynte å bli lengre, og snøen begynte å gå i mink, begynte arbeidslivet igjen å pulsere i vinterbyen. Nå dro jaktlagene igjen på jakt og fangst". (Tanner).

Sauer ble også holdt på grunn av melk, ull og kjøtt. De holdt kun det nødvendige antall sauer som dekket behovet, og som kunne følge flyttingene.

[51] Informanten var sannsynligvis Anna Romanova Ivanowitz, som deltok selv på slutten av 1800-tallet.

På Schnitlers tid (ca. 1750) gikk det frasagn om at Neidenskoltene hadde vært rike på rein. De hadde lokkedyr (simler) som ble benyttet til å fange villrein. Ellers ble kjøtt, hud, horn og bein brukt i husholdningen, dels ble også reinmelka brukt til konsum.
Reinen var for alle skoltene et viktig pakk- og trekkdyr, sommer som vinter.
Årsrytmen og ressursbruken var lik innen de fleste skolte sii'daene på Kola.

4.5.0 Tidligere ressursforvaltning innen skoltesii'daene

Skoltene har imidlertid brukt dette området fra uminnelige tider, og mente følgelig å kunne bestemme hvordan ressursene her skulle brukes. En viktig regel i forhold til omverdenen var at bare sii'daens medlemmer hadde rett til å bo i sii'daen og bruke ressursene der.

Det var antallet mannlige familiemedlemmer over 1 år som avgjorde om en familie skulle få en egen lakse fiskeplass, eller fiske sammen med andre. En familie med mange sønner fikk en fiskeplass for seg selv, mens en familie uten mannlige medlemmer ikke hadde fiskerett.

Bruken av fiskeplassene gikk på årlig omgang mellom de som hadde fiskerett, inntil ny fordeling ble foretatt. Retten til å bruke sii'daen var nedfelt i et regelverk.

Norrâz kunne også gi utenforstående tillatelse til å bruke ressurser som sii'daen ikke trengte. Jorda tilhørte sii'daen i fellesskap, bortsett fra høstfiskeplassene, som nærmest må betegnes som privat eiendom.

En av "Norraz" viktigste oppgaver var å passe på at omverdenen ikke tok seg til rette, men etterlevde de gjeldende avtaler om ressursbruk til enhver tid. Brudd på reglene kunne føre til ulike former for sanksjoner. Skoltene hadde ikke maktmidler og var avhengige av at omverdenen respekterte reglene. Mot slutten av 1700-tallet ble det rapportert om tiltagende ulovlig bruk av ressursene både i Pasvik og i Neiden, særlig i kystområdet.

Norske myndigheter oppmuntret på slutten av 1700-tallet til norsk bosetting i området. Ifølge professor Niemi må den minskende respekten for sii'dagrensene i denne perioden sees i samband med to forhold.

For det første var sii'daene i Finnmark begynt å gå i oppløsning, som følge av kolonisering og den framvoksende reinnomadismen. Dette førte med seg at respekten for andre sii'daers grenser avtok. Dernest gikk folketallet i skoltesii'daene tilbake, og dermed også bruken av sii'daens ressurser. Det ble derfor vanskeligere å kontrollere eller hindre at andre tok seg til rette. Neiden- og Pasvikskoltene gjorde sitt ytterste for å hevde de gamle bruksreglene.
Så sent som i 1823 jagde Pasvikskoltene nordmenn som prøvde å bosette seg i Valen i Jarfjord, men laksefisket prøvde aldri de norske borgere å konkurrere med skoltene om.

Fra de eldste skriftlige kilder, og fram til 1826 da området ble delt, hadde både Neiden- og Pasvikskoltene en ubestridt enerett til alt laksefiske innenfor sine sii'daer.

Allerede så tidlig som år 1598 ser en hvor sterke rettigheter skoltene har hatt.
I den svenske fogden Oluf intinerarium av år 1598 "Danica Grenshandlinger", Lappland mot Norge 1563-1603 S.R.A. står det (Tanner 1929, s.218):

> *"Eene Øø ligger Uthan føre Neudama fierd heretter Salem, och strecker then Eene Enda sig till Raffuas Wono och ær en mæctig stoor Øø Wæll tre store milor om kringh. Om Sommer tid haffua lapparnaalle sineRenor ther på gangendes. Desse renor tilhørende just Neidenlappar".*

Fogd Burman skrev samme år om laksefisket i Neidenelven (Tanner 1929, s.216):

> *"Neidama fors ther som Neudama lappar bruka efter lax ther ær en vakker platz som rydzerna haffua och bruka theris Handling om Sommertiidh Med Ståttlige hus opbygde".*

Tanner skrev (1929, s.239) om Lillenskiold besøk i Neiden- og Petsamo området i år 1690 og om Skoltebyen i Neiden:

> *"Fra Waranger til Neiden første Bye efter Landsens Måde at tala, som af de Østhavs Finner ryske undersåtter besiddes. Paa denne Vey antreffer man et lidet Field udi det øvrige füldføres over smaa Vand ....."*

Tanner beskrev videre at Lillenskiold har dokumentert at hele 18 Neidenskolter betaler full skatt til den norske stat (Tanner 1929, s.239):

"Næringen søges ude i Hans kongl. Mayestæts Land og Strømme hvorfor de og Landens Commerce undergives mens hviler dog under russisk Lærdom og ret. ... Lillenskiold skrev også at i slutten av 1600-tallet "begangades Skogerøen av Neiden lapparna som reinbeiteland".

I Schnitlers eksaminasjonsprotokoll står det at "Neidenfinnene betaler til den Norske stad i skat 4 rdl. og til den russiske 22 rubler". Når det gjelder skattelegging av elver skrev Tanner at det var Kongen, og ikke altaværingene, som før år 1600 regnes som eier til laksefisket i Altaelva. Dette er fra en beskrivelse fra slutten av 1500-tallet. Tanner mener åpenbart at skriftet er forfattet av en person som kjente de lokale forhold (kfr. også Tønnesen 1979, s.38).

I noen elver ble det i eldre tid ikke ydet noen slik skatt til Kongen. Dette gjaldt blant annet for Neiden- og Pasvikelva, der man vet at skoltene fisket; tildels med godt resultat.

Laksefisket i Neiden- og Tanaelva var ikke helt ukjent i de kongelige kretser. Blant annet fikk Johan Marienberg i 1582 kongelig tillatelse til å besøke "...Tana Laxefiskende udi Finnmarken (Tønnesen 1989, s.38).

Fra skoltene i Russland har man i nyere tid opplysning som tyder på at oppfatningen av skoltebyens enerett til sii'daens grunn var så sterk at man måtte ha byens samtykke for å kunne slå seg ned på grunnen. Det samme gjaldt også for svensk/finsk lappmark. Ønsket man en slik utnyttelse av annen bys grunn, måtte man søke eierbyen om tillatelse til dette, og tillatelse ble oftest gitt hvis eierbyen selv ikke hadde bruk for området.

Jurisdiksjonen over de "russiske fjellfinner" synes allerede på slutten av 1500-tallet å være helt oppgitt av de norske, og overtatt av russerne, som forøvrig selvsagt også hadde den geistlige betjening av de gresk/katolske skolter.

Handelen, bortsett fra Neidendistriktet, kom også etter hvert helt på russiske hender. Selv om jurisdiksjonen var på russiske hender, kan en likevel i eldre tid se at skoltene noen ganger stilte på tingene i Øst-Finnmark. Dette særlig når de hadde noe å klage over av "indpas" fra de norske fastboende, eller fra sjø- og fjellsamer som var naboer. Etter hvert ser det ut til å ha blitt slutt på den norske rettshåndhevelsen i området, fordi den russiske jurisdiksjonen på skoltenes enerett ble anerkjent av de norske myndigheter. Dette bekreftes blant annet av en sak fra 1590-tallet, der en Endre Pedersen på Vadsøøya ble bøtelagt for å ha stjålet reinsdyr fra skoltene (Niemi 1983, s.151).

Russerne lot skoltene selv i det vesentligste bestemme sin rett og avgjøre sine rettstvister. Bare ved grovere forbrytelser følte de seg kallet til å gripe inn. I hvert fall var rettergangs-ordningen denne, hva angår forseelser og privatrettslige tvister. Skoltebyens utøvende organ, norrâz, var første instans. Oppnåddes ikke enighet her, kunne saken tas opp på den store Kolasobbar, hvor utsendinger fra de forskjellige skoltebyene møttes.

Først deretter kunne saken tas opp til behandling i det lokale russiske domstol. Dette gjaldt helt frem til 1800-tallet, og så langt har undertegnede ikke funnet dokumentasjon som tyder på at russerne har hatt en annen justis i skoltenes interne forhold tidligere. Man kan sannsynligvis anta at skoltenes selvstyre var det opprinnelige.

I storfyrst Vasilijs privilegium til skoltene av 1517 ble justisen regulert av tsarens reisende skatteoppkrever, og i den forbindelse ble bare straffesaker og gjeldssaker nevnt.

For øvrig var den russiske administrasjonens innblanding i skoltenes selvstyre liten, men i hovedsak forholdene mellom skoltene og klosteret og skoltene og inntrengere til sii'daområdet. Solems oppfatning om dette var følgende (Tanner, Tønnesen 1929, s. 115):

"Russland har helt fra det attende århundre inntatt det standpunkt at det helt eller delvis har anerkjent den rettsordning som de forskjellige folk som blev underlagt det russiske herredømme, tidligere har hatt. De embetsmessige instruksjoner gikk ut på at de forskjellige folkestammer skulle få ordne sine anliggender efter sine egne rettsregler."

Tanner var enig med Solem i dette. Han skrev at administrasjonens oppfatning var den samme som skoltene hadde, nemlig at gammel bruk bestemte retten. Et ganske kraftig uttrykk for dette har man i storfyrst Vasilijs "privilegium" til skoltene av 1517. I dette gjengis klager fra skoltene over skatteoppkreverne som når de "kommer til udi Deres Ejendom og Tilhørelse".... da fiske og slaae de Dyr derudi". Oppkreverne får av storfyrsten et stramt påbud om ikke å ta annet enn den "Fyrstelige skatt" foruten en nøye presisert "skyss- og kostgodtgjørelse".

Det blir strengt forbudt å "fiske eller slaae Dyr udi deres Ejendoms Mark, Vand og Skov, eller nogen Fortørnelse bruge derudi". Men privilegiet gav ytterligere slagvidde, sitat:

"Desligeste skal og iche det som Lapperne tilhøre". Likesom storfyrsten generelt "benaadet dem deres Siøstrand".

Av andre kilder nevner Tanner Vasilij Agalin og Stepani Fedorovitsj jordbok fra 1578 som tydelig beskriver skoltebyenes rettigheter (Tanner, Tønnesen 1989, s.115).

Også russiske kjøpmenn utnyttet ressurser på skoltesii'daområdene. Skoltene aksepterte ikke dette og klagde til den russiske tsar, som støttet skoltenes sii'darettigheter. Ett eksempel er da en kjøpmann fra Kola i 1678 ville bygge en dam i Tulomaelva. Etter klage fra skoltene sendte Tsaren følgende brev, som er funnet i skoltesii'daens arkiv i Suenjel:

"Vi, storfürsten ..... har nådigt påbjudit køpmännen i Kola att hädenefter ej uppföra dammar i Tuloma älv eller bemäktiga sig samernas fångsplatsar i Tuloma älv och härigennom försätta samerna i ekonomisk misär och tvinga dem att skingras från egne siter och dö av svält och fordärv."

En fortegnelse av Broch og Stang (Tønnesen 1989, s.115) sannsynligvis fra den første halvdel av det 17. århundre, som beskriver skattleggingen av de ulike lappebyer, sitater:

S.27: "Og denne Pasvikelven eier Petsjengaklostrets munker halvdelen av, og den annen halvdel eier Pasviklappene".

S.28: Om Vorjama (Grense Jakobselv): "Denne lille elven er i Petsjengaklostrets munkers besittelse, de fisker rød fisk, laks".

S.28: "Og denne Neidenelven tilhører Neidenlappene for 3 fjerdedelers vedkommende, og en fjerdedel av elven tilhører Petsjengaklostrets munker".

S.35: "Disse elvene tilhører Semiostrolappene. Og de leier Jekongaelven bort til Sijskklostrets munker til fiske".

S.35: Ponojelva tilhørte Ponojsamene. "og de avstår fisket i denne elven mot leie til den hollandske kjøpmann Jurij Klinkin. Og fra Jurij Klinkin kommer hans betjenter reisende for fiskets skyld".

Fra foranstående fortegnelse går det tydelig frem at det ble betalt formuesskatt av elvefisket til klosteret, men at retten til dem lå til sii'dabyene. Skoltenes rettsoppfatning ifølge Tanner gikk i hovedsak ut på at hver by hadde sitt byområde (sii'daområde). Disse områder kunne bli liggende som øyer bortover Kolahalvøya, der det var langt mellom samfunnene. Eller de kunne grense opp til hverandre hvor samfunnene lå tett, som omfatter denne rapporten.

Grensene var fastsatt ved sedvane, og bygget på lang tids bruk. Man hadde ingen rettigheter i annen bys område, hvis man ikke hadde truffet avtale om dette med vedkommende by.

Skoltene forsvarte gjentatte ganger mosemarkene innen sii'daen som eksklusiv ressurs, noe som tyder på større beitebehov enn husholdet skulle tilsi. Visse forhold kan tyde på at Neiden-skoltene muligens har gjort et forsøk på å utvikle tamreinholdet mot større drift omkring 1700-tallet (E. Niemi[52]).

[52] Østsamene i Neiden, ressurstilpasning og rettigheter 1989.

4.6.0 Er samene en enhetlig folkegruppe i nord?

Det er videre sagt og skrevet at samene er "et folk", mens virkeligheten er at den samiske befolkningen i århundrer har levd i større eller mindre uavhengige grupper i pakt med naturen.

All litteratur viser at samene i historisk tid har levd i mindre familiegrupper, og at samene aldri har levd i et større gruppefellesskap. Imidlertid har skoltene levd i et større gruppe-fellesskap, (skoltesii'daene)som tilnærmet kunne kalles en nasjon. Skoltesii'daene var intakt helt til 1826, da grensen ble fastlagt mellom Norge og Russland.

Sii'daordningen med fellesskapet styre, Norrâz, fungerte faktisk delvis helt frem til begynnelsen av 1900-tallet. Dette styret hadde ansvar for fordelingen og forvaltningen av naturressursene mellom den enkelte skoltesii'da og familiene.

Historisk er de samiske sii'daordningene en rekonstruksjon av skoltenes velorganiserte og kjente sii'dasystem. Skoltene ble i de senere år ofte kalt en samisk minoritetskultur, og er den minoritetsgruppen som over tid har vært hardest presset av alle urbefolkningsgrupper i Norge.

Før grensesettingen mellom Russland og Norge/ Danmark i 1826 var skoltene **en** samlet befolkning. De bodde før grensedelingen (1826) i et sii'da-fellesskap.

Men dette kulturfellesskapet gikk i oppløsning på grunn av grensesettingen, verdenskrigene, Stalintiden, den russiske revolusjonen og de sosialdarwinistiske strømningene som feide over Europa på 1800- og tidlig på 1900-tallet. De samiske aktivister kritiserte samfunnet før opprettelsen av Sametinget at samene ikke var gitt retten til **egendefinering** (noe de har fått), men denne retten har ikke skoltene fått!

Nasjonalstatenes tidligere assimileringspolitikk for å innlemme minoritetskulturene og urbefolkningene inn i majoritetskulturen bør være et skrekkens eksempel. De historiske eksemplene er mange. Blant annet fra det tidligere kommunistiske Sovjetunionen og Hitlers tyske stortyske rike, der slagordet "et folk" var et sentralt begrep.

Etter min oppfatning bør man ta avstand fra de historiske feilgrep og paroler. I så måte er det viktig at det samiske folk ikke blir assosiert med de negative konnotasjoner fra fortiden, men at man bruker begreper med denotativ (forståelig og åpenbar) betydning.

Begrepet "et folk" er et samlebegrep som for mange i Norge fortsatt oppfattes med negative følelser innenfor en kulturell sammenheng.

Samene er ikke "et folk", men det samiske folket består av en rekke grupper som har mye felles og bør etter min oppfatning benevnes som et kulturelt mangfold eller et "lappeteppe" i det kulturlandskapet som i dag kalles "Sameland".

Skoltene er ikke en del av dette "lappeteppet", men har i en historisk kontekst (litteraturen) blitt betraktet som en særegen (UNIK[53]) minoritet i det samiske kulturlandskapet.

4.7.0 Generelle utviklingstrekk etter grensesettingen

Grensesettingen i 1826 førte til at Neidensii'daen ble delt i to. Sii'daens befolkning ble værende på norsk side. Senere ble sii'dane øst for Neiden demilitarisert og befolkningen i disse områdene måtte flytte og noen ble tvangskollektivisert i Sovjetunionen.

Noen av skoltene fra Pasvik-, Petsjenga- og Suenjelsii'daen flyttet til kollektiver i Sovjetunionen, mens de fleste valgte å flytte til Finland. For øvrig ble de fleste skoltene på Kola tvangskollektivisert og mange mistet livet under Stalins utrenskninger på 1930-tallet.

4.7.1 Utviklingstrekk i Norge

Etter grensesettingen i 1826 ble Neidenskoltenes viktigste næringsområdet på norsk side, noe som førte til at skoltene valgte å bli bofaste i Norge. Den norske koloniseringen økte i Sør-Varanger etter 1906, da det ble funnet jernmalm i Bjørnevatn. Koloniseringen førte til at flere etniske grupper fikk innpass til det tidligere fellesdistriktet, noe som førte til at det ble et større press på natur- og ressursgrunnlaget.

---

[53] Jfr. sitater i innledningen.

Men allerede fra midten av 1800-tallet bidro en rekke forhold til at skoltenes tradisjonelle kultur ble truet. Næringsutøvelsen ble justert i forhold til den nye situasjonen, uten at den tradisjonelle tilpasningen gikk i oppløsning. Nedenfor noen faktorer som Niemi mener kan ha bidratt til denne utviklingen.

Først og fremst fornorskingspolitikk, men også et skifte av ideologisk syn på etniske minoriteter i andre halvdel av 1800-tallet kan ha bidratt til en sterk nedvurdering av skoltene og skoltekulturen. Videre er det vel liten tvil at en etablering av gruvedriften i Bjørnevatn økte presset mot urbefolkningen i kommunen. Dette kulturelle presset vises blant annet ved at kraftutbyggerne fikk gjennomført en oppdeling/oppmåling av arealene i Skoltebyen.

Fossekraften i Neidenelva ble ansett som svært viktige for utbyggerne, og arealene ved "Skoltefossen" ble ved dette gjort tilgjengelig for en eventuell overdragelse til gruveselskapet.

Den gamle fellesjorda til skoltene ble oppløst og utskiftet i individuelle privateiendommer i 1903-04, som et ledd i dette planarbeidet.

Ifølge professor Niemi var dette i tråd med et skifte i rettstenkningen på slutten av 1700-tallet. Dette skifte innebar at beskyttelse av eksklusiv rett på basis av alders tids bruk ble avløst av sikring av bygdelagets behov, der formel lik rett til alle innen et bygdelag ble knesatt som prinsipp.

I tillegg til reindriften i området var laksefisket i Neidenelva den viktigste lokale ressursen. Før koloniseringen av fellesdistriktet drev skoltene fiske både med stengsler og kastenot. Stengslene benyttet de både ovenfor og nedenfor "Skoltefossen" for å fange laks.

Det viktigste fisket var kastenotfisket eller "livjelaguelle", og betyr lempefiske. Selve stedet der fisket foregikk ble kalt for "livjelasjeddje", og betyr tilnærmet på norsk lempeplassen. I Samerettsutredningen; NOU 1997:4 - Kapittel 7, er fisket kalt ”Livjelakfisket”.

Fra slutten av 1840-tallet økte kvenkoloniseringen av Neidendalen. Denne utviklingen førte til flere lokale tvister og stridigheter mellom nybyggerne og skoltene, både til fiskerettighetene i elva og til livjelakfisket (kastenotfisket) i Skoltefossen og til senere rettssaker. Blant annet til rettssakene i 1834, 1848, 1930 og flere senere.

Rettsaken i 1848 førte til at skoltene tapte eneretten til laksefisket i Neidenelva, og betingelsene for skoltenes næringsgrunnlag skrumpet inn etter som rettighetene forsvant og alt ble felleseie for hele bygdesamfunnet.

Skoltebyen i Neiden (Njauddâm) var opprinnelig et sommerbosted, som skoltene hadde brukt i generasjoner (århunderer/årtusener). På siste halvdel av 1800-tallet bygde alle skoltefamiliene tømmerhus, men disse ble brent under den 2. verdenskrig.

Skoltenes tradisjonelle næring var ikke jordbruk, og det var derfor svært vanskelig for dem å få et forhold til jordbruket. På 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet førte staten en sterk fornorskningspolitikk. Dette førte til at skoltene ikke ble gitt livets rett, og de fikk sterke odds mot seg i kampen for å overleve i det norske samfunnet.

Undertrykkelsen ble ofte sterk, særlig var fornorskningen sterk fra skolen og kirken. Den sterke nasjonalismen på 1800-tallet i Norge fikk store følger for skoltene i Sør-Varanger.

Sosialdarwinismen, som tidligere nevnt, var på 1800-tallet og noe senere et grunnleggende element for den politikk som ble ført i hele Norden. Kulturene og folkegruppene ble rangert etter en skala. Der kom minoritets befolkningen nederst, men lavest av alle på skalaen kom skoltene. Sannsynligvis på grunn av deres russiske bakgrunn og russefrykt (samer og skolter hadde ingen fremtid).

Eriksen & Niemi (1980) tar opp temaet om den russiske og finske fare i tiden 1870-1940. Neidenskoltene ble i perioder sett på med stor mistenksomhet, som en mulig russisk fare. På grunn av denne russefrykten ble grensen stengt i 1852. Niemi & Eriksen hevder at fra midten av 1920-åra til 1930-åra ble det iverksatt en rekke sikkerhetspolitiske tiltak for å avskjerme mot Finland. Denne grensestengingen fikk katastrofale følger for Neidenskoltene. Konsekvensen av stengningen ble at skoltene mistet tilgang til sine tradisjonelle vinterbeite-områder, som de hadde brukt i uminnelige tider.

Sosialdarwinisme og nasjonalisme gav norske myndigheter ideologisk legitimering for den minoritetspolitikk som ble ført. Staten eller det offentlige foretok flere tiltak for å styrke den norske bosettingen i Sør-Varanger. Dette skulle være et vern mot den finske og russiske fare som kvenene og skoltene representerte i området.

Fra midten av 1800-tallet og utover kom det nye lover og regler som særlig diskriminerte skoltene og samene, fordi få av dem kunne lese og skrive.

Over et vist tidsrom var det nasjonale og lokale økonomiske interesser som påvirket minoritetspolitikken. Blant annet planene om utnyttelse av Pasvik- og Neidenelva i industriell sammenheng fikk svært negative konsekvenser for skolte kulturen på norsk territorium

På 1890-tallet ble skolte kulturen fortrengt fra Pasvik, som et resultat av denne politikken. Etter grensesettingen ble Neiden skoltene boende i Norge, men de mistet også gradvis alle rettigheter til sine næringer og ble fratatt alle tradisjonelle ressursområder.

Diskrimineringen av skoltene var allerede før krigen en stor belastning for mange Neiden skolter. De fleste yngre, særlig jentene, flyttet fra bygda og "Skoltebyen" straks de ble gamle nok for å få seg arbeid utenfor bygda.

Til daglig ble skoltene mobbet og diskriminert av den kvenske og norske befolkningen som etter hvert hadde blitt i flertall. De fleste av disse skoltene (særlig kvinnene) som flyttet fra Neiden på 1950-tallet og tidligere har fortsatt i dag et svært vanskelig og stigmatisert forhold til egen kulturbakgrunn.

Dette kom frem under intervjuarbeidet[54], idet de fleste av skolte kvinnene nektet å la seg intervjue om deres bakgrunn og fra deres oppvekst i Skoltebyen. De ønsket ikke å snakke om sin egen kultur bakgrunn eller om noe fra sin barn- og ungdomstid i Skoltebyen.

Dette viser at diskrimineringen av skoltene før krigen og frem til 1950-tallet må ha vært stor, noe også lærer Haaheims brev[55] til Tanner bekrefter.

Neiden samfunnet har siden grensesetting vært preget av motsetninger, og uenigheten har ofte gått mellom skoltene på den ene siden og bygdas øvrige befolkning på den andre.

Men striden har også vært mellom skoltene i Skoltebyen og skoltene som etablerte seg utenfor Skoltebyen. Som tidligere beskrevet ble skoltene fratatt alle tradisjonelle næringer. De ble tvunget til å etablere et nytt næringsgrunnlag, som ble jordbruk kombinert med annen virksomhet. Dette ble tøft fordi de var en veidekultur, som i årtusner hadde brukt naturens resurser på de ulike boplassene. Siden 1826 har flere av skoltene ikke klatrt den overgangen, men flyttet fra Skoltebyen til nærliggende områder eller ut av kommunen.

Helt siden 1826 har skoltene hevdet sine særretter til livjelakfisket og senere, men ifølge informantene har myndighetene eller rettsvesenet aldri tatt hensyn til skoltenes sedvaner eller rettsoppfatninger. Rettsavgjørelsene fra 1834 og 1848, og de øvrige senere domsavsigelsene viser at skoltenes kamp om rettferdighet har vært nytteløst.

Både på det lokale og det statlige plan ser det ut som regler og lover har vært laget og brukt på en måte som i alle henseende gikk i disfavør av skoltene[56] til enhver tid. Lokalt ble fiske-reglene for Neidenelva til stadighet endret og tilpasset til de som hadde overtatt styringen av forvaltningen av Neidenelva.

Før kvenene koloniserte Neidendalen var skoltene i området et velstående og rikt folk, men grensesettingen og koloniseringen av skoltesii'daene førte til at kulturen gradvis gikk i oppløsning i Norge.

Etter 1903 ble fellesjorda skiftet og oppdelt i 5 like deler, til de fem skolte familiene som var igjen i Skoltebyen. Frem til den tid hadde skoltejorda[57] vært et felleseie for alle skoltene i Neiden. Den nye situasjonen med privatiseringen førte med seg at hver familie etter hvert fikk sitt eget private hushold.

---

[54] Intervjuer foretatt under prosjektet "Samiske sedvaner og rettsoppfatninger".

[55] Brevet er skrevet i Neiden, datert 26.10.26. Brevoriginalen ligger i Tannerarkivet ved Tromsø Museum

[56] Etter Tønnesens mening ble behandlingen av Neiden skoltene et grått kapittel i norsk rettshistorie.

[57] Skoltenes næringsområde i Neiden var allerede innsnevret til Skoltebyen, idet de omliggende jordarealene langs elva var målt opp av kvenene.

Etter 1908 mistet skoltene eneretten til kastenotfisket i Skoltefossen og på slutten av 1920-tallet ble skoltenes egne gjetere avsatt, noe som førte til at skoltenes rein i «Skolteflokken» ble merket om.

I heftet "Østsamene i Neiden" utgitt i 1984 gir Rolf Enbusk en beskrivelse av hvordan skoltene i Neiden ble fratatt sin reinflokk. Også Einar Niemi gir en beskrivelse om dette i sin avhandling (1989) "Østsamene i Neiden - ressurstilpasning og rettigheter", og tapet av Skolteflokken beskriver Niemi som skoltens siste skanse.

Da skoltene ble tvunget ut som hovedgjetere fra egen flokk, førte det til at Skolteflokken raskt skrumpet inn og reinen ble helt borte fra midten av 1950-tallet. Årsaken var naturligvis at kalvene ble merket om av den nye hovedreingjeteren, som ble tilsatt av Neiden fisker- og gårdbrukerforening i 1928.

Denne foreningen skiftet i 1929 navn til Vestre Sør-Varanger Reindriftslag og skolteflokken ble omdøpt til "Vestre Sør-Varanger Reindriftslags flokk". Det var denne begivenheten som førte til at skoltene mistet en av sine siste og viktigste ressursgrunnlag for å overleve og ivareta sin kulturelle egenart i Norge.

Dette førte senere til at skoltene ble tvunget til å etablere en ny levemåte. Det ble en vanskelig og hard overgang, fordi skoltene i århundrer[58] hadde levd som en veidekultur, og overgang til en stedlig jordbruks kultur ble svært vanskelig og tungt.

Men for å overleve ble skolte familiene tvunget til å begynne å dyrke opp jord for å skaffe seg et næringsgrunnlag. Skoltenes jordbruk ble i et betydelig mindre skala enn de innvandrende kvenenes, fordi de aldri fikk målt opp noe tilleggsjord utenfor Skoltebyen.

Jordbruk, fiske, veiarbeide, tømrerarbeide og annet forefallende arbeide ble ofte viktige kombinasjoner for å få endene til å møtes, men som oftest ble det for lite. Som oftest var det etter krigen og under hele 1950-tallet svært få muligheter til å få arbeide utenom primær næringene, og vilkårene for å skaffe nok inntekt for å livberge de barnerike familiene var svært dårlige.

Særlig etter krigen fikk skolte familiene i perioder regelmessig kuponger fra fattigkassen for å kjøpe mat og klær. Det var svært nedverdigende for skoltene, som i årtusener hadde vært bofaste i området og forvaltet alle resursene i området.

Fjordfiske[59] etter torsk, sei, hyse, kveite og andre fiskearter i Kjøfjord og Jarfjord var svært viktige inntektskilder for skoltenes hushold frem til 2. verdenskrig. Men også småviltjakt og bærplukking hadde en stor plass i skolte familienes hushold, og disse næringene var vært viktige til langt innpå 1960-tallet. Bærplukkingen har fortsatt en viss betydning i nærings sammenheng for et fåtall av Neiden skoltene, men har i dag mest betydning for å ivareta tradisjoner i en kulturell sammenheng.

Under 2. verdenskrig brant alle fiskehyttene, fiskebruk, båter og alt bruk som skoltene eide. Skoltene hadde ikke økonomi til å bygge opp nye fiskehytter eller kjøpe seg nye båter eller garn til erstatning for det som ble ødelagt under krigen.

Konsekvensen ble at alle fiskeplassene gradvis ble overtatt av de som koloniserte disse områdene, i hovedsak etter 1826. Det meste av jordarealene i Skoltebyen ble også dyrket opp etter krigen. Før krigen var den dyrkbare andelen av jorda i Skoltebyen svært liten, og hver familie hadde bare oppdyrka mark som gav høy til en eller to kuer. Resten av graset måtte hentes fra myrer, langs elve- og bekkeløp og langs bredden av vann.

Før krigen var det vanlig at kyrne ble fôret med høy og avkok av matavfall, fiskehoder og løv som ble hentet fra skogen, fordi det ikke var tilstrekkelig med høy til mer enn en eller to kuer. Hver familie hadde en stor jerngryte som rommet flere hundre liter. Gryten ble fylt opp med vann, fiskehoder, matavfall og løv som ble hentet og man kokte denne blandingen som mat til kyrne.

[58] Årtusener

[59] Noen av de finske Pasvikskoltene fisket i Kjøford og Jarfjord til midten av 1960-tallet.

Etter krigen var det dårlig med høy og man brukte cellulose, som ble kokt i den samme gryten sammen med matavfall som fór til dyrene. Det førte gradvis til at skoltene begynte å dyrke mer av arealene for å skaffe fór til buskapen, som hadde blitt noe større.

Nå var det blitt vanlig at hver familie hadde minst to eller tre kyr, men noen få hadde flere enn tre kuer og sauer i tillegg. Blant andre hadde en av informantene flere en tre kuer og de begynte også med sauer på slutten av 1950-tallet, men informanten fikk i mange år problemer med å få målt opp tilleggsjord.

Skoltene som drev med småbruk måtte i mange år slå gress på utmark, eller der de oppdyrkede arealene var lagt ned av diverse årsaker. Tidligere hadde flere av skoltene måttet forpakte utmark for å kunne få nok gress til husdyra. De oppdyrkede arealene i Skoltebyen var for små, og skoltene måtte fortsatt gjennom hele 1960-tallet finne gras til dyra ved nedlagte driftsenheter.

I og med at reindriften ble helt borte etter 2. verdenskrig ble jordbruket i kombinasjon med andre yrker det viktigste næringsgrunnlaget, noe som førte til at arealene med oppdyrket mark ble utvidet til det maksimale i Skoltebyen.

Kombinasjonen jordbruk, veiarbeide og bærplukking var det vanligste, men kombinasjonene ble borte på 1960-tallet. Mekaniseringen av jordbruket mot slutten av 1950-tallet førte til at skoltefamilienes jordlapper ble for små og ikke lønnsomt for et mekanisert jordbruk.

Ifølge flere av informantene fikk skolte familiene ikke målt opp tilleggsjord, og dette hindret skoltene i å få en bedre lønnsomhet i gårdsdriften. Dette og kommunens båndlegging fra begynnelsen av 1960-tallet og trusselen om en fremtidig freding av Skoltebyen har vært den direkte årsaken til at skolte familiene ble tvunget til å legge ned sine småbruk.

Båndleggingen og fredningen av Skoltebyen har ført til at de siste av skoltefamiliene, som i mange år etter siste verdenskrig prøvde å etablere et nytt næringsgrunnlag i Skoltebyen, ble tvunget ut fra sitt tradisjonelle område[60] i Norge.

Mange av Neidenskoltene føler i dag at myndighetene har brukt Kulturminneloven av 1978 og fordrevet dem[61] fra deres siste kjerneområde i Norge. Frem til begynnelsen av 1970-tallet var det fortsatt noen av skoltene i Neiden, som hadde sin identitet, språk og kulturkunnskaper i behold.

Etter at de gamle[62] skoltene ble borte (døde) en for en har den kulturelle situasjonen forverret seg. Kun en håndfull av skoltene har i dag sin kulturelle integritet og identitet i behold.

Imidlertid skrumper også denne gruppen i Norge, og den kulturelle situasjonen er i en svært kritisk fase. I dag er det bare denne lille gruppen som sitter inne med kulturell kunnskap. Kun et par av Neiden skoltene har holdt ved like og pleiet de tidligere gode kontaktene med de finske skoltene i Sevettijärviområdet. Denne kontakten er helt vesentlig, dersom det i det hele skal bli mulig å få til en kulturell revitalisering.

Frem til 1950-tallet var skoltenes håndverks tradisjoner fortsatt inntakt, og noen av skoltene var fortsatt dyktige tømrere og båtbygger tradisjonen var fortsatt inntakt. I dag er det ingen av Neiden skoltene som kan føre båtbygger tradisjonen videre, men snekker- og tømrer tradisjonen er fortsatt i behold.

Kunnskapen om de ulike typer av de gamle håndverker- og håndarbeids tradisjoner og språket er hovedsakelig glemt av de nålevende Neiden skoltene. Imidlertid har det i de senere år også skjedd en positiv utvikling i Neiden, idet flere av bygdas ungkarer har giftet seg med finske skolte jenter fra Sevettijärvi området. Disse kvinnene har tatt språket til Neiden og nye skolte barn har blitt født i Neiden. Dette er i høyeste grad en ny og positiv utvikling, som kan komme til nytte for å få i gang en revitalisering av skoltekulturen i Neiden. I de siste årene har også flere av Pasvik skoltene gitt seg til kjenne.

---

[60] Et paradoks at norske myndigheter fører en politikk, som Sovjetmyndighetene førte under 1930-tallet.
[61] I strid med ILO-konvensjonn nr 169s prinsipper.
[62] Brødrene Jogar og Olli Ivanowitz.

Det kan kanskje vise seg at ikke alle Pasvik skoltene flyttet til finsk område på 1920-tallet, men at flere har levd siden den tid mer eller mindre skjult i det norske samfunnet.

I Skoltebyen har det i hundrevis av år vært liv og aktivitet hele sommeren, og i de siste snart tohundre år har det vært aktivitet hele året. Men fredningen har ført til at denne aktiviteten nå har blitt borte. Det het seg engang at skoltene var et lykkelig og et tilfreds folk.

Tiltross for at myndighetene i Norge kjenner til skoltenes særpregede historie og kultur, så er det i dag lite igjen i Neiden som synliggjør skoltenes tidligere levesett, kultur og språk.

4.7.2 Utviklingstrekk i Russland

Som tidligere nevnt levde alle skoltene i regionen frem til 1826 i et sii'da fellesskap, men fra da av begynte dette gamle sii'da felleskapet å gå i oppløsning. Først ble sii'daene på norsk side atskilt fra si'da felleskapet, og etter kollektiviseringen og Stalins utrenskninger begynte skolte sii'daene i daværende Sovjetunionen å gå i oppløsning. Som tidligere nevnt levde skoltene til 1826 i et stort sii'da fellesskap, men grensesettingen, den russiske revolusjonen, vinterkrigen og 2. verdenskrig førte til at dette unike sii'da fellesskapet gikk i oppløsning.

En av de russiske informantene fra Sjongoj berettet at slekten deres kom fra Suenjel i 1945, og at de var flere andre familier fra både Muetke- og Suenjel som kom samtidig. Informanten fortalte at det i dag bodde mellom 20-25 skolter i Songoj. Informantens familie hadde bodd på forskjellige steder etter 1940, da de ble tvangsflyttet fra Muetke sii'daen. Informantens slekt er spredt til Tomsk, Revda, Murmansk og andre steder i Russland.

Informanten var nesten 80 år og fortalte at hun begynte på barneskolen på et sted som het Kakkari, ca., 15 km fra Litza. Det var innenfor Petsamokilen, og man snakket bare finsk på skolen (på 1930-tallet). Informanten kunne ikke finsk ved skolestart, men hun lærte det ganske snart. For å vise det deklamerte hun et lite rim og sang en kort sang på finsk, som hun husket fra barneskolen i Petsamo. Etter vinterkrigen flyttet de fra Petsamokilen og begynte på en russisk skole (5. klasse), og ingen av elevene kunne snakke russisk ved skolestart. Informanten mintes og mente at navnet på stedet der hun gikk på barneskolen kunne vært "Sapadnajalitza"!

Elsa (Фекла) Levjenka
Informant fra Laparskaja

Imidlertid mintes informanten om at det var trivelig å gå på denne barne skolen, fordi de der fikk morsmålsundervisning det første året. Hun kunne fortsatt huske at læreren het Ivan Osipov, og at de brukte Zernokovs ABC. Imidlertid ble gleden ved morsmålsundervisningen kortvarig, fordi all undervisning fra andre skole år av ble på russisk. I årene etter 2. verdenskrig har situasjonen for skoltene blitt forverret i Russland.

Blant annet fordi de ble tvangs kollektivisert og sii'da befolkningene ble spredt rundt til ulike kollhoser på Kola. Ifølge informantene har det vært vanskelig i Toluma å stå frem som en samisk minoritet, og det har ført til en kulturell forvitring og kun et fåtall av har språket i behold. På vårt intervju runde var det kun noen av de eldste som kunne sitt morsmål.

Informantene gav tilbakemelding om at den kulturelle og språklige situasjonen for skoltene var svært kritisk i Russland. Skoltene bodde spredt og bosetningene hadde ikke kontakt med hverandre, men med noen få unntak.

Ifølge noen av informantene bodde det omtrent 60 skolter i Øvre Toluma, og de vanligste navnene er Gerasimoff, Osipov, Titov, Moshnikoff, Kobelev og Glohi[63]. I Toluma var de mest brukte navnene Gerasimoff, Moshnikoff og Osipov. Det var få av skoltene i Toluma som hadde kontakter med skolter i andre distrikter eller i utlandet men noen mente å ha slektninger i Finland. Informanten fra Øvre Toluma var opprinnelig fra Muetke sii'daen, og bodde der sammen med sin mann i en gammel brakke fra anleggstiden. Hun var en ildsjel og ønsket å formidle sin kunnskap til yngre generasjoner, dersom hun fikk noe økonomisk bistand.

[63] Notoserski familie navn

Den økonomiske og politiske situasjonen i Russland i dag gir heller dårlige odds for å videreformidle disse kunnskapene til den yngre generasjonen. Det generelle inntrykket fra vårt lille intervju runde på Kola var svært nedslående, og det var svært få lyspunkter som kunne gi oss en indikasjon om en mulig positiv utvikling i så måte.

4.7.3 Utviklingstrekk i Finland

Frem til 1826 bodde skoltene i regionen i et sii'dafellesskap, men grensesettingen i 1826 førte til at sii'dafellesskapet gikk i oppløsning. Imidlertid fungerte det gjenværende sii'dafelles-skapet stort sett som før, men med visse begrensinger.

Grensesettingen mellom Norge og Russland-/Finland skapte en del problemer for dette sii'dafelleskapet, men de gjenværende sii'daene på det finske- og russiske området fungerte likevel frem til 1920-tallet.

Den russiske revolusjonen fikk en negativ betydning for dette sii'da felleskapet på Kola, men konsekvensene ble først alvorlige etter Stalins utrenskninger på midten av 1930-tallet.

Man kan kanskje si at skoltene i den finske Petsjengakilen likevel levde et sorgløst liv frem til vinterkrigen i 1939, men krigshandlingene tvang dem til å flytte. På slutten av november 1939 ble de nødt til å flyte til Tervola i Finland, men mot slutten av mai flyttet de fleste tilbake.

De finske soldatene hadde brent det meste av bebyggelse, og den ustabile situasjonen gjorde at de fleste etablerte seg nærmere den finsk-/russiske grensen. Der tok de inn på forskjellige hytter som ikke var brent ned av de finske soldatene.

Familien Euleia[64] og Pavel Sverdloff med 3 døtre og en sønn bosatte seg ved Nallasjärvi. Vanligvis hadde de tidligere bodd om vintrene i Suonikylä[65], og om somrene ved Akkajärvi og ved Syysjärvi om høstene. Eulelias far var kommet som stesønn fra Nuorthjärvi sijdd til Gauriloffslekten og het Pekka Moshnikoff, men vinterkrigen førte til at alle familiene måtte flytte fra sine vanlig boområder.

Informanten Vassi Semenoja
Datter til Eulelia og Paval

Våren 1940 flyttet familien til sommerboplassene ved Akkajärvi, der de oppholdt seg til januar-februar 1941. Etter ordre fra finske soldatene måtte de igjen flytte derfra videre til Heinäjärvi. Derfra måtte de igjen på kort varsel flytte. De fikk bare med seg noe mat og litt sennagress, og måtte ellers forlate alt de eide av jordisk gods.

I Heinäjärvi bodde de fra 1942 til 1943, men våren 1943 måtte de igjen flytte videre til Nangojärvi. Derfra måtte de igjen flytte videre et stykke til fots og fortsatte videre med bil til Peltojoki ved Kamanen, der de ble til jul. Derfra måtte de senere tilbake til Virtaniemi, der de ble boende et stykke utpå vinteren. Senere på vinteren måtte de flytte til Hiasniemi i Inari.

Engang i januar 1944 ble de fleste av skoltene sent ned til Østerbotten og Kalajoki, og der ble de boende et par år. De som var arbeidsføre fikk arbeide i skogen, mens andre fikk arbeide på gårdene i distriket.

De fleste av skoltene hadde vanskeligheter med det finske språket, noe som ifølge flere av informantene ofte gjorde hverdagen svært komplisert. Noen av skoltene hadde fått med seg husdyra til Østerbotten, men de fikk ikke plass på bilene/togene for å transportere husdyrene tilbake ditt de ble flyttet etter krigen.

De fleste måtte slakte dyrene og familiene fikk tatt med seg noe kjøtt, som ble saltet i små trebeholdere. Noen av skoltene fikk tatt med seg sine rein da de flyktet fra sine boplasser, men fleste parten av reinen ble igjen. De fleste fikk svært lite med seg, da de flyktet til Finland og mye ble borte under de forskjellige transport etappene.

---

[64] Pikenavnet hennes var Moshnikoff
[65] Vinterbyen- vinterboplassen

Om våren 1945 reiste skoltenes tillits mann Jaako Sverdloff[66] til Helsingfors, fordi han hadde hørt at myndighetene trengte kjentfolk til en grensekommisjon. Den reisen førte til at han ble engasjert i en arbeidsgruppe som skulle dra til Inaretraktene for å trekke om nye grenser for ressurs områder. Men dette arbeidet ført ikke til noen resultater i første omgang. De som hadde evakuert fra Suenjel til Østerbotn kom tilbake i 1945 ble boende langs Luttoelven og på begge sider av veien (sør for elva).

De bodde i tilfeldige hytter/ stuer og tyskerbrakker (fangeleire osv.) og ved Nangojärvi. Blant annet Jaako Sverdloffs familie, Vassi og Pekka Semenoja og flere andre skoltefamilier bodde der.

Skoltene diskuterte også om de skulle flytte tilbake til Sovjetunionen, men de viste at de ikke fikke flytte til sine gamle boplasser i Petsamikilen. Under et møte i Ivalo ble dette drøftet og flere av de eldste kunne gjerne tenke seg å flytte, men de yngre mennene ville det ikke og slik ble det. I et annet møte ble det diskutert om de kunne leve av fiske og reindrift i området, men de ble enige om at sjøene i området var for små for en såpass stor befolkning. Skoltenes tidligere flytningsmodell var fiske og reindrift, og fisket var den viktigste ressursen for denne modellen. I begynnelsen ble skoltene som kom fra Petsamokilen til Nellimområdet boende i bunkers og skyttergraver (under jorden) som var bygd av tyskerne. Alle slike bunkers mellom Käväjärvi og Nellim var stort sett bebodd av skoltene.

Den lokale befolkningen var imot og ville ikke ta imot en ny samisk befolkning i området. Inaresamene drev også med reindrift i området, så mulighetene for skoltene til å etablere seg med reindrift i området var urealistiske. Det førte til at skoltene avholdt et bygdeforsamling (Kyläkokous) og der ble det besluttet at noen av skoltene skulle foreta en ny befaring av arealene mellom Norge og Inaresjøen.

Sommeren 1947 reiste derfor Jaako og to andre skolter for å se på det gamle Neidensii'da-området som var blitt på finsk jord. De hadde med seg en representant fra myndighetene og en kjentmann fra stedet. Befaringen åpenbarte store områder med gode reinbeiter og mange rike fiskevann. Under befaringen ble det konstatert at det i Sevettijärviområdet kun bodde noen få samer og finlendere. Dette skapte en ny optimisme for skoltene i landflyktighet.

De finske skoltene kjente til at landområdet de hadde befart hadde tilhørt det gamle Njauddâmsii'daen, og egentlig var et naturlig sted for skoltene å bosette seg. De som hadde deltatt under befaringen mente at området på mange måter lignet på Suenjel, og at man her kunne leve etter den gamle livsformen med flytninger etter årstidene. Dette var det stor uenighet om og det ble avholdt en bygdeforsamling (kyläkokous), og i dette møtet ble det grundige diskusjoner om reindriftsform, levesett og sted for bosetning. På dette møtet ble det blant annet bestemt at Suenjelskoltene skulle slå seg ned i Sevettijärviområdet, mens Pasvik- og Petsamoskoltene skulle bosette seg i et område sør for Inaresjøen.

Den siste befaringen gav bygdeforsamlingen et godt grunnlag for til å fatte flere viktige og avgjørende vedtak. Blant annet ble det bestemt at befolkningen skulle bli bofaste og drive en ny form for stasjonær reindrift, men bosetningene skulle sprees utover et større område.

Videre ble det fattet vedtak om at familiene skulle bygge sine boliger på de best egnede plassene ved de forskjellige innsjøene, der de enkelte familier senere ble tildelt boligtomter.

Disse befaringene og særlig den siste førte til at den finske regjeringen la frem en omfattende plan for å utvikle en fremtidig og permanent bosetting for skoltene i Sevettijärvi. Planen gikk ut på at staten skulle hjelpe til med finansiering av de nye helårsboligene for alle skoltene. Myndighetens plan gikk ut på at vinterbyen i Suenjel ble modell for familiebosetningene i det nye området, nemlig små tømmerhytter med et soverom, en oppholdsstue med peis og en kjøkkenkrok samt et mindre stabbur. Hver skoltefamilie kunne senere utvide etter behov.

Bygdeforsamlingens vedtak ble i store trekk fulgt, men med noen unntak. Skoltene som i dag bor i Nellimområdet kommer i hovedsak fra Petsamosii'daen, mens de som bosatte seg etter krigen ved Käväjärviområdet kom fra Pasviksii'daen.

[66] Bror til Pavel Sverdloff – de var 3 brødre Pavel – Kiurel – Jaako

Før man kom igang med den permante flyttingen ble det satt igang et omfattende arbeide med å fordele og merke boligtomter til de enkelte skoltefamiliene. Deretter ble det funnet passelige tomter for plassering av internatskolen og kapellet, som senere ble bygget ved enden av Sevettijärvi. Myndighetenes planer ble godt mottatt av skoltene og vedtatt i et bygde-forsamlingsmøte/ kyläkokous.

Skoltene hadde mistet det meste under evakueringen og under oppholdet i Finland. Det ble derfor satt i gang en pengeinnsamling for å skaffe penger til å bygge nye boliger for skoltene. En av de første og viktigste bidragsyterne for denne innsamlingen var en sveitser ved navn Robert Crottet. Før vinterkrigen hadde han bodd sammen med skoltene i Suenjel og var blitt svært glad i dem og deres levesett.

Like etter 2. verdenskrig hadde Crottet fått høre at skoltene i Petsjengakilen ble tvunget til å flytte fra sine boplasser p.g.a. vinterkrigen. Derfor reiste han like etter 2. verdenskrig til området for å se hvordan "hans" venner klarte seg. Crottet ble en svært god venn og hjelper[67] for de finske skoltene under en svært vanskelig og kritisk fase etter 2. verdenskrig.

Sveitserens personlige økonomiske og sosiale engasjement bidro til at den finske stat raskere kom med mer bistand. Den økonomiske hjelpen ble i første omgang brukt til å bygge mindre boliger og til innkjøp av livdyr til skoltefamiliene som manglet rein.

Dette førte til at høsten 1948 reiste de fleste familiefedrene med sine eldste sønner til sine nye boplasser, som var utdelt og bygde små tømmerhus og uthus der. Ofte foretok de en grundig befaring for å finne ut om det kunne finne bedre plasseringer for boplassen i nærheten, der de kunne bygge boligen.

Et eksempel på dette er Pekka Semenoja, som ikke bygde boligen på det oppmerkede stedet. Pekka befarte området og bygde familiens bolig innenfor sitt område ved Kirakkajärvi, men av praktiske grunner også nærmere Sevettijärvi[68].

Ifølge en informant har den finske stat sørget for levelige kår for de finske skoltene etter krigen. Som nevnt fikk skoltene i Finland i 1948-49 en viss økonomisk bistand for å bygge de små boligene sine, og i perioden mellom 1948 og 1952 fikk de bistand til å kjøpe ca 1200 rein og i tillegg fikk de spesielt gunstige lån for å kjøpe inn livdyr for etablering av reindrift.

Fra 1974 kom det nye statlige finansierings ordninger for de finske skoltene med blant annet 50-75 % statlige tilskudd og gunstige lån til nye og moderne boliger med 4% lånerente. Videre fikk skoltene like gode betingelser for tilskudd og lån for bygging av hytter ved fiskevann.

De finske skoltene telte omkring 500 da de fikk sitt nye område i 1949, mens tallet for de norske skoltene på den tiden var rundt femti. De av skoltene som bosatte mellom Nitsijärvi og norskegrensen kom i hovedsak fra Suenjelsii'daen, og bosettingen ble spredt rundt til utallige innsjøer langs en akse mellom Inaresjøen og Neiden i Norge.

I denne bosetningen kom noen få familier fra Pasviksii'daen. Blant andre Gerasimoff og Jefrimoff familien[69], som bosatte seg ved Rautojoki i Sevettijärvi. En annen familie (Gauriloff) fra Suenjell bygde seg bolig i Nellim like etter ankomsten fra Østerbotten, og de flyttet derfor ikke etter planen til Sevettijärvi.

Etter krigen ble det bygd 52 bosetninger i Sevettiområdet og 40 bosetninger i Nellim-og Käväjärvi og 3 bosetninger i Pikko Petsamo. Bosetningene eller skolte boligene, som de ble kalt besto av et lite toroms tømmerhus, stabbur/ uthus og ofte et lite laftet sauna.

I Petsamokilen bodde skoltene før krigen langs veien og de ble derfor kjent med mange finlendere, som også bodde i området. De hadde lagt merke til at verden endret seg rundt dem, og flere av dem fikk arbeide hos de finske i området, også i det finske Petsamo.

Dette berettet en av de finske informantene, som fortalte at hans far arbeidet for finske geologer i Petsamo før vinterkrigen.

---

[67]Crottet gav alle pengene etter salget av boken "Måne over Suenjel" til oppbygging av boliger for skoltene.
[68] Kortest mulig vei til barneskole, kirke og lokalt handelssted.
[69] Prokoff Jefrimoff var gift med Katri Gerasimoff, som bodde ofte hos Jogar og Ragnhild Ivanowitz i Neiden.

Familien hadde bygd ny bolig blike før de måtte flykte under vinterkrigen. Informanten berettet videre at etter krigen, da de hadde bosatt seg i Nellimområdet hadde de planer om å begynne med reinsdrift og fiske. Inaresamene hadde allerede et etablert reindrift i området, så denne idéen måtte de slå fra seg og de fleste av skoltene i Nellim området satset derfor på å finne et annet arbeide for å livberge seg.

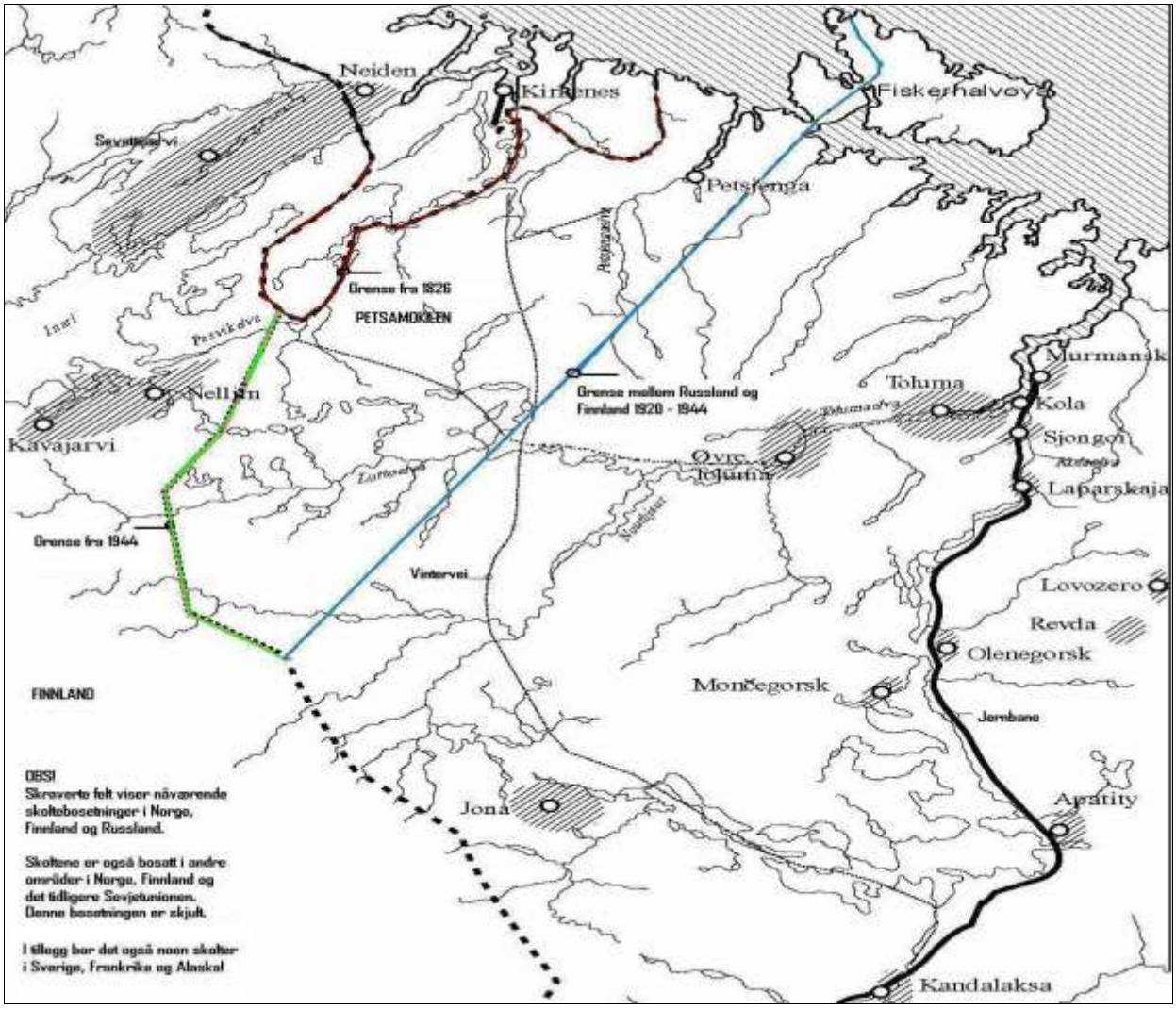

Etter krigen ble tyskerne erstatnings pliktige til Russland og Finland var skyldig til Tyskland. For at den finske stat skulle klare å betale krigserstatningen til Russland, ble landene enige om at gjelda kunne betales ved at Finland gav de store fossene i Pasvikelva til Russland.

Finlenderene fikk i oppdrag å bygge kraftverk ved fossene Jeniskoski, Kaitakoski og Rajakosko i Pasvikelva etter krigen for Russland. Kraft utbyggingen skapte hundrevis av arbeidsplasser, og denne utbygningen fikk stor betydning for syssel setningen i hele Finland.

Det var et stort finsk selskap "Imatra Voima" fra Sør-Finland som fikk entreprisen for å bygge kraftverkene av Sovjetunionen. Arbeidene med å bygge opp kraftverkene begynte i 1946 og ble avsluttet i 1959. Dette kraftselskapet ble engasjert noe senere av russerne til å bygge vei fra Raja-Jooseppi til Øvre Toluma og Toluma. Etter at vei prosjektet ble ferdig fikk selskapet nok et oppdrag om å bygge en siste kraftstasjon i Øvre Toluma, og den ble ferdigstilt i 1965.

Arbeidene med kraftutbygingen var den største arbeidsplassen som "Imatra Vima OY" har hatt i utlandet, og selskapet skrev tilsammen over 10 000 pass under byggeperioden. Det var en klondike stemning i Inari- og Ivalo-kommune under hele denne lange byggeperioden.

Mange skoltene fra Nellim området var ansatt under hele denne lange bygge perioden, og de sto seg derfor svært godt økonomisk. De fleste av skoltene som var i arbeide var naturlig nok fra Nellim området, men flere av skoltene fra Sevettijärvi området var også sysselsatt der.

Fra midten av 1950-tallet merket skoltene som drev med reindrift at reinbeitene ikke var så gode som de først hadde antatt. De hadde heller ikke forutsatt at stasjonær beiting ville føre til en raskere ned sliting av mose markene, og at de ikke burde ha for stor reinflokk i området.

Også fisket begynte å bli dårligere, og den spredte bebyggelsen førte til at det tidligere tette og nære kulturelle samholdet og i kultur fellesskapet ble dårligere med årene.

Den spredte bosetningen førte til at samholdet ble borte og folk ble mer innadvendte, og det ble tydeligere at skoltenes tidligere sosiale samværform i vinterbyen ble borte. Etter noen år førte dette til en ytterligere sosial oppløsning, som igjen førte til at de unge begynte å flytte ut.

Guttene flyttet fordi det ikke var behov for flere reingjetere, og de unge jentene som vokste opp fikk det kjedelig og de flyttet for å få et mer spennnende liv. Noen av ungdommene reiste til Norge, mens andre reiste til Sør-Finland og giftet seg med nordmenn og finlendere.
Bare noen få av skolte jentene giftet seg med menn fra sin egen gruppe.

I dag finnes det mange blant skolte guttene i Skolte området, som aldri fant noen kone fra sin gruppe. Særlig fra slutten av 1960-tallet begynte etterkrigs generasjonen å flytte i et stort antall sørover til Helsingfors, Stockholm, Malmø, Tammerfors, Obu, Gjøteborg og andre større byer. De unge menn flyttet hovedsakelig, fordi det var små muligheter for å skape seg et levebrød i skolte området[70].

På begynnelsen av 1970-tallet finansierte Jordbruks- og skogsbruksministeriet en undersøkelse for å få en oversikt over av skoltenes daværende situasjon i Finland.

En av informantene[71] ble involvert i prosjektet og fikk i oppdrag å intervjue alle skolte familier i området for å få en oversikt over deres situasjonen. Omtrent i samme periode (1972) ble det nedsatt en egen komité, som hadde et mandat å foreta en undersøkelse av hele området i Nord-Finland.

Rapportene fra disse prosjektene førte blant annet til en ny revidering av Skolteloven i Finland. Dette fikk som konsekvens at skoltene i Skolteområdet fikk bygd seg nye og moderne boliger, og det ble bygget bilveier til alle skolte bosetningene innen Skolteområdet. Finansierings ordningen gav de enkelte skoltene innen "Skolteområdet" muligheter til å etablere en egen skolte bosetning på særlige gunstige vilkår.

Denne ordningen gjaldt over noen år, og den økonomiske støtten varierte mellom 35-75 %, alt etter den enkeltes økonomi. Tilsvarenede finansierings ordning fikk den enkelte skolte familie for å bygge seg fiskehytter (sommerplasser), der de kunne drive innlands fiske for å styrke sitt næringsgrunnlag. Disse finaniserings ordningene gjaldt både for skoltene i Nellim- og i Sevettijärvi området.

Foranstående finansierings ordning ble som en følge av revideringen av Skolteloven og de foran nevnte undersøkelsen og de etterfølgenede rapportene.

Utgangspunktet for reglene i Skolteloven er/var at det var skoltene som drev med reindrift og fiske, som skulle bli gitt et tilskudd for å etablere en sommerplass. Men ifølge informantene fikk alle skolter som søkte innen tidsfristen tilskudd.

Under hele 1970-tallet hadde skoltene muligheter til å søke om fiskeplasser, og de som søkte fikk tilskudd til å bygge fiskehytter. Skolteloven gjelder kun innen *skolte teritoriet* og innebærer at myndighetene gir skoltene bo- og bruksrettigheter til bruk av ulike ressurser i dette området. Blant annet bruksrettigheter til reindrift, fiske, mose, sennagress, elvesnelle og brensel og bygningsmaterial av statens skog innen dette teritoriet.

[70]En forsker, Erki Asp, gjorde i 1962 en større undersøkelse på folks identitet i dette området.

[64] Informanten var finnlender med høg utdanning og gift med en finsk skolt.

[71]Dette er beskrevet under pkt 3.1.3, pkt. 4.2 og mer utførlig under pkt. 4.7.1.

4.8.0 Kulturens situasjon i Norge, Russland og Finland

Den kulturelle situasjonen for skoltene i de tradisjonelle sii'da områdene (1-8, pkt. 3.1.1) som rapporten omhandler er svært variabel. Skoltene med røtter til de 7 siste sii'da områdene under pkt 3.1.1, som lever spredt i Russland er deres kulturelle situasjon svært kritisk i dag.

4.8.1 Kulturens situasjon i Norge

Den kulturelle situasjonen for skoltene i Norge er i en oppløsnings fase, og har mange likheter med situasjonen på russisk side. Etter grensesettingen har den kulturelle situasjonen forverret seg ganske raskt på grunn av de tap som kulturen har blitt påført[72].

Den kulturelle situasjonen for de norske skoltene har gått jevnt nedover etter siste krig, og de har aldri mottatt spesielle støtteordninger som samene i Norge for å ivareta sin kulturelle egenart, språk eller støtte til næringsetablering.

På begynnelsen av 1990-tallet søkte foreningene "Skoltene i Norge" og "Østsamene i Neiden" Samisk språkråd om støtte for språk opplæring, men begge foreningene fikk avslag. Skoltene har også på 1990-tallet søkt Samisk Næringsråd om støtte til næringsutvikling i Skoltebyen, men fikk avslag. Dette viser også hvor viktig Sametinget mener det er å bevare skolte kulturen i Norge.

Skoltenes situasjon i Norge har blitt katastrofal etter at Sametinget fikk et statlig mandat og fikk skoltene inn under sitt ansvarsområde. Skoltene i Norge har opp gjennom historien vært skeptiske til den nordsamiske forvaltningen, og den nåværende situasjonen bekrefter denne frykten.

De fleste av informantene i Norge er imot at den norske stat har lagt de norske skoltene under Samtingets forvaltning. Sametinget har økt den lokale konflikten i bygda ved å trekke inn de av "østsamene" som i de senere år har motarbeidet de organiserte skoltene. Blant annet har hver av disse personene frasagt offentlig sin kulturarv[73], noe som viser at de har et stigmatisert forhold til egen kultur bakgrunn.

Denne koblingen viser at Sametinget ikke ønsker å arbeide for å synliggjøre skolte kulturen, men ønsker å skape en større splittelse mellom skoltene i Norge for å styrke den generelle samiske kulturen i kommunen.

Fredningen av Skoltebyen har blitt en katastrofe for de norske skoltene, fordi Skoltebyen er skoltenes siste kjerneområde i Norge. De norske samene har flere kjerneområder i Norge, mens skoltene bare har Skoltebyen. På kort tid har Sametinget i Norge bidratt til at skoltene har blitt kastet ut den siste del av Neiden sii'daen, noe som vil føre til at skolte kulturen om få år blir borte fra norsk jord. Dette er etter informantenes oppfatning Sametingets virkelige målsetning.

Sommeren 1999 ble Østsamisk Museum i Neiden etablert på samiske premisser, og de organiserte skoltene protesterte både skriftlig og muntlig til den feilslåtte utviklingen. Sametinget svarte ikke på denne henvendelsen, men lot De Samiske Samlingers styre fortsette å overstyre skoltene i denne etableringen.

Sametinget/ De Samiske Samlingers styre[74] ikke tok hensyn til de tidligere premissene for etableringen. Det hele endte med at medlemmer fra foreningen Skoltene i Norge" også tok avstand fra "Tusenårsfeiringen", fordi hele feiringen ble en ren nordsamisk markering (planlagt av nordsamene).

Tusenårsmarkeringen var et bedrag, fordi nordsamene er innvandrere/ kolonister på lik linje med kvenene. Det er et historisk faktum at skoltene er områdets urbefolkning, og at Sør-Varanger kommune ble dannet av deler av de tidligere skoltesii'daene, Njauddâm og Peäccam etter at grensen ble fastlagt i 1826 (Jfr. NOU 1997:4, kapittel 7).

---

[72] Dette er beskrevet under pkt 3.1.3, pkt. 4.2 og mer utførlig under pkt. 4.7.1.

[73] Brev fra Fritz Mathisen m.f. Østsamer, datert 30.04.97 til div departementer, pol. Partier, fylkesmann m.fl. I brevet fremgår det at de ikke ønsker særrettigheter på etnisk grunnlag.

[74] Utnevnt av Sametinget

Men virkeligheten er at nordsamene ble oppmuntret av de norske myndigheter til å kolonisere skoltenes områder før grensen ble en realitet i 1826. Feiringen var i høyeste grad planlagt for å usynliggjøre skoltene som områdets urbefolkning, og for å skape et inntrykk av at nordsamene støttet skoltene i etablering av et lokalt kultursenter- og museum for skoltene i Neiden.

Dessverre er denne forannevnte prosessen styrt av Sametinget, som ønsker et Østsamisk museum på samiske premisser. I disse dager befester de samiske kolonistene sine posisjoner som urbefolkning i området, mens skoltene og deres historie blir usynliggjort og assimilert i nordsamenes historie.

I de senere år har Sametinget bevilget penger til en hel rekke nordsamiske aktiviteter i kommunen, mens slike bevilgninger til skoltene i hovedsak har blitt avvist i alle år.
Blant annet har Samisk kulturråd i de siste årene avvist all driftstøtte til skolteforeningene i området.

I dag gir Sametinget støtte til den historie forfalskningen som pågår i Sør-Varanger. Blant annet til ulike lokale nordsamiske foreningene og andre som arbeider for å styrke den nord-samiske kulturen i kommunen.

Både kvenene og sigøynerne har fått statlige bidrag for å synliggjøre deres særpreg og kultur, men skoltene er fortsatt utelatt og glemt i Norge. De norske statlige myndigheter har glemt skoltene og overlatt de til Sametingets overformynderi! Skoltene ble underlagt Norge etter 1826 fra tidligere var skoltene under russisk jurisdiksjon. Skoltene hadde sitt eget felles forvaltningssystem «Norrâz».

Før 1826 var skoltene ofte i konflikt med de Lutherske lapper. Derfor er det svært beklagelig at de norske statlige myndigheter har overlatt skoltene til deres tidligere fiende! Sametinget utropte Skoltebyen til samenes 1000 årssted og bruker skoltenes tusenårige historiske rettigheter til land og vann i Barentsregionen, som deres egen!

Som de fleste i Nord-Norge og Finnmark kjenner til, så er de såkalte «samene» innvandrere, mens skoltene kan dokumentere sin historiske tilstedeværelse i Skoltebyen.
Når myndighetene anerkjenner at Skoltebyen er stedet med en flere tusenårig bosetning av skolter, så er mitt spørsmål hvordan kan de statlige myndigheter godta at skoltene har blitt kastet ut fra sin siste kjerne område!

Hvordan kan en annen gruppe overta skoltenes historiske rettigheter, mens skoltene som kan dokumeneter sine historiske tilstedværelse i Skoltebyen ikke har blitt anerkjent som urfolket? De statlige dokumentene fra grenseforhandlingene finnes som viser de historiske fakta, men de statlige myndighetene i Norge har ikke sett på dokumentene!

De norske statlige forvaltningsmyndigheter må se til Finland, som har anerkjent skoltene som en særskilt urbefolkning og en minoritetskultur. Den norske rettstaten har latt seg manipulere av Sametinget.

Sametingets organer har med utroping av Skoltebyen okupert Skoltebyen og skoltene har blitt et som en liten gruppe minoritetsgruppe i Norge!

Ifølge flere av de norske informantene, så vurderer noen av de å saksøke den norske stat eller Sametinget for at skoltene har blitt kastet ut av sitt siste lille kjerneomtråde i Norge.

Ikke bare har de blitt kastet ut av sitt kjerneområde, men dette uten noen form for vederlag eller erstatninger! Dette mener de strider mot internasjonale konvensjoner. Informantene er forarget på myndighetene, som påberoper seg å være minoritetsvennlige og stadfestet fredningen av Skoltebyen.

I NOU 1997.4; kap. 7 er skoltenes tidligere tap beskrevet, og fredningen bidrar til å utslette skoltenes identitet og kultur i Norge. I fredningsdokumentene har Samisk kulturminneråd (underlagt Sametinget) skrevet at fredningen er for å styrke skoltene i en revitaliseringsprosess, men dette er et bedrag for å skjule de faktiske forhold. For å belyse dette tas med utdrag fra fredningsdokumentenes grunnlag for å vise dette, sitat:

”En styrking av skoltesamisk kultur i Norge må ta utgangspunkt i Neiden, og fredningsforslaget har dette som et viktig grunnlag.Det har stilt store krav til hvordan fredningsforslag- og bestemmelser er blitt utformet, og at fredningen er blitt relatert til andre kulturverntiltak.”

Dette er tomme formuleringer de norske myndighetene har fått servert, som Sametinget overhodet ikke har tatt på alvor. Siden Sametinget i 1995-96 engasjerte seg i skoltesaken har skoltene blitt ført bak lyset, og Sametinget har fått tilført økte de statlige bevilgningene for å forvalte i skoltens tradisjonelle områder uten at det har ført til noe bedring av skoltenes økonomi! Neidenskoltene har pr i dag ingen som er lønnet eller har lønn for å formidle kulturen på egne premisser! Pr i dag på Sametingets premisser!

Frans Hallonen bor i Danmark
Norsk informant født 1918

Denne formidlingen er i hovedsak styrt av det samiske systemet, enten på Regjeringsplan eller fra det samiske forvaltningssystem. Dette viser at skoltene i Norge er umyndiggjort av de statlige myndigheter i Norge. Det er dokumentert at skoltene er den eldste minoriteten i Norge, men dette blir ikke tatt til følge av den norske regjering og Storting.

Årsaken er at Sametinget i mange år har bidratt til en systematisk omskriving av samenes historie i Norge og Norden, der viktige og grunnleggende dokumentasjon av fakta er utelatt. Denne samiske historieskrivning har etter undertegnedes oppfatning vært for lite nyansert og det har ført til en usynliggjøring av skoltekulturen og de faktiske historiske forhold.

Norge er ifølge den tidligere verdikommisjonen et samfunn, som ivaretar grunnleggende menneskerettigheter og verdier. Også ifølge denne kommisjonen tar Norge vare på sine små minoriteter og urbefolkninger, men skoltene er i denne sammenhengen utelatt og glemt.

I Norge eller Neiden er det meste av tradisjonsstoffet blitt borte, men det finnes fortsatt noe muntlige tradisjonstoff blant de eldre i Neiden. Som tidligere nevnt mistet skoltene i Norge etter grensesettingen gradvis alle rettigheter og ressursgrunnlag for å ivareta sine tradisjonelle næringer. Skoltene i Norge har heller aldri mottatt noen støtteordninger eller kompensasjoner for å kunne bevare eller videreføre sin kulturarv. Mange av skoltene i Norge mener også at fredningen av Skoltebyen har ført til at de har blitt fordrevet fra sitt siste kjerneområde i Norge, noe de ikke hadde forventet skulle skje.

Det finnes to foreninger som har intensjoner om å arbeide for å ivareta og synliggjøre skoltenes kultur og rettigheter i Norge. Den første foreningen ble dannet i siste halvdel av 1980-tallet og heter ”Østsamene i Neiden”, mens den andre organisasjonen ble stiftet i 1992 og heter ”Skoltene i Norge”. Begge foreningene arbeider mot et felles mål, nemlig å synliggjøre den historiske uretten og arbeider for at skoltene i Norge får en viss kompensasjon for de historisk dokumenterte rettighetstapene.

Den historiske dokumentasjonen i NOU 1997:4, kapitel 7 viser at Neidenskoltene før 1826 hadde bruksrettighetene til alle ressursene i det området som ble Sør-Varanger kommune. Dokumentasjonen viser at skoltene hadde et valgt sii’dastyre, norrãz, som administrerte og passet på at reglene ble fulgt. Skoltene i Norge, som har organisert seg, mener at de norske myndigheter nå må besinne seg å gi skoltene i Norge den støtten de har krav på i henhold til internasjonale- og nasjonale regler for menneskerettigheter og konvensjoner.

4.8.2 Kulturens situasjon i Russland

Den russiske revolusjonen og Stalins utrenskninger førte til at skoltene ble spredt omkring i Russland, og i dag har de fleste mistet sitt språk og er assimilert i det russiske samfunnet. Det norske Sametinget har i 30 år arbeidet på russisk side med det formål å hjelpe de ”russiske lappene på Kola”. Hjelpen har på mange måter skapt en optimisme i de ulike lokal samfunn. Men etter undertegnedes oppfatning har denne hjelpen fra de norske samene en bakside, som undertegnede mener har vært svært kritikkverdig.

Den nordsamiske bistanden ble etablert for ca. 30 år siden, og mye av denne bistanden har sannsynligvis hatt stor lokal betydning.

Imidlertid betrakter undertegnede den språk opplæringen på Kola i begynnerfasen, som svært betenkelig og med en klar baktanke. Spesielt fikk en mengde Kildinlapper (skolter?) på Kola i mange år opplæring i nordsamisk. Det ble ikke gitt økonomisk bistand for morsmålsunder-visning i første fase, men det ble i denne viktige fasen lagt vekt på opplæring i nordsamisk.

Deretter har nordsamene systematisk dessinformert de "russiske lapper"[75], idet nordsamene har fortalt at de og Kolalappene var "et folk" med samme historie. De er helt ulike folk!

I dag sier man at Kildin lappene har en dialekt nærmere det nordsamiske enn de russiske lapper/ skolter, og av den grunn er de "samer" på lik linje med nordsamene.

30 års påvirking har ført til store konsekvenser, også på det språklige plan i Kildin området. Men ser man på Kildin lappenes øvrige kultur symboler, så er de ortodokse, har den samme klesskultur, leuddtradisjon[76] og befolkningen ligner mer på det man i dag på nordsamisk betrakter som skoltene på Kola enn nordsamene[77]. Men i en historisk sammenheng ble urbefolkningen på Kola tidligere kalt for de russiske lapper og de levde i et stort sii'da-fellesskap, der SOBBAR var sii'daenes øverste administrative og politiske organ på Kola.

Også den norske samemisjonen med sitt misjoneringsarbeide har bidratt sterkt til å bryte ned på de russiske "lappers særpreg". Undertegnede henviser også til den russiske biskop Simon fra Murmansk, som kritiserte sterkt (eget videoopptak som dokumentasjon) samemisjonens virksomhet på en tverrkirkelig konferanse for Barentsregionen i Alta (11-13. september 1996).

På russisk side finnes det i dag ingen generell undervisning for skoltene i noen områder, men det finnes noen ildsjeler som er villig til å undervise bare de blir gitt rammebetingelser for det. De russiske skoltene har heller ikke organisert seg i egne foreninger, men flere er sannsynligvis med i de 17 lokale foreningene på Kola.

Ifølge Kola lappenes president Nina Afanasjeva (kildinlapp), så er språk situasjonen for "lappene" på Kola svært vanskelig. Notoserski dialekten holder på å dø ut og den kulturelle situasjonen er svært dårlig. Ahkel- og Ter dialektene står i fare for å bli borte. Etter det Nina kjenner til finnes det sannsynligvis bare en eller to personer som fortsatt behersker disse to dialektene.

Det er i disse dager utarbeidet en ordbok på Ter språket, men det mangler penger for å få gitt ut boka. Etter hennes oppfatning er finansierings problemene det vanskeligste for å få trykt og gitt ut ord- og lærebøker med de ulike dialektene å Kola. Etter hennes oppfatning står Kildin dialekten sterkest i Russland, mens de andre dialektene står svakere.

Det finnes en del ordbøker som er utgitt for barne skolene, men det er få skoler som har obligatorisk opplæring. Imidlertid fortalte hun det blir gitt undervisning på Kildin språket på barneskolen i Lovuzero. Hun fortalte også at det var gitt ut noen få dikt samlinger. I nærmeste fremtid utgis to bøker av Sandra Antonova i Karasjok. Samepresidenten[78] fortalte videre at hadde de et godt samarbeide med Davigirji i Karasjok. Hun fortalte også et de hadde et godt samarbeide med et firma i Tyskland, som utgir et magasin kalt "Sapmi".

Når det gjelder kulturelle arrangementer eller festivaler, så er de fleste organisert som årlige kulturfestivaler i Russland. De mest kjente er festivalen i Ålenegorsk i april måned, kultur-festivalen før påske og fiske-/ sportsfestival i Lovuzero i juni samt en sportsfestival i Laparskaja i september. Sistnevnte festival var forskjøvet i år.

Undertegnede og Johan Kalstad besøkte og dokumenterte noe fra Laparskajafestivalen, der vi også deltok i lassokastingen.

---

[75] Vanlig betegnelse på 1800-tallet, og lapp betyr nomade på finsk. Begrepet same om de russiske lapper har de norske samene innført i Russland på 1960-70-tallet.

[76] Skoltenes sangtradisjon.

[77] Nordsamene har sin opprinnelse fra Hämä i Sør-Finland, og har aldri blitt kalt de russiske lapper

[78] Presidenten er valgt som leder/ president for Kola sameforening av 17 lokale sameforeninger.

Ifølge noen av de russiske informantene var det vanskelig å stå frem som en same i noe lokal miljøer. Skolte begrepet var ukjent for de fleste, og når de skulle fortelle om egen bakgrunn ble det bare om familieforhold og sii'datilhørighet. F. eks. deres forfedre kom fra Muetke-, Petsjenga eller Noto-serskisii'da, og hvilke familier de var i slekt med. Etter inntrykket fra intervjuene med de russiske skoltene, så var kulturen i en krise situasjon som i Norge. Heldigvis var det fortsatt enkelt personer som satt inne med kultur og språk kunnskaper, og en kulturell revitalisering er absolutt mulig. Det haster og ildsjelene trenger bistand før de blir for gamle. (Bildet er tatt i Laparskaja av undertegnede. Fra venstre Johan A. Kalstad, Lena Jakovleva og Nadja Nadezda foran sistnevntes enebolig.).

På besøk hos familien Nadezda

4.8.3 Kulturens situasjon i Finland

Nå for tiden prater omtrent bare etterkrigsgenerasjonen sitt morsmål, innbefattet de som har flyttet lenger sør. Det er i hovedsak de som ble født på 1940-tallet og i begynnelsen av 1950-tallet som kan sitt morsmål. Ofte lærte ikke barna i blandings ekteskap sitt morsmål, og derfor snakker ikke deres barn sitt morsmål i dag. I Nellim området står det dårlig til med morsmåls undervisningen for skolte barna.

Men i Sevettijærvi har skoltene tatt vare på sitt språk og har morsmåls opplæring, mens i Nellim er morsmåls opplæring blitt et fremmed språksopplæring. I Nellimområdet er bosetnings strukturen spesiel og folk bor tettere sammen her enn i Sevettijäri området.

I Nellim området bor det tre grupper; nemlig finlendere, Inaresamer og skolter. Det var i utgangs punktet muligens derfor vanskeligere for skoltene og opprettholde sitt språk p.g.a. denne bosetnings strukturen, som var forskjellig fra Sevettijärvi området. Ifølge informantene har Inare kommune ikke tatt noen særskilte språk hensyn, utover finsk språk opplæring. Særlig har språk opplæringen for skoltene blitt neglisjert, fordi kommunen ikke har ansatt noen lærere som kunne gitt morsmåls opplæring.

Noen av informantene mente at den finske stat burde gitt økonomisk støtte til en yngre skolt i Nellim, slik at vedkommende kunne ta opplæring i eget språk. Deretter kunne personen ansattes ved barne skolen i Nellim for å gi morsmåls undervisning. Ifølge den samme informanten finnes det i dag ingen morsmåls opplæring for barn i i Nellim.

Alle barna blir kjørt med buss fra Nellim til barne skolen i Ivalo, og skolte barna får kun finsk opplæring på skolen. Barn som bor i Akkujärvi, Mustola, Siskeli, Käväjävi og Pikko Petsamo går på skole i Akkujärvi, og skoltene får heller ikke her morsmålsopplæring. Ifølge informantene har barne skolen i Inare ingen lærere som kan gi morsmålsundervisning, mens skolen i Akkujärvi har en svært kompetent lærer.

Imidlertid er morsmåls undervisning frivillig ved denne skolen, og de fleste elevene velger derfor bort denne undervisningen. Kun et barn fra Siskeli like ved Akkujärvi skole bruker denne muligheten til morsmåls opplæring. Barne skolen i Sevettijärvi har en lærer[79] ved barneskolen som har ansvaret for morsmåls undervisningen, og skolen har også obligatorisk morsmåls opplæring som målsetting.

Elevene har daglig undervisning på skoltisk i flere fag. Blant annet i o-fag, kristendomsfag, håndarbeide osv., men timetallet varier i de ulike klassetrinn. Når det gjelder videre-gående- og høyere skoler, må skoltene reise til Ivalo eller lengre sørover.

Når det gjelder nyhetsender på radio, så er Inare sameradio ansvarlig for sendinger på skoltisk. Imidlertid blir sendingene laget og redigert av en skolt, bosatt i Käväjärvi.

Sendingene på skoltisk varer ca. 0,5 - 1 time pr gang, vanligvis en gang i uken.

[79]En skolt fra distriktet, som er lærerutdannet med spesialfelt og undervise på skoltisk i flere fag.

Skoltene i Sevettijärvi og Nellim ønsker daglige sendingener, fordi det betyr mye for folk å kunne lytte på daglig sendinger på sitt eget språk.

Situasjonen for kultur institusjoner som museum, kulturhus eller Forsamlings lokaler for skoltenes møte virksomhet og kulturrelaterte-relaterte aktiviteter er nesten fraværende i Skolteområdet. I Nellim hadde skoltene på 1970-tallet en lokal forening med et spesielt formål.

Ved etableringen skulle alle foreningens medlemmer ta med seg en gammel gjenstand og fortelle om opprinnelse og bruken på møtene. Denne aktiviteten førte til at de oppdaget at det fantes en hel del gamle gjenstander i bygda.

Jouni Moshnikoffarbeidet med en ny ordbok.

I samarbeide med kommune og barneskole ble det etablert et museum på skolens lokaler. Museet ble skolens ansvar, men kostnadene ble dekket av Inare kommune. Museet ble senere brukt til å presentere skolte og Inaresamisk kultur, men i dag er skolen/ museet stengt og ingen har noe ansvar for dette museet.

I Sevettijärvi brukes nå en skolte bolig[80] som museum. Etter at eierne døde ble boligen flyttet og plassert på museums tomten, i nærheten av det ortodokse kapellet. Museet i Sevettijærvi var stengt i sommer på grunn av pengemangel. I dag eies museums bygningen av Skogsfor-valtningen, men museet administreres lokalt av skoltene.

Barneskolen i Sevettijärvi ble bygd for skoltene i 1949/ 50. Skoltene var/er ortodokse og var svært religiøse da de flyttet til området i 1949, men det var ingen kirke i nærheten.

Den finske kirken fikk bygd et ortodokst kapell i Sevettijärvi på begynnelsen av 1950-tallet, mens kapellet[81] i Nellim først ble bygd i 1988. De religiøse- og kulturelle båndene mellom skoltene i Finland og Norge tilstede, men har blitt svekket kraftig med årene. I dag er det bare den eldste generasjonen blant skoltene i Neiden, som holder disse kontaktene vedlike. Den årlige gudstjenesten ved St. Georgs kapell i Neiden har siden starten i 1965 utviklet seg til å bli en årlig religiøs festuke, siste uke i august. Dette kulturelle arrangementet og gudstjenestene begynner fredag i Nellim, fortsetter deretter i Sevettijärvi på lødag og avsluttes ved St. Georgs kapell i Neiden på søndag.

Når det gjelder foreninger og interesseorganisasjoner for skoltene, så finnes det i Nellim en folklore og dansegruppe. Ifølge en lokal informant så har bosetningsstrukturen og forholdene i bygde vært en av årsakene til at det ikke har blitt etablert noen interesse organisasjon for skoltene i bygda. Dannelsen av denne folklore gruppen var informantens egen ide, idet hun også har vært en svært viktig ressursperson for kommunen. Den gruppen ble dannet for å styrke det lokale fellesskapet mellom Inaresamer- og skoltelapper.

Kjernen av folklore- og danse gruppen består av skolter, men en Inaresame og en finlender fra nærområdet er også med i gruppen. Informanten fortalte videre at forholdene i bygda har vært svært vanskelige og spesielle, og målet for informanten ble å skape samhold ved å trekke inn gruppene i bygda. Ifølge informanten var det alltid en balansegang for å tilfredstille alle parter i lokal samfunnet. Administrativt er folklore gruppen underlagt idrettslaget, som tar seg av det lille administrative. Som motytelse stiller folklore gruppen opp og hjelper idrettslaget ved ulike arrangementer.

I Sevettijärviområdet finnes det flere foreninger, interesse organisasjoner og et kontor for et bygdemøte/ Kyläkokkous. Kontoret ble etablert i 1999 og en sekrætær ble ansatt. Imidlertid har ikke denne sekretærstillingen vært en fast stilling, noe den nåværende sekretæren mente var svært lite tilfredstilende. Til i dag har stillingen gått på omgang og kriteriene for ansettelse har vært diffuse, men at personen må ha vært langtidsledig.

SekretärJana Fofonoff

[80] Jaakko og Fetsi Sverdloffs bolig ble flyttet og innredet som museum noen år etter deres død.

[81] Et flott kapell av tømmer er bygd av russiske tømmermenn.

Ulempen ved dagens ordning ifølge sekretæren var/ er at hver gang en ny person ansettes i jobben, så går mye av tiden til å sette seg inn i prosedyrene. Det blir derfor for lite tid til å fornye og utvikle jobben til beste for hele befolkningen. Man er i gang med å vurdere jobb konseptet for denne sekretæren, og man håper at det i tillegg blir etablert et nytt kontor i Nellimområdet. Arbeidspresset ved kontoret i Sevettijärvi har blitt stort og sekretæren får ikke tført mye for skoltene i Nellim området, fordi kontoret ligger i Sevettijärvi.

Pr i dag var det usikkerhet om finansieringen for denne stillingen i Sevettijärvi, men sekretæren var optimist for at finansieringen av de forannevnte kontorene ville gå i orden. Sekretærens viktigste oppgaver var å forberede og til rettetilrettelegge arbeidet for møtene til Kyläkokkous/bygdeforsamlingen samt tilrettlegge for leder[82] og nestleder i forbindelser med reiser, møter og seminarer. Videre holde vedlike alle nødvendige kontakter til det finske Sameting, Inare kommune og til Skogsforvaltningen og andre statlige instanser.

Mye av tiden gikk til å hjelpe de gamle skoltene med alt papirarbeide, når det trengte hjelp. De gamle var ikke vant til å reise, så bare å komme til kontoret ble en lang tur for mange. Siste året var det ingen som betjente sekretærstillingen i fem måneder, og det førte til et stort arbeidspress på skoltenes valgte tillitsmann.

Ifølge sekretæren var det flere ulike foreninger innen Skolteområdet. Flere av skoltene har i lang tid arbeidet for å få etablert en mindre service og aktivitetssenter i bygda. Dette har ved flere anledninger blitt tatt opp ved møtene til bygde forsamlingen.

Skoltene mangler egnede lokaler for alt møte virksomhet, og de mangler høvelige lokaler for å ivareta handarbeids- og andre kultur tradisjoner. Videre håper de å kunne etablere et arkiv, der man kan samle kunnskap inn alt som gjelder skoltenes særpregede kultur og historie.

For å avholde møter i dag er skoltene avhengig av barneskolen, kaféen eller kirka kan avse passende lokaler. Ofte er det svært vanskelig å finne ledige lokaler til tider som passer for de fleste. Folk i Sevettijärvi håper å få bygd et servicesenter/ møtested, der de alle kan møtes til enhver tid for å ivareta språk, kultur og håndarbeids-/ håndverks tradisjoner.

Det finnes ulike regler for skoltene innenfor og utenfor Skolteområdet. I bygdeforsamlingens lover/ regler går det frem at skoltene som bor utenfor ”Skolteområdet” ikke har stemmerett[83] i bygdeforsamlingen, men de kan stemme ved valg av tillitsmann.

Det er bare skoltene innenfor ”Skolteområdet”, som har stemmerett til ressursbruken og forvaltningen av skoltenes landområde.

Skolteområdet i Finland er lagt under Skogsforvaltningen i Finland, mens den samiske befolkningen for i Finland er underlagt Landbruksdepartementet eller tilsvarende institusjon. Dette viser at de finske myndighetene tar spesielle hensyn til skoltene som en minoritets gruppe og som urbefolkning i Finland. Dette kommer særlig til uttrykk i den finske Skolteloven, som gir skoltene særlige rettigheter til resursene i Skolteområdet[84] (Nätäämö= Neiden). Videre ved at skoltenes Kyläkokous/ bygdeforsamling har en rådgivende funksjon, mens Skogsforvaltningen i Finland stadfester de vedtak som fattes endelig av bygde-forsamlingen. I Skolteloven står det at alle særrettigheter innen området kun gjelder for skoltene som bor innen skolte området.

I dag bor det i alt ca 6-700 skolter innen Nellim- og Sevettijärvi området, og over halvparten av disse bor i Sevettijärvi-området. Det er få skolter eller skolte familer som tidligere flyttet ut, som har vendt tilbake og bosatt seg innenfor skolte området. De fleste av skoltene i Inare kommune lever av trygde ordninger fra den finske stat, fordi det hittil har svært små muligheter for å finne arbeide innen skolteområdet eller i den umiddelbare nærhet.

Men det er også noen som lever av reindrift og annen virksomhet i forbindelse med turisme, som baserer seg på sommer- og vinterturisme. Pr i dag er det kun små familie bedrifter, men fortsatt mindre aktivitet om vintrene enn om somrene.

---

[82] Tillitsmannen (lønnet stilling) og hans assistent/ varamann

[83] Vedrørende ressurser og ressursbruk innen skolteområdet.

[84] Kart over skolteområdet ligger bakerst i rapporten, som vedlegg 2.

Den finske Skogsforvaltningen har også jevnlige hatt mindre prosjekter på gang som sysselsetter noen personer i perioder. Antall reindriftutøvere blant skoltene har også gått ned de siste årene. Skoltene som bosatte seg i Nellim området etter krigen etablerte ingen reindrift, fordi Inaresamenene allerede brukte arealene som reinbeite områder.

I dag bor en av de dyktigste reineierne i Käväjärvi[85], men han har sine rein i Vetseri beite område. Dette beite området er felles for både skolter og Inarisamer, mens Nätäämö[86] reinbeite område er innenfor Skolteområdet og derav regulert av Skolteloven.

Det er i den senere tid kommet ut en offentlig utredning av Dr. Juhani Wirilander, som gjelder skoltenes rettigheter til resursbruken innen skolteområdet. De finske skoltene er ifølge sekretæren i yläkokous svært optimistisk til denne utredningen og tror på positive endringer, som blant annet skal gi skoltene en økt innflytelse til forvaltningen av resursene innen Skolteområdet.

5. OPPSUMMERING

5.1.0 Kulturell oppløsning og identitetsendring

I dag er skoltene en splittet folkegruppe. Skoltene er i dag spredt rundt i hele det gamle Sovjetunionen, Nord-Finland, Norge og ellers rundt i verden. Skoltebegrepet har vært enerådende i Norge og i over 150 år, mens begrepet har vært lite kjent i Russland.

Begrepet ”skolt” var tidligere i Norge ofte brukt med et negativt fortegn. De som flyttet fra Skoltebyen etter krigen og langt mot 1960-tallet nevnte aldri begrepet til sine ektefeller eller sine barn, og de fleste fornektet som regel alltid sin etniske identitet.

Tidligere flyttet flere av skoltene fra Neiden på grunn av den lokale stigmatiseringen, men fra 1960-tallet og utover ble flyttingen ofte en konsekvens av de lokale myndigheters politikk. Flere av skoltene som flyttet fra Skoltebyen, men ble boende i Neiden begynte også fra begynnelsen av 1960-tallet å bruke betegnelsen østsame om seg. Dette fordi begrepet østsame hadde en høyere status enn ”skolt”, som fortonet seg ofte som et skjellsord. Mens de av skoltene som ble boende i Skoltebyen ble stigmatisert som skolter, fordi de bodde der.

Undertegnede er selv født og vokst opp i Skoltebyen og kjenner derfor godt til denne utviklingen. De fleste av Neiden skoltene har fortsatt i dag et stort identitetsproblem.
De fleste av skoltene som i dag vedstår seg som østsamer er enten barn eller barnebarn av de skolter som flyttet tidlig fra Skoltebyen på grunn av den lokale og offentlige stigmatiseringen.

Stigmatiseringen avtok på 1960-tallet, men da var allerede flere av skoltene blitt tvunget ut av området på grunn av den kommunale båndleggingen av området. Familien som bosatte seg noen få år i Skoltebyen etter midten av 1960-tallet merket ikke denne stigmatiseringen.

De fleste av skoltene har aldri tidligere klart å vedstå sin identitet som skolt eller østsame, men under den opphetede rettighetsdebatten våget de som tidligere hadde fornektet sin kultur å stå frem som østsamer i navnet. Disse personene ønsket ikke å identifisere seg som skolter. Alle disse personene signerte på et dokument, der de fraskrev alle rettigheter på etnisk grunnlag. Dette var et utslag av den tidligere diskrimineringen og stigmatisering av skoltene.

Tilsvarende problemstillinger er dokumentert av Samuel Gælok i hans hovedoppgave[87] i samfunnsvitenskap fra 1992. Gælok beskriver om ulike problemstillinger i forbindelse med planleggingen og byggingen av det Lule samiske kultursenter i Tysfjord. Typiske problemområder i denne fasen var usynliggjøring av samiskhet og at et flertall av samene i Tysfjordområdet fraskrev seg særretter osv.

Professor Thomas H. Eriksen skriver i boka ”Små og Store steder” at identitet og organisasjon er viktige elementer i etniske ideologier og forestillingen om gruppens historiske kontinuitet. Det gir individene en følelse av kulturell forankring og trygghet.

---

[85] Vladimir Feodoroff

[86] ”Nätäämö” er skolteområdet i Finland. **Skolteloven** gjelder her ogkun skoltene kan ha rein i skolteområdet.

[87] Samuel Gælok’s hovedoppgave: Institusjonalisering av samisk kultur - 1992

Han skrev at etnisk identitet- og organisasjon er uttrykk for etnisitet, men at det strides om hva som er mest grunnleggende av etnisk identitet- og organisasjon.

Eriksen henviser til Abener Cohen, som har forsket på etnisitet i Nigeria og Sierra Leone, og han mener at det er den etniske politiske organisasjonen som gjør det meningsfylt å utvikle og tematisere en etnisk identitet. Identiteten vil forsvinne dersom den ikke har noen organisatorisk fokusering, og at det etniske fellesskapet som **vi-følelsen** faktisk skapes gjennom sosiale og politiske prosesser, spesielt når det er konkurranse om knappe ressurser. Eriksen sier et annet sted i boka at etnisk organisasjon er både inkluderende og ekskluderende, og at etnisk identitet er en identitet som blant annet konstituerer seg gjennom kontraster.

Ifølge Eriksen er det ofte kryssende lojalitetsbånd ved konfliktsituasjoner om hvem man identifiserer seg med. I denne rettighetsdiskusjonen har flere av skoltene som aldri tidligere har stått frem med sin identitet, likevel stått frem og signalisert sin kulturelle identitet.

De forannevnte beskrivelser av etnisk identitet og kulturell organisering og Samul Gæloks avhandling fra Tysfjord gir en forklaring på at de ulike utspill i rettighetsdebatten og at noen av skoltene fraskriver sine rettigheter på etnisk grunnlag.

Sametingets engasjement og iherdige arbeid de senere år med identitetsendring fra ”skolt” til ”østsame” har skapt en økt konflikt blant skoltene i Neiden. Skoltebyen og Skoltefossen i Neiden er begreper, som har vært levende siden midten av 1840-tallet. Forskerne som i de senere år har skrevet om skoltesamfunnet i Neiden har konsekvent brukt østsame eller Neidensame, og har med det vist liten respekt for skoltene og deres mening om denne navne-endringen. Dette har vært et systematisk forsøk å endre skoltenes identitet, og det er i strid med alle internasjonale menneskerettigheter og konvensjoner. I den statlige tredningen NOU 1997:4 kapittel 4, pkt 7.1, side 340, linje 15 står det, sitat:

> *”I Finland benyttes konsekvent betegnelsen koltta (skolt). Utvalget vil benytte betegnelsen østsame i denne utredningen, unntatt i de tilfeller hvor det vil være naturlig å bruke ordet skolt eller skoltesame, for eksempel i omtalen av lovgivningen i Finland.”*

Utvalget som laget denne utredningen besto av 20 personer, nordmenn og samer. Ingen skolter ble spurt om å delta i arbeidet med utredningen, selv om de selv hadde førstehånds-kunnskap om de faktiske forhold.

I Finland er skoltene underlagt et annet departement enn samene, noe som viser de finske myndigheters forståelse av at skoltene er en spesiell gruppe forskjellig fra den vanlige samiske befolkningen i Nord-Finland.

Skolteloven i Finland gir også skoltene en spesiell beskyttelse. I Norge er skoltene en enda mindre minoritetsgruppe enn i Finland, og burde av den grunn ha fått en bedre beskyttelse for å kunne ivareta sitt språk og kultur. Dessverre har det norske Sametinget i lengre tid stått for en strategi for å assimilere skoltene i samekulturen, stikk i strid med de intensjoner og idealer Sametinget i sin tid ble opprettet for.

5.2.0 Resymé av de historiske utviklingstrekk.

Skoltene har bodd i dagens Sør-Varanger og i Kolaområdet i flere tusen år før dette store området ble kolonisert. Skoltene er en ”unik” minoritet med særegne kulturtrekk og tradisjoner. De hadde et eget språk, eget geografisk område, var halvnomader og ble ortodokse på 1500-tallet. Skoltenes ressurs utnyttelse medførte flytninger mellom fire sesongboplasser. Deres landområder inngikk i et større fellesskap av sii’daer, som hadde sine territorier i Sør-Varanger og på Kola.

Kalmarkrigen (1611-1613) førte til at Neiden-, Pasvik-, Petsjenga- og Suenjelsii’daene ble et dansk-norsk/svensk/ russisk felles skatteområde (se kart s. 15). I en historisk kontekst har skoltene hatt ulike betegnelser, og de eldste historiske kildene viser at skoltene og samene har blitt betraktet som to ulike etniske grupper. I de områdene som i dag kalles for skolte områdene i Russland er kulturens kår svært vanskelig.

Denne nyere språklige inndelingen av de tidligere Kola lappene som skolter og andre grupper på Kola et forsøk av den norske samiske forsker eliten til å skape større forvirring om hvem skoltene på Kola er. Ifølge Samefolkets blad[88] om nyere genetisk- og språklig forskning at det er noe forskjeller mellom skoltenes og samenes arvemateriale. I artikkelen gis det også en beskrivelse på at lokale dialektforskjeller er vanlige, og at man ikke kan dele befolkningene bare etter dialektene, sitat fra side 13:

"Det finns många exempel på at språk har bytts i befolkningsgrupper och språk analyser ger då missvisande bild av släktskap och ursprung."

Som tidligere nevnt omhandler denne rapporten har man fra norsk samisk hold drevet med språk opplæring av skoltene p å Kola i over 30 år, og dette har ifølge svenske rapport ført til at Kildinsii'daens språk har dreid i retning av nordsamisk. For år man betrakter de øvrige kultur symbolene for de "russiske lapper", så er de identiske med det man kaller for skoltenes kultur symboler. Imidlertid viser denne svenske rapporten at man ikke bare kan bruke språklige kriterier for å fastslå de enkelte etniske gruppers tilhørighet, noe som den nyere nordsamiske forskningen har prøvd å skape inntrykk av.

Stormakts politikk, sosialdarwinisme, kolonisering, den russiske revolusjonen og siste verdenskrig førte til dramatiske endringer for dette kulturfellesskapet. Etter grensesettingen i 1826 ble Neidensii'daen delt i to. Sii'daens befolkning ble værende på norsk side. Senere ble sii'dane øst for Neiden evakuert og tvangsflyttet til Nellim- og Sevettijärviområdet i Nord-Finland og til ulike steder på Kola.

Den russiske revolusjonen og kommunismen førte til kollektivisering og russifisering av urfolks kulturene i Russland. Tilstanden for skoltene i Norge er omtrent som i Russland, mens skoltene i Finland har klart å holde vedlike språk, håndarbeids-, håndverks- og nærings-tradisjoner.

Norsk minoritets politikk og kolonisering førte gradvis til at Neiden skoltene mistet sitt økonomiske og kulturelle fotfeste. Skoltene lever i dag atskilt og spredt i nasjonalstatene Russland, Finland og Norge. Den sosiale, kulturelle og næringsmessige situasjonen for skolte befolkningen i Barentsregionen er i store vanskeligheter, men noen lyspunkter finnes det fortsatt. Det lever i dag fortsatt noen skolter innen skolteområdene som sitter inne med mye kulturell kompetanse, men språket har blitt borte på de fleste stedene.

I hvert av landene finnes det fortsatt noen som behersker språket, men det mangler vilje og økonomisk bistand fra de statlige myndigheter for å gi skoltene muligheter til å ivareta språk og andre sentrale kultur tradisjoner. Men i det ellers dystre bilde, så er det et stort lyspunkt i Sevettijärvi området.

Etterkrigsgenerasjonen har der klart å skape et lokalsamfunn, der skoltene ved hjelp av en bygdeforsamling/ Kyläkokkuos, barneskolen og den ortodokse kirke har klart og mobilisert de lokale krefter i arbeidet for å ivareta og utvikle sitt språk, håndarbeids-, håndverktradisjoner og andre kultur tradisjoner.

De tradisjonelle næringer i Sevettijärvi området har høyst sannsynlig vært helt vesentlige for at de har holdt fast ved sin kulturelle identitet og sitt kulturelle fellesskap. Skoltene i Sevettijärvi området blir derfor viktige ressurser i regionen for å få i gang en positiv kulturelle utvikling i de øvrige skolte områdene i Russland, Norge og Nellim området i Finland.

For å få i gang denne prosessen i regionen er det svært viktig at de statlige myndigheter bidrar med direkte støtte til skoltene, slik at skoltene i de tre landene får økonomi til å arrangere og møtes for å danne en felles arbeids gruppe i en fremtidig kulturell samarbeide over grensene.

[88] Nr. 8/1997, side 11-13. Artikkel av professor Lars Beckman, institutionen för medicinsk genetik, Umeå universitet.

LITTERATUROVERSIKT:

Astri Andresen : Sii'daen som forsvant (1989).
Fredrik Barth : Ethnic groups and boundaries. 2.utg. (1982).
Knut Bergsland : Samene/ sameområdenes stilling hist. belyst
Rolf Enbusk : Østsamene i Neiden (1984).
Hans Kr.Eriksen : På mjuke skinnsko gjennom historien (1989).
Th. H. Eriksen : Små steder - store spørsmål (1993).
Eriksen & Niemi : "Den finske fare" - grenseprobl. og minorit. politikk i nord. 1980
G. Hallström : Kolalapparnas hotade existens. Ymer 1911, s.239. Stockholm 1911
Normann Hansen : St. Georgs kapell. - D. Hansens Trykkeri 1978
Reidar Hirsti : Suenjelfolket - ved veis ende (1974).
O. M. Hætta : Samene – en arktisk urbefolkning (1992)
Einhart Lorenz : Samefolket i historien. Oslo: Pax.
Einar Niemi : Østsamene i Neiden, ressurstilpasning og rettigheter (1989). Universitet i Tromsø.
Ole M. Rapp : Artikkel i Aftenposten av 24. mai 1993 (s.6). "Det glemte folket i Øst-Finnmark"
Knut Odner : "FINNER OG TERFINNER". Etniske prosesser i det nordlige Fenno-Skandinavia.
Johan Jernsletten : Hva stedsnavn kan fortelle oss - Artikkel i Deatnu årbok 1989
Thor Frette : Litt om stedsnavn i Tana - Art. i samiske kulturminner - Håndbok i stedsnavnsregistrering. Red.: Hans Ragnar Mathisen - Utg. 1991
Olsen/Simonsen : Artikkel i Altaposten av 9.mars 1994. Nordmenn var ikke først i Finnmark!"
Oversettelse : Kommisærene Mejlænder og Galeminens betenkninger og forslag angående ordningen av dokumentene lappenes gjensidige fiske- og jaktrettigheter 26/16 august 1826
J. Qvigstad : Lappiske eventyr & sagn - Bind I
J. Qvigstad : Bosettingen i Sør-Varanger før 1870. Årshefter 48 (1925) nr. 3.
Sverre Tønnesen : Retten til jorden i Finnmark (1979).
Ørnulf Vorren : Reindrift og nomandisme i Varangertraktene
A.B. Wessel : Optegnelser fra Sør-Varanger (1979).
A.B. Wessel : Småskriftene om Sør-Varanger.2.utg. (1978).
Harald Sunde : Artikkel i Sør-Varanger Avis av 22.juli 1993. "Fra Kreta til Holmengrå".
Väinö Tanner : Antropogeografiska studier inom Petsamoområdet. Skoltlapparna. Fennia 49 nr.4 (1929).
: NOU 1997:4, kapittel 7 Østsamene i Neiden
Harald Sunde : Artikkel i Sør-Varanger Avis, Torsdag 22.juli 1993 Overskrift: Fra Kreta til Holmengrå
Mikit Ivanowitz, Kai Olsen : Prosjektoppgave fra Finnmark distriktshøgskole 1994 "Sii'daen som ble glemt"
Mikit Ivanowitz : Studie notater fra forelesningene ved Høgskolen i Finnmark - 1992-94. Fagene: Nordkalottens historie, kulturfag og samisk historie mv.
Blant andre Dr. A. Davidov fra Arkhangelsk : Gjesteforelesere i historie fra Finland og Arkhangelsk i Russland, som foreleste om kolonisering av Nord-Finland henholdsvis Kolaområdet.

AVSLUTNINGSKOMMENTAR TIL RAPPORTEN:

Rapporten er i sin helhet skrevet av Mikit Ivanowitz og på egne/ skoltenes premisser.
De fleste av kartene er redigert av Ernst Høgtun, Tromsø museum.

I en høringsuttalelse til Sametinget (datert 27. januar 1997) vedrørende kommentarer til en utredning om samisk forskning, skrev undertegnede sitat:

"På lik linje med samene ønsker vi skolter å ha retten til å produsere kunnskap om oss selv, fordi skolte kulturen er en spesiell og særegen kultur som ikke må usynliggjøres i "samekulturen". Som nordsamisk språk er viktig for dem befolkningen, så er skoltisk viktig for skoltene og vi håper å kunne få opplæring i språket vårt. Språket er en vesentlig kulturfaktor for egen identitet. Pr idag er det ingen skolter i Norge eller i Finland som undertegnede kjenner til som er med i noen offisiell forsknings gruppe. Det er kun undertegnede som har deltatt i en slig gruppe. Nemlig vært ansatt i UiO i arbeidet med rappoten "Samiske sedvaner og rettsoppfatninge" for skoltene i Neiden"..

Videre skrev undertegnede i høringen, sitat:

"*Forskning av skolter i eget samfunn er særlig viktig for skoltene, fordi det pr idag ikke finnes noen som ivaretar skoltenes interesser. Det meste av samisk forskning har til nå vært med på å usynliggjøre skolte kulturen, noe vi ikke er så tilfreds med".*

I denne høringen ble det presisert at samisk forskning var en kunnskaps politisk utfordring, fordi forskning representerer kunnskap, og kunnskap er makt. Fra samisk hold er det blitt sagt at fra et folk i en minoritets posisjon, som samene er, blir kontroll med forskning en del av å vinne kontroll med sine egne livsvilkår. Videre blir det sagt at på denne måten får forskningen en klar minoritetspolitisk funksjon. I og med at samene er anerkjent som et eget folk likeverdig med det norske, kan forskning også sies å ha en minoritets rettslig funksjon; retten til selvbeskrivelse".

Undertegnede er enig i dette, men vil med samme begrunnelse hevde at skolte kulturen er særegen og skiller seg også genetisk fra same kulturen. Skolte kulturen har en hel rekke elementer som er forskjellige fra samekulturen.

Eksempler med ulikheter vises i skoltenes klesskultur, sangtradisjon (leudd er en spesiell sangtradisjon for skoltene), danse- og dansevisetradisjon, navnetradisjoner (russiske navn), og at skoltene ble ortodokse tidlig på 1500-tallet. Ifølge Samerettsuredningen NOU 1997:4, kapittel 7.1, 2. avsnitt beskrives skoltene som urbefolkningen i Sør-Varanger kommune og som en **minoritet** i **minoriteten, noe de ikke er!**.

Derfor bør også de samme kriteriene også gjelde for forskning som skaper ny kunnskap om skoltene, fordi kunnskap er makt for ikke å usynliggjøre skolte kulturen i den samiske kulturen. De statlige myndigheter må legge forholdene til rette for at skoltene får de nødvendige virke midlene for å sikre og videreutvikle egen kultur på lik linje med den samiske kulturen. Skolte kulturens egenart må snarest tas i betrakting. Sametinget har i de senere år påtvunget seg en formynderrolle over skoltene, uten skoltene først er blitt spurt om de har ønsket seg underlagt Sametinget.

Skoltene i Norge ble heller ikke under grense forhandlingene tatt med på råd av de statlige myndigheter før grensene ble fastsatt og trukket. Selv om NOU 1997:4, kapittel 7, gir en noenlunde korrekt beskrivelse av skoltenes historie og kultur, så fortsetter den statlige arrogansen som har fått som konsekvens at skoltene i Norge er blitt umyndiggjort og kastet ut av sitt siste kjerneområde i Norge.

Som samene bør det være skoltene selv som legger premissene for sin egen kulturs utvikling, men skoltene har så langt blitt utestengt av Sametinget for slik støtte!

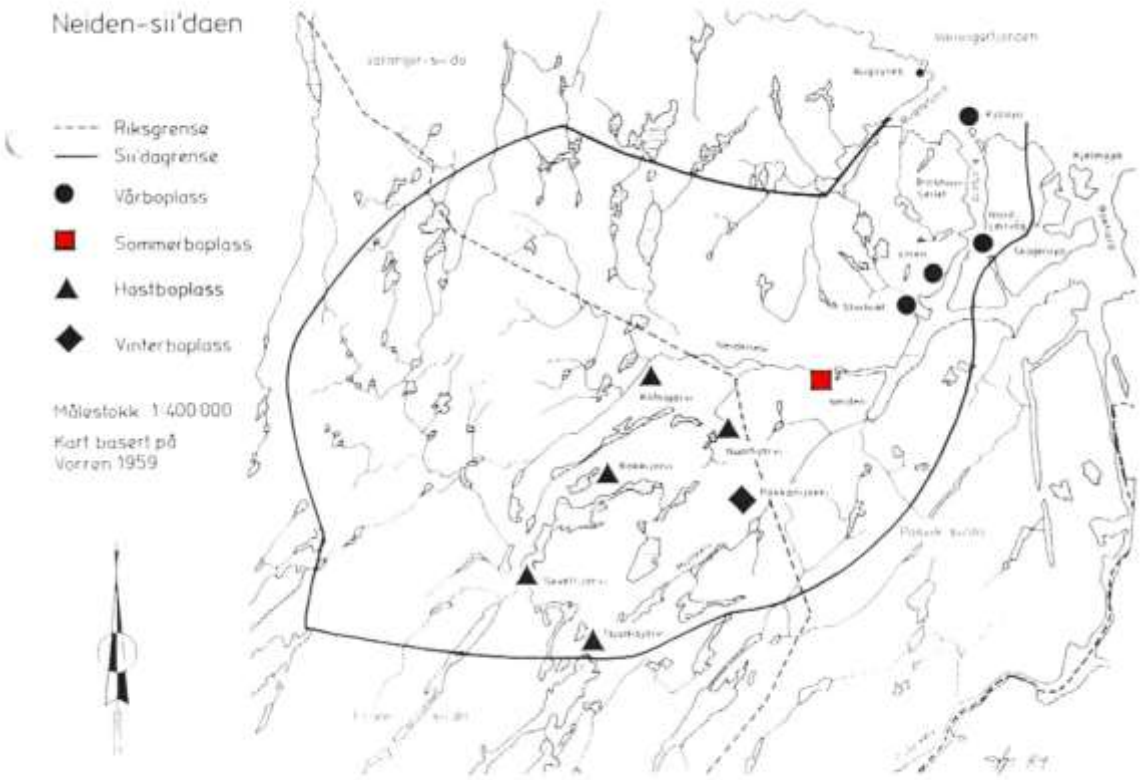

Kart over den gamle Njauddâm-sii'daen før grensesettingen i 1826.

Arealene innenfor sii'dao mrådet hadde Njauddâm skoltene bruksretten til frem til 1826. Grensesettingen førte til at sii'daen ble delt i to, og rettstvistene fra 1848 og utover har bidratt til at Neiden skoltene gravis ble fratatt alle bruksrettigheter og næringsgrunnlag i det område som ble på norsk side. Skoltebyen i Neiden var tidligere Njauddâm skoltenes sommerboplass, men kvenkoloniseringen fra 1840-tallet bidro til at skoltenes sommerboplass utviklet seg til kvenbygda Neiden.

Siden begynnelsen av 1900-tallet ble skoltene presset sammen til Skoltebyen, som i dag er Neiden skoltenes siste kjerneområde i Norge. På grunn av fredningen av Skoltebyen har skoltene i Norge blitt kastet ut av sitt siste kjerneområde i Norge, uten noen form for vederlag eller erstatninger. Dette i motsetning til de finske statlige myndigheter, som har gitt et eget nærings område til skoltene[89] i Finland. Videre sikrer Skolteloven i Finland at skoltene blir sikret et minimum av rettigheter og naturgrunnlag for å ivareta sin kultur (jfr. kartvedl. s. 68). I NOU 1997:4, Kapittel 7 - Østsamene i Neiden - er det gitt en beskrivelse av de historiske rettighetstap skoltenes i Norge har blitt påført siden 1826. Videre at skoltene er den minoriteten som har vært hardest rammet.

Imidlertid viser de siste års utvikling etter at denne utredningen kom ut at Sametinget har bidratt til en økt diskriminering og undertrykkelse av skolte kulturen i Norge. Dette viser at Sametingets valg av Tusenårssted var et strategisk valg for å innlemme skoltene i et nord-samisk forvaltnings område. Skoltenes historie og kultur står nå i fare for å bli en saga i norsk rettshistorie, og vil om kort tid bli assimilert i den nasjonalistiske nordsamiske kulturen.

Som det norske samfunnet ikke klarte under fornorsknings politikken, så ser det ut som staten tillater at Sametinget arbeide skal føre til at skoltene assimileres som nordsamer.

[89] Nordmenn i norske bygder i Sør-Norge får tilfredstillende erstatninger, mens dette ikke er på tale for skoltene.

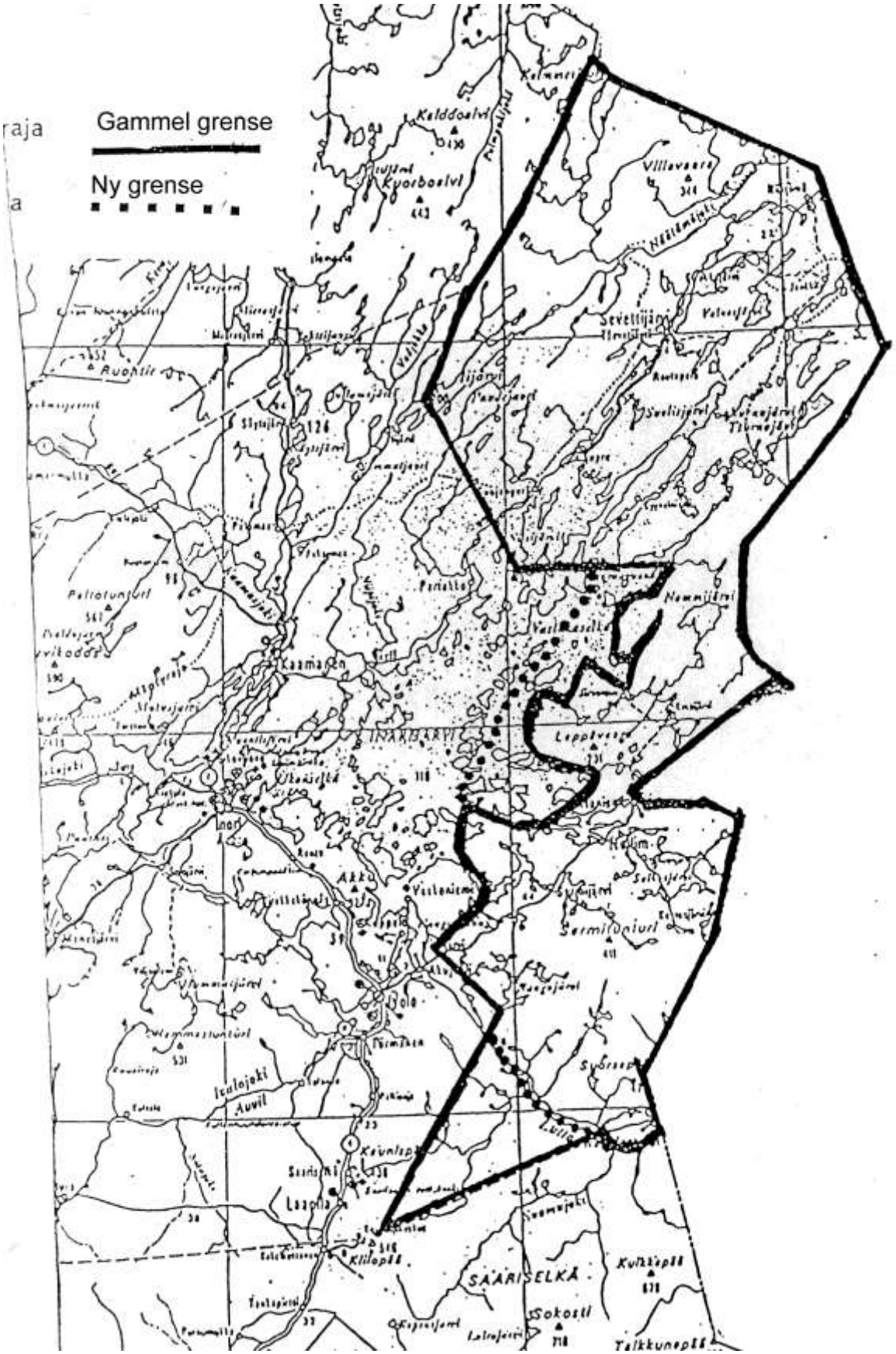

Skolteområdet i Finland – Inntegnet siste planlagte utvidelse av området.
Skolteloven i Finland gir skoltene bosatt i området særlge rettigheter.